

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

«ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

МАРШАЛЕК КАРИНА ОЛЕГІВНА

УДК 343.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ ГЕРОНТОЛОГІЧНОГО
ВІКУ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ
СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ДЕТЕРМІНАЦІЯ
І ЗАПОБІГАННЯ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Маршалек Карина

Науковий керівник

Яковенко Євген Олександрович,

кандидат юридичних наук

Дніпро – 2023

АНОТАЦІЯ

Маршалек К.О. Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Дніпро, 2023.

У дисертації досліджено кримінологічну характеристику осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Зазначається, що українське суспільство асоціює поняття «особа похилого віку» з пенсійним віком. Проте, варто зазначити, що «похилий вік» - це не тільки пенсійний вік, але й період життя, коли особа може стикатися з різними проблемами, пов'язаними зі здоров'ям, соціальним захистом, дискримінацією тощо. Цілком правомірним і доцільним пов'язувати настання похилого віку з досягненням особою пенсійного віку. Хоча визначення чітких кордонів нижньої межі похилого віку, а самешістдесят років, є більш точним, що дасть можливість розмежувати та завчасно запобігати вчиненню правопорушень представниками цієї категорії. Запропоновано авторське поняття визначення особи похилого віку – це особи, що досягли пенсійного віку, встановленого відповідно до законодавства України, або особи зі стійким розладом функцій організму в наслідок старіння організму.

Розглянувши історичний аспект даного питання стало зрозуміло, що досліджень та згадок щодо будь-яких вікових розмежувань у законодавстві майже немає. Визначено, що вікова особливість правопорушника проявляється лише у шістнадцятому столітті, але в інших науках, наприклад, медицина, психіатрія, соціологія, питання геронтології розглядалось раніше. В історії людства завжди існувала злочинність похилого віку, або «геронтологічна злочинність». Однак, проаналізувавши окремі праці вчених, можливо зазначити, що дослідження про дану категорію надто нечисленні та фрагментарні.

Запропонована авторська періодизація історичного дослідження геронтологічної злочинності, кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості: період історичного становлення; період польсько-литовського законодавства; період законодавства московської держави; період радянського законодавства; сучасний стан.

Надано авторське поняття геронтологічної злочинності - це сукупність передбачених кримінальним законодавством суспільно-небезпечних діянь, що вчиняються особами похилого віку.

Проаналізовано сучасний стан злочинності в Україні, та визначено, що він характеризується високим рівнем негативного стану, динаміки, рівня, географії та неоднорідної структури. Динаміка злочинності за останні роки демонструє хвилеподібні коливання.

Здійснено аналіз зарубіжного законодавства, відповідно до чого вбачаються різні законодавчі акценти та підходи до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, геронтологічної злочинності. Тому досвід і правозастосовну практику необхідно включати до українського законодавства з урахуванням особливостей системи державного управління, закономірності історичного розвитку досліджуваного питання, правосвідомості та правової культури громадян.

Досліджено детермінанти геронтологічної злочинності, та зазначено, що сьогодні існує велика кількість причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Виділено особливості детермінації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості такі, як війна, недостатність фінансування відповідних державних програм, міграція, порушеність родинно-сімейних зв'язків, незайнятість, «алкоголізація», підвищення психічної захворюваності, соціально-громадська незахищеність.

Проведено аналіз структури кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, визначено частки зазначених правопорушень у загальній структурі кримінальних правопорушень, вчинених в Україні протягом

2013-2022 рр. Питома вага осіб похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості (ст. 152-156-1 КК України), у загальній кількості цих злочинців коливається в межах 0,26%–0,39%. Як вбачається з результатів дослідження частка досліджуваних правопорушень є незначною, однак має тенденцію до збільшення, та нестійкість.

У результаті дослідження нами архівних кримінальних проваджень за ст. 152-156-1 КК України встановлено, щобільшість осіб похилого віку вчинили правопорушення одноособово. До обвинувачених застосовувалося переважно покарання у вигляді позбавлення волі, або вони звільнялися від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України). У незначній кількості кримінальних проваджень було винесено вирок на підставі угоди (ст. 475 КПК України). З'ясовано, що досліджувані правопорушення здебільшого вчиняються в селах та селищах міського типу. За даними вивчених архівних кримінальних проваджень встановлено, що у більшості випадків потерпілими від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчинені особами похилого віку, є близькі родичі та сусіди правопорушника.

Згідно з отриманими даними при вивченні кримінальних проваджень, найбільш поширеними досліджувані правопорушення є в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Київській та Запорізькій та Одеській областях. Найменша кількість в Хмельницькій, Луганській та Івано-Франківській областях.

Розроблено кримінологічний портрет особистості правопорушника похилого віку, який вчинив кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: це особа чоловічої статі, віком від 60 до 65 років, яка має базову або повну середню освіту, ніде не працювала, неодружена або розлучена, має позитивну характеристику за місцем проживання, несудима та вчинила злочин одноособово.

Розроблено кримінологічний портрет особистості потерпілого від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинені особами похилого віку: це особа жіночої статі, віком від 7 до 18 років, яка перебуває у родинних стосунках із злочинцем або є його знайомою, знаходиться з ним в одному соціальному середовищі, зазнавала насильства в минулому.

Дисертація містить положення щодо запобігання аналізованим злочинам, які складаються із загальносоціальних (правові, соціально-економічні, культурно-виховні, медичні, інформаційно-роз'яснювальні), спеціально-кримінологічних(заходи кримінологічної профілактики, відвернення і припинення) та індивідуально-профілактичних заходів запобігання (переконавання, допомога та примус).

Дисертаційна робота містить практичну значущість результатів. Вони можуть використовуватися в науково-дослідній сфері, освітньому процесі, законотворчій і правозастосовній діяльності.

Наукова новизна та інші результати дослідження одержані дисертантом у процесі особистого вивчення, узагальнення і аналізу статистичних, доктринальних, законодавчих джерел та судової практики.

Ключові слова: виправлення, геронтологічна злочинність, гуманізм, детермінанти, загальнолюдські принципи права, запобігання злочинності, засуджені, кримінально-правова відповідальність, кримінально-правова превенція, кримінологічна характеристика, медична допомога, особа правопорушника похилого віку, охорона здоров'я, покарання, статевая свобода, статевая недоторканість.

ABSTRACT

Marshalek K.O- Criminological characteristics of persons of gerontological age who commit criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability: determination and prevention. - The qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

The Dissertation work for the achievement of a scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law". - Dnipro University of Technology, Dnipro, 2023.

The thesis shows that Ukrainian society consistently associates the concept of "The dissertation examines the criminological characteristics of persons of gerontological age who commit criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability. It is noted that Ukrainian society associates the concept of "elderly person" with retirement age. However, it is worth noting that "old age" is not only retirement age, but also a period of life when a person may face various problems related to health, social protection, discrimination, etc. It is quite legitimate and appropriate to link the onset of old age with the person's retirement age. However, defining clear boundaries of the lower limit of old age, namely, sixty years, is more accurate, and this will make it possible to distinguish and prevent in advance the commission of offences by representatives of this category. The author proposes the author's own concept of defining an elderly person as a person who has reached the retirement age established in accordance with the legislation of Ukraine, or a person with a persistent disorder of body functions due to aging.

Having examined the historical aspect of this issue, it became clear that there are almost no studies or references to any age distinctions in the legislation. It is determined that the age peculiarity of the offender is manifested only in the sixteenth century, but in other sciences, such as medicine, psychiatry, sociology, the issue of gerontology was considered earlier. In human history, there has always been elderly crime, or "gerontological crime". However, having analysed some of the works of scholars, it can be noted that research on this category is too few and fragmented.

The author offers her own periodisation of historical research of gerontological crime, criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability: the period of historical formation; the period of Polish-Lithuanian legislation; the period of legislation of the Moscow State; the period of Soviet legislation; and the current state.

The author's own concept of gerontological crime is presented - it is a set of socially dangerous acts committed by elderly persons under criminal law.

The current state of crime in Ukraine is analysed, and it is determined that it is characterised by a high level of negative state, dynamics, level, geography and heterogeneous structure. The dynamics of crime in recent years demonstrates wave-like fluctuations.

The author analyses foreign legislation, according to which different legislative emphases and approaches to criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability, and gerontological crime are seen. Therefore, the experience and law enforcement practice should be incorporated into Ukrainian legislation with due regard for the peculiarities of the public administration system, the historical development of the issue under study, and the legal awareness and legal culture of citizens.

The author examines the determinants of gerontological crime and notes that today there are a large number of causes and conditions which contribute to the commission of criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability. The author highlights the peculiarities of determination of criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability, such as war, insufficient funding of relevant state programmes, migration, disruption of family ties, unemployment, "alcoholisation", increased mental morbidity, and social and public insecurity.

The author analyses the structure of criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability, determines the share of these offences in the overall structure of criminal offences committed in Ukraine in 2013-2022. The proportion of elderly persons who committed criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability (Articles 152-156-1 of the Criminal Code of Ukraine) in the total number of these offenders ranges from 0.26% to 0.39%. As can be seen from the results of the study, the share of the offences under investigation is insignificant, but tends to increase and is unstable.

Our study of archived criminal proceedings under Articles 152-156-1 of the CCU found that most older persons committed the offence alone. The defendants were mostly sentenced to imprisonment or were released from serving their sentence on probation (Article 75 of the CCU). In a small number of criminal proceedings, a verdict was passed

on the basis of an agreement (Article 475 of the CPC of Ukraine). It was found that the offences under study are mostly committed in villages and urban-type settlements. According to the data of the studied archival criminal proceedings, it was found that in most cases, the victims of criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability committed by elderly persons are close relatives and neighbours of the offender.

According to the data obtained during the study of criminal proceedings, the most common offences under investigation are in Donetsk, Dnipro, Kharkiv, Kyiv and Zaporizhzhia and Odesa regions. The lowest number is in Khmelnytskyi, Luhansk and Ivano-Frankivsk regions.

A criminological portrait of an elderly offender who committed a criminal offence against sexual freedom and sexual inviolability was developed: a male person aged 60 to 65 years, who has a basic or complete secondary education, has never worked, is single or divorced, has a positive characteristic at the place of residence, has no criminal record and committed the crime alone.

A criminological portrait of a victim of criminal offences against sexual freedom and sexual inviolability committed by elderly persons has been developed: this is a female, aged 7 to 18 years, who is related to the perpetrator or is an acquaintance of the perpetrator, is in the same social environment with him/her, and has been subjected to violence in the past.

The dissertation contains provisions on the prevention of the crimes under analysis, which consist of general social (legal, socio-economic, cultural, educational, medical, informational and explanatory), special criminological (criminological prevention, prevention and suppression measures) and individual preventive measures (persuasion, assistance and coercion).

The thesis contains practical significance of the results. They can be used in research, education, lawmaking and law enforcement.

The scientific novelty and other results of the study were obtained by the dissertation in the process of personal study, generalisation and analysis of statistical, doctrinal, legislative sources and case law.

Keywords: Corrections, gerontological crime, humanism, determinants, universal principles of law, crime prevention, convicts, criminal responsibility, criminal prevention, criminological characteristics, medical care, person of an elderly offender, health care, punishment, sexual freedom, sexual untouchability.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Merdova, O., Striiashko, G., Marshalek, K., Terepa, S., & Karpenko, S. (2023). Interpretation of legal norms in modern jurisprudence: Interpretación de las normas jurídicas en la jurisprudencia moderna. *Cuestiones Políticas*, 41(77), 298-308. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.20>

2. Маршалек К.О (2021). Вплив екологічного забруднення на психіку осіб похилого віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Law. State. Technology*, 3, 114–118, doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-3-17> (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)

3. Маршалек К.О (2021). Геронтологічна злочинність у період карантину в Україні: окремі питання. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 158–162. doi: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.21> (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)

4. Маршалек К.О., Лен В.В. (2023). Сексуальні девіації осіб похилого віку, як об'єкт кримінологічного аналізу. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика* № 1(5) 2023 С.103-107 doi: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-19> (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Len V., Marshalek K. Gerontological age in the commission of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity: criminological and social significance. *Deliktology: monograph*. Under the general editorship of I. Kopotun, S. Petkov, P Polian. Kunovice: Akademie HUSPOL :2021, V.5. S. 329-353.

6. Маршалек К., Сексуальна експлуатація, сексуальне насильство щодо дітей в Інтернеті, які вчиняються особами похилого віку. *Деліктологія: Монографія*. Під загальною редакцією І. М. Копотуна, С. В. Петкова, Р. Polían. Куновіце: Академія ГУСПОЛ : 2022, Т. 6. С. 316-343

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Тимошенко К. О. Дискусійне питання щодо визначення похилого віку. // Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції . Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів, 2019. С. 102–104.

8. Тимошенко К. О. Сучасний стан злочинності осіб похилого віку. //Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку правової системи:Матеріали міжнародної науково-практичної конференції .Дніпро, 2019. С. 154–156.

9. Тимошенко К. О.Особи похилого віку в місцях позбавлення волі: окремі питання. // Правова система України в умовах євроінтеграції: Матеріали Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції. Дніпро: НТУ "ДП". 2020. С. 107–110

10. Маршалек К.О., Окремі питання кримінологічної характеристики рецидивної злочинності осіб похилого віку. // Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23-25 листопада 2022 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» - Дніпро: НТУ «ДП», 2022 – с.473

11. Маршалек К.О., Вплив міграції, у зв'язку з війною, на кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. // Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Київ, 06 жовтня 2022 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022– с.215-217 doi:<https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-56>

12.Маршалек К.О., Фактори що впливають на вчинення кримінальних правопорушень протистатевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку. // Восьмі Таврійські юридичні наукові читання : матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Київ 16–17 червня 2023 року/Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Сухумський державний університет, Сілезький інститут політичної освіти SIPE- 2023.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДОСЛІДЖУВАНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ.....	23
1.1 Визначення похилого віку в кримінологічному вимірі, його значення і вплив на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.....	23
1.2 Історія становлення та сучасний стан національного законодавства щодо геронтологічної злочинності.....	30
1.3 Зарубіжне законодавство щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.....	47
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ ..	73
2.1 Особливості детермінації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.....	73
2.2 Кримінологічний аналіз стану досліджуваних кримінальних правопорушень, що вчиняються особами похилого віку.....	100
2.3 Кримінологічна характеристика правопорушника похилого віку щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.....	112
2.4 Особливості кримінологічної характеристики потерпілого щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.....	129
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ.....	141

3.1 Загальносоціальні заходи запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.....	141
3.2 Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.....	149
3.3 Індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.....	154
ВИСНОВКИ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	169
ДОДАТКИ	194

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
КВК	Кримінально-виконавчий кодекс
УСРР	Українська Соціалістична Радянська Республіка
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
АР КРИМ	Автономна Республіка Крим

ВСТУП

Актуальність теми. Збільшення абсолютної та відносної кількості осіб похилого віку в загальній структурі населення є значущою соціальною трансформацією сучасності. Протиправна поведінка не є виключенням. Проблема злочинності осіб похилого віку стає дедалі все більш актуальною. Проблема геронтологічної злочинності є надзвичайно важливою, адже на обліку в органах Пенсійного фонду України перебувало 10,6 млн пенсіонерів за віком, тобто приблизно кожен 4 громадянин є особою похилого віку. Останніми десятиліттями у загальній популяції практично всіх країн світу намітилась тенденція зростання кількості людей похилого віку. В Україні ця проблема загострюється тим, що старіння суспільства відбувається не лише за рахунок скорочення середньої тривалості життя громадян, а й через перевищення смертності над народжуваністю в Україні, тобто в результаті прямої депопуляції (скорочення) чисельності населення. При цьому демографічна ситуація стрімко ускладнюється через вимирання працездатного населення та його від'їзд на постійне місце проживання за кордон. Вказана проблема є вкрай небезпечною на загальнодержавному рівні. На сьогодні дослідження присвячені в основному вивченню соціально-економічних, медичних, культурних та інших наслідків, різних категорій населення, викликаних депопуляцією та старінням, а дослідження саме геронтологічної злочинності є незначними. Кількість кримінологічних досліджень є мінімальною та присвячена лише окремим аспектам геронтологічної злочинності.

Викликає занепокоєння рівень окремих видів злочинності, а саме кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку. Незважаючи на їх невисоку питому вагу у загальній кількості зареєстрованих правопорушень, за останні 10 років на третину збільшилася кількість розбещень та зґвалтувань, що є тривожною тенденцією. Разом із тим, комплексні кримінологічні дослідження, присвячені саме цим злочинним проявам, на сьогодні в Україні відсутні.

Серед вітчизняних і зарубіжних учених, які свого часу займалися питаннями геронтологічної злочинності, можна відзначити: А. Андрушка, О. Барсукову, В.

Батиргареєву, Л. Борових, М. Войтіна, Т. Волкову, В. Голіну, Б. Головкина, О. Гришка, А. Джужу, А. Долгову, М. Заменгофа, І. Карепанову, В. Кудрявцева, В. Кулакову, В.Леня, Р. Михеєва, М. Неклюдова, Е. Побегайла, Ю. Пудовочкіна, Ю. Репецьку, В. Тирського, Г. Шнайдера та ін.

Відаючи належне внеску цих дослідників, слід зазначити, що більшість їх наукових розробок стосуються лише вивчення окремих аспектів геронтологічної злочинності або правопорушень загалом, у тому числі правопорушень проти осіб похилого віку. Що стосується специфіки правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, які вчиняються особами похилого віку, то ця тема не була предметом особливого інтересу кримінологів і лише фрагментарно висвітлювалася в окремих наукових працях. Відсутність комплексних досліджень з цієї проблематики зумовлює актуальність та науково-практичну значущість обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема роботи відповідає «Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України 2019 – 2023 роки», що затверджено постановою Президії НАН України від 30 січня 2019 року №30.

Тему дослідження «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку які вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, детермінанти і запобігання» затверджено Вченою радою Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (протокол № 4 від 27 квітня 2020 року). З метою коригування теми дослідження, Вченою радою Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (протокол № 4 від 04 квітня 2023 року) затверджено тему дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є проведення кримінологічного аналізу осіб похилого віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості та визначення детермінантів і заходів запобігання.

Для досягнення визначеної мети були поставлені такі завдання:

1. визначити вікових меж настання похилого віку, що мають кримінологічне значення;
2. провести історичний аналіз становлення і розвитку національного законодавства щодо геронтологічної злочинності;
3. проаналізувати зарубіжне законодавство;
4. з'ясувати основні та безпосередні причини й умови вчинення похилими особами кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості;
5. здійснити аналіз кримінологічних показників кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, та виділити їх рівень, структуру, динаміку, латентність;
6. визначити кримінологічні особливості осіб похилого віку, які вчиняють аналізовані правопорушення;
7. проаналізувати кримінологічні особливості потерпілих в кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості;
8. окреслити загально-соціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання зазначеним правопорушенням.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері забезпечення кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи в Україні.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінанти та запобігання.

Методи дослідження обрані з урахуванням специфіки мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. Їх застосування зумовлюється системним підходом. Під час написання роботи були використані спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема:

історико-правовий – при дослідженні уявлень стосовно вікових меж похилого віку, (підрозділ 1.1); використовувався при з'ясуванні історичних аспектів, становлення і розвитку національного законодавства одо геронтологічної злочинності (підрозділ 1.2);

порівняльно-правовий – при порівнянні зарубіжного законодавства щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості (підрозділ 1.3);

системно-структурний – під час аналізу детермінант, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості (підрозділ 2.1) та розробки заходів запобігання загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуально-профілактичного характеру (підрозділ 3.1, 3.2, 3.3);

статистичний – при вивченні й узагальненні матеріалів судової практики по кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статево недоторканості, що вчиняються особами похилого віку, при збиранні й обробці інформації, отриманої із статистичної звітності Державної служби статистики України та правоохоронних органів (підрозділ 1.2, 2.2, 2.3, 2.4).

Теоретичну базу дослідження склали спеціальна література з кримінології, кримінального права, психології, у тому числі геронтології, геронтопсихології, психіатрії, медицини, соціології, філософії, що стосується проблематики дослідження.

Емпіричну базу дисертації склали: вивчення й узагальнення 100 кримінальних справ (проваджень) за статтями 152-156-1 КК України, вчинених особами похилого віку та розглянутих судами в усіх областях України протягом 2013-2022 рр., статистична звітність Генеральної прокуратури України, Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Державного комітету статистики України

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є одним із перших в Україні кримінологічних досліджень особи геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, за результатами якого надано кримінологічну характеристику особи правопорушника, потерпілого та досліджуваних правопорушень, розкрито їх детермінанти та розроблено заходи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуально-профілактичного запобігання.

Проведене дослідження дозволило сформулювати низку положень, що мають наукову новизну і виносяться на захист:

уперше:

– надано авторське поняття визначення особи похилого віку - особи, що досягли пенсійного віку, встановленого відповідно до законодавства України, або особи зі стійким розладом функцій організму в наслідок старіння організму та авторське поняття геронтологічної злочинності - це сукупність передбачених кримінальним законодавством суспільно небезпечних діянь, що вчиняються особами похилого віку;

-проаналізовано сучасний стан геронтологічної злочинності у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості, та визначено, що частка осіб похилого віку в загальній кількості зареєстрованих осіб коливається від 1,69 до 4,87%; 52,87% обвинувачених були засуджені до позбавлення волі, а 42,66% були звільнені від відбування покарання з випробуванням (іспитовим строком) на підставі ст.75 КК України, майже в половині випадків суди беруть до уваги вік і стан здоров'я правопорушників похилого віку і звільняють їх від відбування покарання;

- розроблено кримінологічний портрет особистості правопорушника похилого віку, який вчинив кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: чоловіки 60-65 років, неодружені або розлучені, проживають у селах або містечках, непрацюючі пенсіонери, які мають повну середню освіту і не мають судимостей, позитивно характеризуються за місцем проживання, майже не вживають алкоголь, неконфліктні, доброзичливі, ввічливі та ненав'язливі;

– розроблено кримінологічний портрет особистості потерпілого від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинені особами похилого віку: це особа жіночої статі, віком від 7 до 18 років, яка перебуває у родинних стосунках із злочинцем або є його знайомою, знаходиться з ним в одному соціальному середовищі, зазнавала насильства в минулому;

удосконалено:

–сучасні кримінологічні знання стосовно характерних детермінантів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, виділено такі детермінанти, як війна, недостатність фінансування державних програм для осіб похилого віку, міграція, порушеність родинно-сімейних зв'язків, незайнятість, «алкоголізація», підвищення психічної захворюваності, соціально-громадська незахищеність;

–теоретичні підходи до систематизації історичних аспектів становлення геронтологічної злочинності та запропонована періодизація історичного дослідження геронтологічної злочинності: 1) період історичного становлення; 2) період польсько-литовського законодавства; 3) період законодавства московської держави; 4) період радянського законодавства; 5) сучасний стан;

дістали подальшого розвитку:

–знання прозаконодавчі підходи до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості та геронтологічної злочинності в зарубіжному законодавстві, що надає змогу в подальшому включати до української доктрини кримінального права досвід та правозастосовну практику зарубіжних країн з урахуванням особливостей системи державного управління, закономірності історичного розвитку досліджуваного питання, правосвідомості громадян;

–загальносоціальні (правові, соціально-економічні, культурно-виховні, медичні, інформаційно-роз'яснювальні), спеціально-кримінологічні (заходи кримінологічної профілактики, відвернення і припинення) та індивідуально-профілактичні (переконання, допомога та примус)заходи запобіганнякримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку..

Практичне значення одержаних результатів.

Сформульовані у дисертаційній роботі положення, висновки та рекомендації поглиблюють наукові знання, щодо кримінологічної характеристики осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, сприяють удосконаленню практики запобігання цим правопорушенням і можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – при подальшому дослідженні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, особи злочинця та потерпілого, причин та умов вчинення цих злочинів, а також заходів їх запобігання;

- в нормотворчому процесі – при підготовці пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавства у сфері запобігання злочинності та комплексних програм запобігання злочинності на державному, регіональному та місцевому рівнях;

- у правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо вдосконалення професійної діяльності працівників правоохоронних та інших органів, завданням яких є запобігання злочинності;

- у навчальному процесі – при проведенні лекційних, семінарських занять та при підготовці навчально-методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Кримінальне право (загальна частина)», «Кримінологія».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, в якому викладено авторський підхід до дослідження геронтологічної злочинності у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Наукові ідеї та розробки дисертанта оприлюднені в у наукових фахових виданнях України. Дослідження, опубліковані в закордонному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection.

Апробація результатів дисертації. Результати поданого до захисту наукового дослідження обговорювалися на розширеному засіданні кафедри публічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», дисертація схвалена та рекомендована до захисту. Основні положення дисертаційного дослідження відображені на міжнародних науково-практичних конференціях:

1. Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції . Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів, 2019.

2. Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку правової системи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції . Дніпро, 2019.

3. Правова система України в умовах євроінтеграції: Матеріали Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції. Дніпро: НТУ "ДП". 2020.

4. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23-25 листопада 2022 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» - Дніпро: НТУ «ДП», 2022

5. Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Київ, 06 жовтня 2022 р.). Львів-Торунь: Liha-Press, 2022

6. Восьмі Таврійські юридичні наукові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Київ 16–17 червня 2023 року/Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Сухумський державний університет, Сілезький інститут політичної освіти SIPE- 2023

Публікації. Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться в дисертації, оприлюднені у 4 (чотирьох) наукових статтях, з яких: 3 (три) у наукових фахових виданнях України (категорія «Б») та 1 (одна) стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, а також у 6 (шести) тезах доповідей на конференціях. Та додатково відображено в 2 (двох) колективних монографіях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що включають 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 204 сторінки, з яких: основний текст –168 сторінок, список використаних джерел –25 сторінок (254 найменування), додатків –11 сторінок (6 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДОСЛІДЖУВАНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

1.1 Визначення похилого віку в кримінологічному вимірі, його значення і вплив на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Французький демограф А.Сові назвав старіння населення "найменш суперечливим, найлегшим для вимірювання, найбільш послідовним у своєму розвитку, найбільш передбачуваним, але, можливо, найскладнішим за своїми наслідками"[3].

Весь світ окутаний процесом старіння населення. Старіння набуває глобальних масштабів та викликає занепокоєння людей по всій планеті. Цілком очевидно, що у найближчій перспективі процес старіння прогресуватиме.

Більш швидкі темпи старіння в європейських постсоціалістичних країнах, включаючи держави-учасниці СНД, багато в чому пояснюються досвідом тривалої стагнації смертності в період ринкової трансформації, різким зниженням рівня народжуваності і відтоком мігрантів.

Наразі Україна є однією з 30 найбільш старіючих країн світу. На тлі загального скорочення чисельності населення в нашій країні частка людей похилого віку з часом значно збільшиться, через особливості існуючої вікової структури, що призведе до старіння населення в найближчі десятиліття. Потрібні надзвичайні зусилля, щоб адаптувати суспільства до цього процесу глобальної демографічної трансформації та уникнути так званої "кризи старіння", яка загрожує країнам зі зниженим рівнем народжуваності.

Таблиця 1.1.1 Народжуваність та смертність населення України за даними Державної служби статистики України [39]

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Народилось за рік	497 689	502 595	520 705	503 657	465 882	411 781
Померло за рік	698 235	664 588	663 139	662 368	632 296	594 796
Рік	2016	2017	2018	2019	2020	2021

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Народилось за рік	397 037	363 987	335 874	308 817	293 457	267 214
Померло за рік	583 631	574 123	587 665	581 114	616 835	714263

Протягом останніх десятиліть основа вікової піраміди населення України стрімко звужується. Старіння населення є ключовим питанням для України в найближчому та віддаленому майбутньому. Старіння населення залишатиметься важливою проблемою для України, особливо з огляду на те, що міграційні процеси, епідемії туберкульозу та ВІЛ/СНІДу, нескінчену медичну реформу, згорання соціальних процесів які найбільше впливають на молоді та середні працездатні вікові групи, негативно впливають на вікову структуру зараз і в майбутньому.

Поняття похилого віку є багатограним і має як правовий аспект, так і фізіологічний, соціальний, біологічний та багато інших. Таким чином визначення поняття похилого віку є досить складним і дискусійним та чітко не визначеним.

Розглянувши похилий вік в аспекті даного дослідження, можливо зазначити, що кримінальне законодавство не визначає поняття «особа похилого віку», хоча використовує дане поняття у чинному КК України. А саме п.6 ч.1 ст. 67 КК України визначає, що «При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються: вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку...»[106].

Поглиблюючись у національне законодавство, визначення поняття «особа похилого віку» можливо віднайти в Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Законі України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні».

В ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зазначається, що термін "особа похилого віку" вживається у цьому Законі у значенні, наведеному в Законі України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні [159].

Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [160] в свою чергу статтю 10 визначив, що

громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [159].

Отже, вищезазначена ст. 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" зазначає, що особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років по 31 грудня 2017 року [159].

У разі відсутності, починаючи з 1 січня 2018 року, страхового стажу, передбаченого частиною першою цієї статті, право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 63 роки мають особи за наявності зазначеного в статті страхового стажу

У разі відсутності, починаючи з 1 січня 2019 року, страхового стажу, передбаченого частинами першою і другою цієї статті, право на призначення пенсії за віком мають особи після досягнення віку 65 років за наявності в статті страхового стажу [159].

Беручи до уваги вищезазначені норми, особами похилого віку відповідно до законодавства необхідно вважати осіб, які досягли пенсійного віку, 60-63 роки, а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року, а саме 58,5-61,5 роки.

В свою чергу Міністерство соціальної політики, Міністерство регіонального розвитку та Уповноважений Верховної Ради неодноразово виносили на розгляд законопроекти для удосконалення чинного законодавства у сфері соціального захисту ветеранів та інших людей похилого віку і зазначали необхідність внесення змін в наступному формулюванні «Особами похилого віку вважаються громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, яким виповнилося 60 років. Залежно від вікової періодизації серед осіб похилого віку виокремлюють такі категорії: особи старечого віку від 75 до 90 років включно, довгожителі - особи, вік яких становить більше 90 років» [158]. Обґрунтовуючи дану позицію тим, що неодноразове підвищення пенсійного віку звело нанівець поняття похилого віку та унеможливило

однакове визначення для громадян похилого віку, окрім того, граничний вік виходу на пенсію в 65 років не відповідає активному біологічному віку та стану організму людини.

У різних країнах Європи вік виходу на пенсію значно відрізняється, але в більшості країн встановлений мінімальний пенсійний вік, який зазвичай залежить від тривалості робочого стажу. Зокрема, у Франції мінімальний пенсійний вік - 62 роки. Але для тих, хто почав працювати в ранньому віці або має інвалідність, вік виходу на пенсію може бути знижений. Німеччина, має мінімальний пенсійний вік - 67 років, але можна виходити на пенсію в 63 роки за умови наявності 35 років страхового стажу. Мінімальний пенсійний вік в Іспанії - 65 років. Мінімальний пенсійний вік у Великій Британії - 66 років. Але планується збільшення до 68 років до 2046 року. Цікавою особливістю є те, що в деяких країнах, наприклад, Німеччині та Франції, планується збільшення пенсійного віку через зростання тривалості життя та демографічних викликів, що виникають у зв'язку зі зменшенням кількості людей працездатного віку в порівнянні з кількістю людей похилого віку.

Вік виходу на пенсію у Польщі, Угорщині, Болгарії та Данії хоч дуже схожий, але встановлюється законодавством кожної країни окремо і може залежати від різних факторів, таких як стать, тривалість робочого стажу та інші. Так у Польщі мінімальний пенсійний вік - 60 років для жінок та 65 років для чоловіків. Однак для тих, хто має достатньо років страхового стажу, можна виходити на пенсію від 55 років. Мінімальний вік для виходу на пенсію в Угорщині - 62 роки для жінок та 65 років для чоловіків. Але можна виходити на пенсію при наявності від 40 років робочого стажу. Мінімальний пенсійний вік в Болгарії - 60 років для жінок та 63 роки для чоловіків. Але можна виходити на пенсію можливо раніше за умови наявності достатньої кількості страхового стажу або підтвердженої інвалідності. Данія ж має мінімальний пенсійний вік - 67 років для всіх громадян. Але можна виходити на пенсію від 60 років, якщо є достатньо років страхового стажу. Важливо зазначити, що ці відомості можуть змінюватися залежно від змін в законодавстві та соціально-економічних умовах країн.

Таким чином, українське суспільство стійко асоціює поняття «особа похилого віку з пенсійним віком. Проте, варто зазначити, що "похилий вік" - це не тільки пенсійний вік, але й період життя, коли людина може стикатися з різними проблемами, пов'язаними зі здоров'ям, соціальним захистом, дискримінацією тощо.

Вікові зміни організму у різних осіб відбувається неоднаково все починається з генного рівня. І ставлення їх до цього також різне. Тому вважається, що психологічний аспект старіння є не менш важливим ніж правове визначення пенсійного або похилого віку. З біологічної точки зору старіння пов'язане зі змінами, що відбуваються на всіх рівнях цілісного організму. У цьому контексті старіння розглядається як згубний і незворотний процес, що відбувається внаслідок посилення з віком руйнівного і виснажливого впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що призводить до недостатності функцій організму.

Розглянуто також соціально-комунікативні аспекти старіння, проявами якого є втрата соціальних ролей, втрата інтересів, погіршення здоров'я, зниження доходів і втрата близьких. Розрив соціальних зв'язків суб'єктивно переживається кожною людиною як звуження інтересів, самозаглиблення та відчуття власної непотрібності.

Правозахисна організація HelpAgeInternational провела оцінку та склала рейтинг соціально-економічного становища громадян віком 60 років і старше. Зокрема, експерти організації виміряли рівень пенсій та бідності серед літніх людей, стан їхнього здоров'я, користування соціальними благами, такими як громадський транспорт, соціальні зв'язки, фізична безпека та працевлаштування. За рівнем життя людей похилого віку Україна посідає 73 місце з 96 країн у Глобальному індексі AgeWatch за рівнем життя людей похилого віку. Тим більше, що за останній рік рівень зайнятості літніх людей в Україні значно зріс, що позитивно вплинуло на загальний рейтинг.

Водночас автори зазначають, що хоча 95% громадян України у віці 65 років і старше отримують пенсію, ВВП на душу населення залишається низьким [217].

Одним словом, певні процеси деструкції є біологічно та психологічно зумовленими та неминучими. Розрив між людиною та суспільством відбувається після виходу на пенсію. Спочатку особи похилого віку підтримують старі зв'язки і

цікавляться тим, що відбувається на роботі. Однак з часом ці зв'язки стають "неорганічними" і поступово розпадаються. Вони стають менш поінформованими, менш активними, а старіння прискорюється.

Збільшення тривалості життя відбувається завдяки ряду факторів, зокрема:

Розвиток медицини та науки, що дозволяє виявляти та лікувати більшість захворювань. Введення нових методів діагностики та лікування хвороб допомагає підтримувати здоров'я та зберігати життя.

Зміна стилю життя, а саме здоровий спосіб життя, що є важливим фактором тривалого життя. Серед них - відмова від куріння, зменшення споживання алкоголю, здорове харчування та фізичні вправи, соціально значуща підтримка, гірше медичне забезпечення.

Сучасні умови життя сприяють збереженню здоров'я та покращенню якості життя, зокрема, покращення житлових умов та доступ до медичних послуг.

Наявність соціального захисту, пенсій та інших видів допомоги сприяє збереженню здоров'я та покращенню якості життя людей похилого віку.

Збільшення тривалості життя, що спостерігається останнім часом, є результатом поліпшення стану здоров'я населення, зокрема "епідеміологічного стрибка" в середині 20 століття, який призвів до зниження смертності від гострих інфекційних захворювань і подальшого зниження смертності від серцево-судинних захворювань.

Але у визначенні геронтологічної злочинності слід брати до уваги у більшій мірі психологічний аспект старіння та визначення похилого віку індивідуально та з урахуванням вищевикладених умов таких як розрив між особистістю та суспільством втрата соціальних ролей, інтересів, погіршення стану здоров'я, зниження прибутків, а також втрата близьких людей та інші.

Однак як зазначали вище питання визначення віку є відносним, потрібні науково обґрунтовані дослідження з багатьох галузей, зокрема медицини, психології, права тощо.

Як зазначає В.Лень у своїй роботі: «Ми повинні враховувати як усі індивідуальні, специфічні, особистісні, конкретні ознаки громадянина, так і загальні, а також вікові

зміни, різноманітні захворювання та їхній вплив на психіку особи під час вчинення нею кримінальних правопорушень і, відповідно, в окресленні, відносному визначенні у кримінологічному вимірі нижчої межі початку геронтологічного віку особи»[136].

Поведінка правопорушника похилого віку у більшою мірою обумовлено особистими рішеннями, прийнятими особою в результаті суб'єктивного заломлення певних об'єктивних впливів. Особливості особи як особистості є підсумком в першу чергу індивідуальної, самостійної, внутрішньої роботи над собою, в процесі якої зовнішнє переробляється, освоюється і застосовується нею в практичній діяльності. Таким чином, будь-яка особистість повинна поєднувати в собі як загально соціальні риси, так і особливі, які пов'язані зі статевими та іншими відмінностями людей, а також індивідуальні ознаки такими як вік, соціальне становище та грошове забезпечення.

Особистість правопорушника являє собою самостійний соціальний і психологічний тип правопорушника похилого віку, однак це не означає, що кожна людина похилого віку яка вчинила злочин обов'язково є носієм всіх тих рис, які притаманні саме цьому типу і відрізняють його від інших. Це положення може бути поширене на будь-які типологічні спільності людей у тому числі і осіб похилого віку.

Старість - це те ж життя, що протікає по тим же закономірностям, що і нормальна, але в інших, змінених, умовах. Проводячи дослідження особистості правопорушника похилого віку, було виявлено ряд проблем. Неможливо пояснити таке соціально і кримінологічних значущі явище, як злочинність осіб похилого віку, застосовуючи лише один, хоча б і всеосяжний метод, так як сам по собі статус представника даної групи надзвичайно багатогранний в фізіологічному, психологічному, соціальному та інших планах.

Старінняє не лише складним біологічним, соціальним, психологічним та культурним феноменом, але й складним кримінологічним явищем з точки зору вчинення осіб похилого віку в межах кримінологічного дослідження кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Підсумовуючи, також можна зробити висновок, що цілком правомірним і доцільним є пов'язувати настання похилого віку з досягненням особою пенсійного

віку. Хоча досі неприйнятий законопроект, що визначає чіткі межі нижньої межі похилого віку, 60 років, є більш точним, що дасть можливість розмежувати та завчасно запобігти вчиненню правопорушень представниками цієї категорії в майбутньому. Пропонуємо, визначати особами похилого віку - осіб, що досягли пенсійного віку, встановленого відповідно до законодавства України, або особи зі стійким розладом функцій організму в наслідок старіння організму.

1.2 Історія становлення та сучасний стан національного законодавства щодо геронтологічної злочинності.

Наразі в суспільстві проходить зміна соціально-демографічної структури, в основному дана трансформація відбувається через зростання осіб похилого віку щодо інших прошарків населення. Відповідно в суспільстві відбуваються значні зміни в соціальному та економічному житті країни, у сфері пенсійного забезпечення та охорони здоров'я. Це в свою чергу призводить до зміни ролі осіб похилого віку, що впливає на поведінку, морально-психологічний, економічний та соціальний стан осіб похилого віку.

Все вищезазначене може призвести до вчинення особами похилого віку правопорушень, що раніше не були притаманні даній категорії населення.

Дане питання мало досліджене, в кримінологічному аспекті проблему злочинності осіб похилого віку, в окремий час досліджували відомі вчені та дослідники, такі як, О. Кистяковський, М. Неклюдов, М. Таганцев, Г. Шнайдер, М. Геденов, О.Самойлова, В.Лень, А. Андрушко та інші.

З огляду на поточний стан досліджень в даній сфері, кримінологія рідко визнає правопорушення, що вчиненні особами похилого віку як самостійний компонент злочинності.

Дана позиція змінюється, адже сьогодні показує нам тенденцію до збільшення такої злочинності. Тому необхідно розглядати сучасний стан геронтологічної злочинності як окремої групи.

Як зазначалось раніше, злочинність осіб похилого віку, визначають як геронтологічну. Однак в науковому просторі кримінологів, наразі не існує єдиної думки щодо даного терміну.

Тоді як більшість сучасних вчених і дослідників визначають "геронтологічну злочинність" як злочини, вчинені особами похилого віку, А. Андрушко включає до геронтологічної злочинності не тільки сукупність злочинів, вчинених особами похилого віку, а й злочини, скоєні проти них[5].

Для детального та правильного визначення даного поняття необхідно звернутись до самого поняття «геронтологія».

Фармацевтична енциклопедія визначає геронтологію (лат. *gerontologia* < грец. *heron* — старий + *logos* — слово) як розділ біології та медицини, який вивчає механізми і процеси, що зумовлюють старіння живих організмів, у т.ч. людини.

Геронтологія охоплює геріатрію, геріатричну гігієну і геропсихологію. Основними завданнями геронтології є з'ясування механізмів старіння, встановлення їхніх взаємозв'язків у процесі життєдіяльності організму та з'ясування механізмів адаптації до умов навколишнього середовища [55].

Енциклопедія сучасної України ж визначає геронтологію як науку, що вивчає закономірності старіння живих організмів, включно з людиною". Сучасна геронтологія охоплює такі розділи: біологія старіння, клінічна геронтологія та геріатрія, соціальна геронтологія та геріатрична гігієна.

Основними завданнями геронтології є виявлення основних механізмів процесу старіння, пошук шляхів продовження тривалості життя і працездатності, вивчення особливостей захворювань і розробка методів профілактики і лікування хворобливих процесів у похилому і старечому віці, вивчення впливу соціального середовища і способу життя на старіння людини[16].

Тлумачний словник визначає, що геронтологія – (з грец. мови *gerontos* – старіння і *logos* – наука) – це наука про старість і старіння, що вивчає процеси старіння із загальнобіологічних позицій, а також досліджує суть старості та її вплив на людину і суспільство[32].

Виходячи із цих понять, можливо стверджувати, що геронтологія, процеси старіння та те наскільки старість впливає на осіб похилого віку, в соціальному, психологічному та суспільному житті.

Дослідження виникнення геронтологічної злочинності у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості неможливо уявити без ґрунтовного дослідження історичних передумов. Дане питання є актуальним, що підтверджується думками окремих вітчизняних та зарубіжних вчених, адже історичне підґрунтя є необхідним для подальшого реформування та розвитку ефективного механізму запобігання з досліджуваними кримінальними правопорушеннями та злочинністю осіб похилого віку в цілому.

Для дослідження історичних передумов, перш за все, слід використовувати історико-правовий метод, як метод правового дослідження, що дає можливість всебічно висвітлити проблему геронтологічної злочинності за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості на основі аналізу законодавства минулих часів та вивчити державно-правові явища у їх історичному розвитку[25].

В.Кузнецов вважає, що історично-правовий метод пізнання окремих явищ та інститутів взагалі є найважливішим у методології кримінально-правових досліджень[130, с.96].

Розглядаючи історичний аспект даного питання стало зрозуміло, що досліджень та згадок щодо будь-яких вікових розмежувань у законодавстві майже немає. Особливого значення вікова особливість злочинця проявляється лише у 16-му столітті, але в інших науках таких як: медицина, психіатрія, соціологія розглядалось питання геронтології.

Геронтологія, як наука про старість, бере свій початок починаючи з зародження медицини. Перші згадки про старіння та його ознаки знайдені в працях Гіппократа приблизно в 460-377 роках до н.є[157].

В кінці 13-го на початку 14-го століття відомий італійський лікар Арнольд з Вілланова захопився вивченням старості та виготовленням ліків проти неї. Він був першим хто експериментував з продовженням життя та боротьбою зі старістю.

Епоха технічно-економічного прогресу на початку 15-го століття супроводжувалась бурхливим розвитком науки, особливо фізики, хімії, біології, та революції в суспільних відносинах. Можливо стверджувати, що саме з цього періоду починається підґрунтя геронтологіяк науки, хоча розвиток науки на той час не дозволяв провести необхідний об'єм досліджень, проте саме даний поштовх був важливий для вчених в подальшому.

В 19-му столітті в Англії, Франції та Німеччині розпочинається новий етап в дослідженні старіння в умовах клінічних спостережень. На основі даних досліджень в Парижі відкривається перший геронтологічний центр. Значно пізніше на основі досліджень європейських вчених в США відкривають перші медичні установи для осіб похилого віку. За короткий період на основі даної медичної установи виникають великі центри, в яких починають вивчати проблеми геронтології, а також вивчення соціальних проблем старіння. Саме соціальні проблеми старіння в подальшому будуть розглядатися як окремі детермінанти у вивченні геронтологічної злочинності.

На теренах російської імперії до якої довгий час входила сучасна Україна, в 19-му столітті на розвиток геронтології вплинули С.Боткін та І.Мечніков. Перша ж наукова конференція присвячена геронтології відбулась в Києві у 1938-му році [168], що висвітлювала проблеми старості та профілактики старіння.

Важливий внесок у розвиток досліджень проблем геронтології зробили З.Френкель, В.Нікітін, І.Аршавський, І.Давидовський, А.Нагорний, М.Мільман, В.Алпатов та інші які починали створювати геронтологічні школи в Ленінграді, Києві, Москві, Тбілісі та інших великих містах[85, с.99].

Розглянувши та узагальнюючи первинні історичні аспекти розвитку геронтологічної науки, можливо зробити висновки, що геронтологія це наука яка вивчає біологічні, медичні та соціальні аспекти старіння організму, а також намагання уповільнення старіння з метою подовження життя та збереження фізичної та соціальної активності.

Історичне становлення кримінального законодавства та правової системи на сучасній території України розпочинається від початків звичаєвого права. А оскільки, писані джерела права з'явилися пізніше, то відомості, що можливо дослідити

починаються з періоду Київської Русі та появи першого джерела права на теренах сучасної території України - Руська Правда та Устава Ярослава Мудрого.

Жодних згадок щодо вікового розмежування Руська Правда не має. Поділ тогочасного здійснювався за більш прийнятним для того часу способу, а саме за родинними зв'язками “то мстить брату за брата, или отцу или сыну, или двоюродному брату, или сыну брата; если никто [из них] не будет за него мстить”[156].

Руська Правда розглядала питання, що в сучасності налеать до цивільного права та лише окремі норми кримінального права а саме вбивство, кражі та інше.

Питання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості розглядалось Уставом Князя Ярослава про церковні суди (далі - Устав). Устав за принципом руської правди також не мав вікових розмежувань, а спирався виключно на родинні зв'язки та соціальний статус (бояр, челяді).

Устав включає близько 30% статей, що охороняють статево свободу та недоторканість особи та розділяють їх на зґвалтування та блуд, “ст.3 Если кто изнасилует боярскую дочь или боярскую жену, за позор (он заплатит) ей 5 гривен золота, и митрополиту также. (А будет она дочерью) меньших бояр, (виновный должен будет заплатить ей) гривну золота и митрополиту гривну золота. (Если потерпевшая окажется из среды) нарочитых людей (виновный заплатит ей) 2 рубля и митрополиту 2 рубля. (Будет ли она из числа) простых людей, (виновному платит ей) 12 гривен кун, и митрополиту 12 гривен кун. А князь назначит им наказание своей властью независимо от понесенного ими церковного наказания”[156]. Звертаючи увагу на текст даної статті можливо зазначити, що покарання передбачалось лише за зґвалтування боярської дочки або дружини, тобто лише за правопорушення щодо привілейованої групи населення.

Устав Князя Ярослава до злочинних дій також відносили, скотолозтво (ст.21 “...Если кто совершит блуд с животным...), кровозмішання (ст..22-28 “...Свекор совершит блуд со снохой”, “...отчим впадёт в блуд с падчерицей...”, “...пасынок впадет в блуд с мачехой...”, “...отец вступит в блуд с дочерью...”), покарання за такі дії визначалось виключно у вигляді штрафу.

Впродовж багатьох років важливих законодавчих актів що висвітлювали б проблематику статевих зносин не було. Окремі норми мало польсько-литовське законодавство 12-17 століть, такі як польські статuti Казимира Великого, Судебники 1468 і 1487 року, Статuti Великого Князівства Литовського 1529-го, 1566-го, та 1588-го року, та інші.

Деякі дослідники та вчені в своїх роботах наголошують на тому, що давні законодавчі акти в період до другої половини 17 століття не мали положень щодо вікових особливостей правопорушення.

Хоча, законодавчі акти, що вперше враховували вікові особливості правопорушників стали Литовські статuti 1529-го, 1566-го, та 1588-го років, але детального визначення саме правопорушника похилого віку у Статутах немає.

Відповідно до положень Статутів суд мав враховувати таку особливість як вік правопорушника, відповідно до чого не несли кримінальної відповідальності особи, що не досягли 14-ти років за Статутом 1568-го року та 16-ти років за Статутом 1580-го року []. Також звернемо увагу, що Статuti містили в собі злочини проти моралі та сім'ї, що включали в собі норми такого злочину як зґвалтування.

В 1649-му році на теренах Московської держави приймають універсальний кодекс кримінального та цивільного права. Даним кодексом регулювали майже всі сфери суспільного життя. Міру покарання за право порушення викладені в кодексі зафіксовано в Соборному уложенні.

Що стосується положень про відповідальність за окремі групи злочинних посягань вони об'єднувались в рамках однієї глави статевих злочинів в Соборному уложенні були присвячені ст.25 і 26 розділу 22. “а в ней 26 статей указ за какие вины кому чинить смертная казнь, и за какие вины смертную не казнити, а чинити наказание” [171]. У ст.25 передбачалась відповідальність за перелюбство, як чоловіче так і жіноче (“блуд”), яке каралось биттям батоном, кількість ударів яким в законі не визначалось.

Соборне уложення враховувало вік злочинця, але стосувалось це виключно неповнолітніх, як і в Литовських статутах 1568-го та 1580-х років. Вказівки на злочинців похилого віку в нормах немає, але даний законодавчий акт є надзвичайно

важливий, адже вперше вказує такий статус як дід, баба, внук та інші “...детем их и внучатом, после дедов своих и бабок”[36]. Беручі до уваги те, що пережите дитинство в 16-17-му столітті вдавалось приблизно 30-60% новонароджених, після цього людина мала 50% ймовірності дожити до 50-55 років і більше, особами похилого віку в той час можливо було вважати осіб 50, або навіть 40-ка років [151].

В період Гетьманщини з 1648-1764-х років було декілька важливих нормативних актів, «Новоуказні статті про татебні, розбійні та вбивчі справи», Військовий статут 1706-го року, Артикуль військовий 1715-го року, та звіт законів “права, за якими судиться малоросійський народ”.

Першим законодавчим актом в даний період на території сучасної України був «Новоуказні статті про татебні, розбійні та вбивчі справи» від 22 січня 1669 р. даний нормативний акт передбачав лише відповідальність за вбивство зі зґвалтуванням з досліджуваних кримінальних правопорушень[143].

Найбільш важливий нормативно-правовий акт даного періоду є Артикуль військовий або Артикуль Петра I [54], порівняно з Соборним уложенням, Артикуль вже мав більше норм, що регулюють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Артикуль мав окрему главу яка мала назву “глава двадцатая - о содомском грехе, о насилии и блуде” та містить 13 артикулів (рівноцінно статей). Данна глава має в своєму змісті зазначення вікових норм як і інші норми Артикуля, що почали розділяти суб’єктів правопорушення за віковими групами, так артикуль 163 говорить “Ежели кто отца своего, мать, дитя во младенчестве, офицера наглым образом умертвит, оного колесовать, а тело его на колесо положить, а за протчих мечем наказати” та “Ежели сие убийство учинится не нарочно, или не внамерении кого умертвить, якобы кто похотел жену свою или дитя наказати”[54]. Тобто нормотворець розподілив дітей та новонароджених а одже зробив вікову градацію.

Артикуль 167, зазначав про зґвалтування “Ежели кто женской пол, старую или младую, замужнюю или холостую, внеприятельской или дружеской земли изнасилует, и осведетелствуется, и оному голову отсець, или вечно на галеру послать, по силе дела”. Отже, дана норма розподіляє жінок за віковими ознаками на

молоду і стару, на жаль, нормотворець того часу не описує будь-яких вікових рамок для злочинців[54].

Детальніше розглянувши главу 20-ту Артикуля, зазначаємо, що в ній містяться наступні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності, скотолозтво (а.165), мужеложство (а.166), зґвалтування (а.167), блуд (а.173). Найбільш суворе покарання визначалось за зґвалтування “голову отсець, иль вечно на галеру послать, по силе делам”[54].

За часів гетьманства Д.Апостола та Нової Січі був створений вагомий для українського права звід законів - “Права, за якими судиться малоросійський народ”[152].

Права містили декілька глав що можливо віднести до кримінального права, жодних згадок про кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності Права не мали. В Правах зазначалось виключно те, що будь-які статеві відносини поза шлюбом вважались правопорушенням.

Розглядаючи Права на предмет використання вікової градації правопорушників можливо визначити, що особливого розгалуження не було. Права як й нормативно правові акти до цього розподіляють суб’єктів виключно за соціальним статусом, мати, батько, баба, дід, онук й інші. Можливо лише спираючись на звичаї розподілити даних суб’єктів за віком.

Г.Солнцев в 1820 році писав про важливий для розгляду геронтологічної злочинності указ Петра I, що забороняв застосовувати до осіб старше 70-ти років тілесні покарання “старість має визначатися причиною зменшення покарань тому, що якби старики були піддані визначеному законами повному покаранню, наприклад тілесними або каторжній роботі, в такому випадку не могли б перенести того через слабкість тілесних сил своїх; крім того, порівняно з молодими та міцними злочинцями, вони б більше потерпіли карального зла за однаковий злочин.

“Зібрання малоросійських прав” або
 “зібрання цивільних законів чинних у Малоросії” 1807-го року -
 останні з численних проєктів кодифікації (упорядкування та узгодження)
 цивільних законів які діяли на Лівобережній Україні. Розроблений 6-м відділенням 2-ої

експедиції Комісії для складання законів (1804-1807). Поділявся на 3 частини викладені в 5-ти книжках [150].

Зібрання малоросійських прав, вперше встановило вік до якого особи вважались неповнолітніми та вік до якого статеві зносини були заборонені: для хлопців до 18-ти років, для дівчат - 13-ти років, надалі вік дівчат піднято до 16-ти років.

У наступні роки на території сучасної України вводилось безліч нормативно правових актів, що містили норми кримінального права, але кардинально не відрізнялись від попередніх.

Лише в 1842 році видали новий нормативний акт, що відрізнявся від попередніх, що за своїм змістом копіювали один одного. Це “звіт законів російської імперії” збірник розміщених за тематичним принципом і систематизованих з метою усунення прогалин у чинному законодавстві нормативно-правових актів російської імперії [61]. Звіт розподілений на томи, книги та розділи, том 15 вміщував саме кримінальні закони.

Глава 4 вміщувала норми, що пом’якшували або скасовували покарання однією з таких норм є перестарілість правопорушника. Звіт також вміщував норми щодо особливості вікових правопорушників, а саме відповідальність неповнолітніх.

Особливо слід відзначити новації кримінального права, що винесені разом з Уложенням про покращення виправної і кримінальної норми 1845-го року статті Уложення встановлювали відповідальність за такі правопорушення як: розбещення дівчат що не досягли 14-ти річного віку, зґвалтування, (але лише щодо жінок, зґвалтування чоловіків уложенням не передбачалось), мужолозство, скотолозство, а також звідництво[187].

Спочатку 20 століття почався стрімкий розвиток кримінального права. Основний нормативно-правовий документ початку століття - Кримінальне уложення 1903-го року, в той же час даний законодавчий акт є останнім за часів Російської Імперії.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності регламентувались главою 27 “О непотребстве”. Виділялись наступні

правопорушення: зносини з особою яка не досягла 14-ти років (ст.513) “виновный в любострастном деянии 1) съ ое бенькомь, не достигшемь четырнадцати леть; 2) съ несовершеннольтнымь оть четырнадцати до шестнадцати петь безь его согласія или хотя съ его соглаія, но по употребленію во зло его невинности” зносини з особою що не досягла 16-ти років (ст.514) “виновный въ любострастномь девствіи съ достигшимь шестнадцати леть лицомь женскаго пола, безь согласія сего лица”.

Дані норми передбачали кваліфікуючі ознаки, винуватим в правопорушенні вважалась особа якщо: 1) з особою що знаходиться під опікою або владою; 2) особу примусили до статевих відносин під тиском, насиллям чи погрозою вбивства, особливо тяжким чи тяжким пошкодженням потерпілому або члену сім’ї; 3) якщо розбещували особу жіночої статі без проникнення.

Правопорушенням також вважалось мужелозство (ст.516), розбещення особи у віці з 14-ти до 21-го року (ст.517), кровозмішення (ст.518-519), зґвалтування (ст.520-524)[186].

Особливих норм щодо похилого віку правопорушника Уложення не мало, лише передбачалось пом’якшення покарання для осіб від 70-ти років “для лица мужскаго или женскаго пола, достигшая семидесяти леть, смертная казнь и каторга замъняются ссылкой на поселеніе”.

На території сучасної України 1922 році; вперше прийнято кримінальний кодекс УСРР (далі ККУСРР), кодекс містив в собі розділ 4 глави 5 “злочини в області статевих відносин”. Даний розділ не мав такого широкого розгалуження як попередні законодавчі акти.

КК УСРР 1922 року включав лише статті щодо мужелозства, статеві зносини та задоволення статевою пристрасті в перекручених формах. КК УСРР не містив жодних особливостей кримінальної відповідальності осіб похилого віку []. КК УСРР 1927 року не мав жодних відмінностей в розрізі досліджуваного питання.

Довгі роки кримінальне право не зазнавало змін, аж до прийняття 28 грудня 1960 року нового кримінального кодексу УРСР (далі ККУРСР), кодекс містив в собі 11 глав Особливої частини, одна з них мала назву “Злочини проти життя, здоров’я,

волі і гідності особи що містила в собі норми захисту статевих свобод та недоторканості [110].

Розглянувши історичні передумови, можливо остаточно відзначити, що в історії людства завжди існувала злочинність похилого віку, або «геронтологічна злочинність». Однак дослідивши численні праці вчених, можливо зазначити, що дослідження про дану категорію надто нечисленні та фрагментарні.

Актуальність дослідження проблеми геронтологічної злочинності зростає з кожним днем, хоча й є складною для вивчення як теоретичному, так і практичному аспекті.

Сучасна геронтологія як наука включає в себе теоретичні та практичні аспекти різних інших наук, хоча і розподіляється на окремі галузі знань. Сучасну геронтологію можливо розділити на декілька основних розділів, фундаментальна геронтологія, що вивчає механізми старіння, запобігання передчасному старінню та подовження тривалості життя; соціальна геронтологія, яка вивчає взаємодії осіб похилого віку та суспільства, існування їх в соціальному середовищі; правова геронтологія - що вивчає причини та прояви злочинності осіб похилого віку.

Сьогоденний зростаючий інтерес до розуміння процесу старіння та його впливу на політичні, економічні, соціальні та правові структури суспільних інститутів підвищив інтерес до розвитку геронтології. Швидке збільшення літнього населення матиме соціальні та політичні наслідки для пенсійних фондів, надання соціальних послуг і розширення мережі будинків для осіб похилого віку усіх видів.

Вивченню вікового фактора надається значення в деяких кримінологічних дослідженнях сучасних вчених, хоча в цілому, як уже зазначалося, інтерес до злочинності осіб похилого віку невеликий. Безсумнівно, що без опису і пояснення рівня кримінальної активності різних вікових груп картина злочинності завжди буде неповною і неточною. Відповідно, без знань про вікові особливості осіб, які вчиняють злочини, неможливо цілеспрямовано організувати необхідні заходи щодо попередження злочинності.

Факт «дорослішання» правопорушників, пов'язаний зі зростанням питомої ваги серед осіб старше 55 років у жінок і 60 років - у чоловіків, даний процес можна пояснити декількома факторами.

Достатньо давно психіатрами встановлено, що при старечій деменції, що починається у деяких у віці приблизно 65 років, зникають сором'язливість і колишні моральні установки, навіть може з'явитися гіперсексуальність, часом виявляється в збочених формах. Вважаємо це від браку сексуальних стосунків, нерідко зустрічається педофілія і ефебофілія, що характеризуються патологічним потягом до дітей та підлітків, причому об'єктом потягу можуть бути обрані діти знайомих або близького оточення.

У нинішній перехідний період, принципово відмінний від попереднього, люди передпенсійного та пенсійного віку виявилися значно менш захищеними у сфері праці та зайнятості, ніж більш молоді за віком категорії працівників. Слід підкреслити, що роль незайнятості працею, особливо в ситуації раптової втрати робочого місця, завжди являють собою вкрай важливий в криміногенному відношенні фактор.

Система запобігання злочинності в Україні є менш ефективною без детального аналізу та використання статистичних даних про поточний стан, динаміку, рівень, географію та структуру злочинності тенденції зростання на сучасному етапі.

Зважаючи на зазначені умови, законодавцям разом з науковцями-кримінологами необхідно розробити певну концепцію протидії злочинності осіб похилого віку, враховуючи високий ступінь криміналізації, ефективність держави і суспільства у боротьбі зі злочинністю, помилки та недоліки попередніх концептуальних прийомів організації злочинності, запобігання геронтологічній злочинності та практика її регулювання та реалізації. Вивчення та кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства є необхідною передумовою реалізації заходів кримінологічної протидії та запобігання злочинності в Україні.

Сучасний стан злочинності в Україні не однозначний та характеризується високим рівнем негативного стану, динаміки, рівня, географії та неоднорідної структури.

Так, з січня 2014 р. по грудень 2022 р. до приблизно 1 млн 84 тисячі осіб що вчинили кримінальні правопорушення з урахуванням завершених у цей період кримінальних проваджень минулих років, що вчинено на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим (далі – АР Крим) та окремих районів Донецької та Луганської областей, що окуповано в 2014 році, та територій, що тимчасово окуповані з лютого 2022 року.

Дані показники є шокуючими, адже для країни що має населення, за останніми статистичними даними, близько 42.1 млн. осіб, це означає, що за останні 8 років кожен 38-й громадянин України був притягнутий до кримінальної відповідальності[31].

Це - один з найбільших показників, починаючи з 90-х років минулого сторіччя. При цьому зростання кримінальної активності відбувалося на тлі системного зниження ефективності кампанії як у розкривальній, так і в профілактичній частині.

Динаміка злочинності за останні роки демонструє хвилеподібні коливання, з найбільшими показниками у 2014 році та найменшою у 2022 році. Хоча показники геронтологічної злочинності значно відрізняються, адже найменших своїх показників досягли в 2016 році.

Загальна тенденція до зростання геронтологічної злочинності є очевидною. На ці показники злочинності суттєво впливає низка правових та організаційних факторів управління, включаючи зміни в процедурах реєстрації, які використовуються для реєстрації заяв і повідомлень про злочини, а також нові процедури реагування правоохоронними органами на ці зміни, які регулюються чинним КПК України.

Ці обставини значною мірою зумовили зростання кількості притягнутих до відповідальності та подальше закріплення рівня злочинності на позначці, не нижчій за 100 тис. осіб щороку та 3.5 тис. осіб у віці 60 років і більше.

У зв'язку з цим дані про злочинність є більш об'єктивними та показовими, хоча і коротшими, з більш рівномірним характером часових інтервалів через вплив людини статистичного відображення на їх динаміку 2014 по 2022 рр.

Кількість притягнутих до відповідальності осіб похилого віку у 2022 р. По відношенню до 2014 року збільшилося, темп зростання становить – 1,38%. Тобто, геронтологічна злочинність лише зростає.

Таким чином, за правильних початкових правових та організаційних умов аналізу показники динаміки злочинності серед людей похилого віку мають несприятливі тенденції. Проте інтенсивність негативних змін, про які свідчить статистика криміногенної ситуації, була на порядок меншою, ніж у попередні роки. Слід зазначити, що при інтерпретації отриманих даних необхідно враховувати зменшення території кримінального обліку, яка виключає Автономну Республіку Крим та деякі райони Донецької та Луганської області з другого кварталу 2014 року та окремі території Київської, Харківської, Херсонської та Запорізької областей, що знаходились або ще тимчасово поза контролем української влади. Така ситуація свідчить про необхідність визнати, що помірною зниження рівня злочинності у 2015 році насправді не відбулося. За оцінками Державної служби статистики України, що на тимчасово окупованих територіях 2014 року постійно проживає близько 2,5 млн осіб. Безумовно, складність причин та умов злочинної діяльності цієї групи населення, в тому числі певною мірою, відрізняється від тих, що сформувалися на інших територіях України. Тим не менш, є вагомі підстави для висновку про загальну тенденцію негативного розвитку кримінальної ситуації.

Таким чином, встановлюється стійка тенденція погіршення криміногенної ситуації, про це можливо зробити висновок з рівня та динаміки розслідування кримінальних справ та судової практики у кримінальному провадженні.

Структура сучасних правопорушень, що вчиняються особами похилого віку в Україні характеризується великою часткою тяжких та особливо тяжких злочинів, яка у 2016 році сягнула 19,2%. Крім того, дуже великою є частка злочинів середньої тяжкості. Загальне зростання злочинності та кримінальної активності в Україні, мало пов'язане зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Однак, їхня поширеність залишається високою, причому значна частка припадає на насильство над дітьми.

Останнє є дуже чутливим індикатором загального стану злочинності внаслідок стійкого антисоціального насильства в українському суспільстві. Варто зазначити, що в загальній структурі злочинності значним є відсоток рецидивної злочинності осіб похилого віку, адже значна частина з них мають судимості ще до досягнення пенсійного віку.

У результаті нашого дослідження приблизно третина всіх виявлених правопорушників притягнута до кримінальної відповідальності. Близько 50% останніх на момент скоєння правопорушення мали не зняту чи непогашену судимість, 13,5% виявлених осіб вчинили правопорушення у стані алкогольного сп'яніння. Близько 75% правопорушень вчиняють соціально дезадаптовані особи, які не мають налагоджених суспільно корисних стосунків, не займають певного місця в структурі соціальної динаміки, і втратили свої соціальні ролі, інтереси, їхнє здоров'я погіршилося, вони втратили доходи та близьких.

Розрив соціальних зв'язків суб'єктивно переживається кожним індивідом як звуження інтересів, егоцентризм, усвідомлена непотрібність себе. Однак цей факт симптоматичний не лише щодо специфічного стану української злочинності осіб похилого віку, яка багато в чому відтворюється в суспільстві, а й в аспектах жорсткої дисфункції правоохоронної системи за межами геронтологічної злочинності.

Аналіз географії геронтологічної злочинності в Україні засвідчує, що найвищий коефіцієнт злочинної інтенсивності на 1 тис. населення протягом 2014–2022 рр. спостерігається у Дніпропетровській області, м. Києві, а також Харківській, Кіровоградській, Київській, Миколаївській та Одеській областях. Найнижча злочинна інтенсивність в означений період зафіксована в Тернопільській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях.

Більшість правопорушень (77,8%) відбувається в містах та селищах міського типу, на мешканців сіл та селищ припадає лише 19,5% усіх зареєстрованих злочинів. 2,7% правопорушень вчиняються за межами населених пунктів. Така картина територіального розподілу злочинної діяльності загалом відповідає тенденції

урбанізації в Україні, що позначається не лише на географічних змінах, а й на зміні характеру злочинності загалом.

Аналіз сучасного стану, злочинності осіб похилого віку в Україні та пов'язаних з нею загроз нормальному розвитку нашої країни, буде присвячено необхідності комплексного кримінологічного забезпечення запобігання злочинності в Україні та необхідності регламентації, організації та регулювання.

На сьогодні злочинність в Україні не однозначний та характеризується високим рівнем негативного стану, динаміки, рівня та неоднорідної структури.

Злочинність осіб похилого віку є історично сформоване явище воно поступово займає все більшу частку в загальній злочинності та кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості хоча і складають незначну, але стабільну частку правопорушень.

Отже, проведений історичний аналіз геронтологічної злочинності, кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості показав ускладненість та тривалість процесів їх формування.

Весь період формування досліджуваних процесів, можливо поділити на:

1) Період історичного становлення - історичний розвиток кримінального права та правової системи на території сучасної України починається із зародженням звичаєвого права. У цей період немає жодної згадки про вікове розмежування правопорушників. Правова класифікація в той час здійснювалася за визнанням на той час методом спорідненості. Законодавство стосувалося лише того, що сьогодні називається цивільним правом, і деяких положень кримінального права, таких як вбивство і крадіжка;

2) Період польсько-литовського законодавства - Протягом тривалого часу не було жодних важливих правових актів, які б стосувалися питання сексуальних стосунків: У польсько-литовському праві 12-17 століть було кілька положень, включаючи польські декрети Казимира Великого, Судебники 1468 і 1487 років, а також декрети Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 років. Литовські Судебники 1529, 1566 і 1588 років були першими, які враховували вік правопорушника, але ці Судебники не містили детального визначення похилого віку

правопорушника. Цей указ вперше стосувався злочинів проти моралі та сім'ї, включаючи положення про такі злочини, як зґвалтування.

3) Період законодавства московської держави - У 1649 році Московська держава прийняла універсальний кодекс кримінального та цивільного права. Цей кодекс регулював майже всі сфери суспільного життя. Положення про відповідальність певних груп правопорушників були зібрані в главі про статеві злочини. Закон враховував вік правопорушника, але поширювався лише на неповнолітніх. Закони цього періоду містили окремі норми, що належать до кримінального законодавства, і не згадували про злочини проти статевої свободи чи статевої недоторканості. Г. Солнцев згадує указ Петра I 1820 року, який мав важливе значення для злочинів проти осіб похилого віку, забороняючи тілесні покарання для осіб старше 70 років, навіть якщо вони отримували більше покарання за той самий злочин, ніж молодші і здоровіші правопорушники.

4) Період радянського законодавства - У 1922 році вперше на території сучасної України був прийнятий Кримінальний кодекс Української РСР (далі - КК УРСР), який містив у главі 4 частину 5 "Злочини у сфері стевих відносин". Кримінальний кодекс УСРР 1922 року містив лише статті про мужолозтво, статеві зносини та збочене задоволення статевої пристрасті. Кримінальний кодекс УСРР не містив положень про кримінальну відповідальність осіб похилого віку. До Кримінального кодексу тривалий час не вносилися зміни до 28 грудня 1960 року, коли був прийнятий новий Кримінальний кодекс Української РСР (далі - КК УРСР). Кодекс містив 11 спеціальних розділів, один з яких називався "Злочини проти життя, здоров'я, волі та честі особи" і містив положення про захист статевої свободи та недоторканості. Розглянувши історичні передумови, можна чітко стверджувати, що злочини проти людей похилого віку, або "злочини проти старості", завжди існували в історії людства. Однак дослідження, присвячені цій категорії, є нечисленними та фрагментарними.

5) Сучасний стан – кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості в Україні розглядаються як окремий вид протиправних посягань. Важливість дослідження проблеми кримінальних

правопорушень, що вчиняються осами похилого віку зростає з кожним днем. Окремі кримінологічні дослідження сучасних науковців приділяли увагу вивченню вікових факторів, але загалом, як уже зазначалося, правопорушенням, що вчиняються особами похилого віку, приділялося менше уваги.

Також на основі вищевикладеного матеріалу можливо надати поняття геронтологічної злочинності. Отже, геронтологічна злочинність - це сукупність передбачених кримінальним законодавством суспільно небезпечних діянь, що вчиняються особами похилого віку.

1.3 Зарубіжне законодавство щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.

В розділі 1.3 буде досліджено зарубіжне законодавство щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Цей розділ має на меті проаналізувати законодавство різних країн щодо криміналізації вчинення статевих правопорушень та виділення найбільш ефективних способів запобігання з ними.

Дослідження законодавства різних країн щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості є актуальним в контексті зростання числа випадків таких правопорушень у світі. Однак, законодавство різних країн може суттєво відрізнятися, і важливо проаналізувати кращі практики, щоб використовувати їх для покращення законодавства в Україні.

Історична спільність як один із критеріїв класифікації правових систем та чинність Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 р., ратифікованої із застереженнями Постановою Верховної Ради від 10 грудня 1991 р. № 1958-ХІІ, визначають пріоритетність дослідження законодавства держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав(далі — СНД).

Статут СНД, прийнятий 22 січня 1993 року визначає, що «Держави-учасниці здійснюють співробітництво в галузі права і сприяють зближенню національних законодавств, зокрема шляхом укладення багатосторонніх і двосторонніх договорів

про правову допомогу», хоча Статут не був ратифікований Україною, законодавство довгі роки редагувалось для зближення з законодавством країн-учасниць СНД.

Аналіз більшості нормативно-правових актів країн-учасниць СНД до складу якого на даний момент входить 9 країн-повноправних членів: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, росія¹, Таджикистан, Узбекистан та Туркменістан як асоційований член[70], показав, що у сфері правового регулювання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості спостерігається певна схожість.

Понятійний ряд, що дає можливість визначити кого саме законодавець в Кримінальних кодексах країн-учасниць СНД вважає особою похилого (пенсійного віку), визначений лише в декількох КК.

Так, відповідно до п.9 ст.4 КК Республіки Білорусь визначає вікові рамки особи що вважаються похилою «Під старим розуміється особа, яка на день вчинення злочину досягла віку сімдесяти років»[177]. Згідно списку термінів Кримінального кодексу Киргизької Республіки «Старий - особа, яка досягла шістдесятирічного віку»[.]. Інші КК країн-учасниць СНД використовують поняття особи пенсійного віку, та мають прив'язку до законодавчих актів що визначають вік виходу на пенсію.

У всіх без винятку Кримінальних кодексах країн-учасниць СНД передбачаються норми щодо заборони призначення покарання у вигляді громадських робіт до осіб пенсійного віку, осіб старше 60 та інші формулювання, які можливо віднести до осіб похилого віку

Так, до прикладу, відповідно до п.47.4.4 КК Азербайджанської Республіки громадські роботи не призначаються особам, що досягли пенсійного віку (з 1 липня 2021 року пенсійний вік для чоловіків в Азербайджані складе 65 років, а для жінок 62 роки і 6 місяців)[173].

КК Республіки Білорусь в свою чергу передбачає, що громадські роботи не можуть бути призначені особам, які досягли загальноустановленого пенсійного віку (чоловіками 63 років, жінками - 58 років)[177].

---

¹Кримінальний кодекс російської федерації окремо не розглядався

Розділ «Покарання» КК Киргизької Республіки містить схожі до попередніх кодексів норми щодо громадських робіт «Громадські роботи не призначаються... особам які досягли пенсійного віку, а також особам, які мають досягти пенсійного віку раніше закінчення терміну громадських робіт[175].

Щодо інших аспектів КК країн-учаниць СНД мають певні розбіжності, так відповідно до КК Республіки Білорусь обмеження волі з направленням до виправної установи відкритого типу не може бути призначено особам, які досягли загальноустановленого пенсійного віку.

Відповідно до п.8 ст.57 КК Республіки Білорусь після відбування особою, засудженою до позбавлення волі на термін понад двадцяти п'яти років, двадцяти років позбавлення волі суд, враховуючи поведінку засудженого, стан його здоров'я або вік, може звільнити засудженого від відбування частини покарання, що перевищує двадцять п'ять років позбавлення волі [177]. Отже, при вирішенні вищезазначеного виду покарання до уваги беруть, вік особи. Також, засудження з відстрочкою виконання покарання та умовно-дострокове звільнення від покарання може бути застосоване до осіб які досягли загальноустановленого пенсійного віку.

Подібним чином враховує вік злочинця КК Вірменії, де при прийнятті рішення щодо дострокового звільнення від відбування покарання, враховується ймовірність вчинення засудженим нового злочину та передбачає таку обставину, як вік засудженого на момент вчинення злочину (ст.76)[176].

Також, слід зауважити що КК Таджикистану також виключає обмеження волі як покарання для осіб похилого віку, так ст.54 визначає: «Обмеження свободи полягає у утриманні засудженого у спеціальних установах без ізоляції від суспільства, в умовах здійснення за ним нагляду строком від одного до п'яти років. Обмеження свободи не може бути призначене: б) особам, які досягли пенсійного віку; в) вагітним жінкам[172].

КК Узбекистану передбачає, що засудженим до позбавлення волі чоловікам віком понад шістьдесят років і жінкам строк покарання не може перевищувати двох третин максимального строку позбавлення волі, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу. Покарання у виді позбавлення волі за вчинення

злочинів, що не становлять великої суспільної небезпеки, злочинів, вчинених через необережність, та умисних менш тяжких злочинів не призначається вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до трьох років, а також особам, які мають відповідно до законодавства право на пенсію за віком[184].

Довічне позбавлення волі не може бути призначене жінці, особі, яка вчинила злочин у віці до вісімнадцяти років, і чоловікові старше шістдесяти років, відповідно до КК Узбекистану, Таджикистану та Киргистану [184, 172, 175].

Отже, окрім як в розділах, що визначають види покарань та їх застосування в Кримінальних кодексах країн-учасниць СНД, про осіб похилого віку як окремого суб'єкта не зазначено нічого.

Глава 20 КК Азербайджану «Злочини проти статевої недоторканості та статевої свободи особистості» вміщує в собі наступні норми: зґвалтування (ст.149), насильницькі дії сексуального характеру (ст.150), примушування до дій сексуального характеру (ст.151), статеві зносини і інші дії сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст.152), розпусні дії (ст.153)[173].

Особливість даних правопорушень за КК Азербайджану є те, що до насильницьких дій сексуального характеру відносять мужолозтво.

КК Вірменії має в собі Главу 18 «Злочини спрямовані проти статевої недоторканості та статевої свободи». Особливістю даного розділу є те, що зґвалтуванням вважається лише зносини чоловіка з жінкою проти її волі.

КК Вірменії має певну подібність до попередньо розглянутого, Глава 18 вміщує в собі також статті що передбачають насильницькі дії сексуального характеру (ст.139), примушування до статевих зносин або дій сексуального характеру(ст.140), статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, або вчинення дій сексуального характеру відносно особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст.141), розпусні дії (ст.142)[176].

Глава 20 КК Республіки Білорусь «Злочини проти статевої недоторканності або статевої свободи», має схожу структуру до вищерозглянутих кримінальних кодексів, що включають в собі зґвалтування, насильницькі дії, сексуального характеру, статеві зносини і інші дії сексуального характеру з особою, яка не

досягла шістнадцятирічного віку, розпусні дії, вчинені особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку, щодо особи, що свідомо не досягла шістнадцятирічного віку, примушування до дій сексуального. На відміну від КК Азербайджанської Республіки та КК Вірменії, даний кримінальний кодекс включає до злочинів проти статевої недоторканності або статевої свободи організацію і (або) використання заняття проституцією або створення умов для заняття проституцією[177].

Правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності визначені в розділі Кримінальних правопорушень проти особистості КК Казахстану, та не мають жодних вагомих відмінностей від вище розглянутих кримінальних кодексів.

Кримінальний кодекс Киргизької Республіки містить в собі Главу 25 «Злочини проти статевої недоторканності та статевої свободи» та Главу 26 «Злочини проти духовно-морального здоров'я особистості». Кримінальні правопорушення що всі попередні відносили до єдиної категорії, даний кодекс розподілив[175].

Глава 25 включає в себе зґвалтування, насильницькі дії сексуального характеру та примушування до дій сексуального характеру, а Глава 26 Злочини проти духовно-морального здоров'я особистості, розпусні дії, залучення в заняття проституцією сприяння проституції і розпусти, залучення свідомо неповнолітнього в порнобізнес[175].

Саме Глава 26 є «новелою» серед Кримінальних кодексів країн СНД що були розглянуті попередньо, адже втягнення в заняття проституцією або примушування до заняття проституцією, вчинене шляхом застосування насильства, яке не є небезпечним для життя і здоров'я, або загрози його застосування, знищення або пошкодження майна, шантажу або обману, організація або утримання місць розпусти для заняття проституцією або звідництво для розпусти або сутенерства прирівнюється до таких правопорушень як мужолозтво, лесбійанство чи інші дії сексуального характеру, вчинені особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку, з особою, свідомо не досягла шістнадцятирічного віку.

Глава 4 КК Молдови, що має назву «Злочини, що стосуються статевої сфери», розділ у включає у себе 6 статей що мають вагомі відмінності від попередньо розглянутих кримінальних кодексів.

Відповідно до ч.1 ст.171 КК Молдови зґвалтування це тобто статеві зносини із застосуванням фізичного чи психічного примусу особи або з використанням неможливості захистити себе або висловити свою волю, дана стаття має широке розгалуження кваліфікуючих ознак, а саме частина 2:

а) вчинене особою, яка раніше вчинила зґвалтування, передбачене частиною 1; б) скоєне щодо явно неповнолітньої (неповнолітнього); в) скоєне щодо явно вагітної жінки; г) скоєне щодо одного із членів сім'ї; е) вчинене двома або більше особами; ф) пов'язане з умисним зараженням венеричним захворюванням; г) вчинене з особливою жорстокістю, а також з садистських спонукань.

Частина 3 даної статті також має кваліфікуючі ознаки: а) особи, яка перебувала під опікою, заступництвом, захистом, на вихованні або лікуванні у винного; б) неповнолітній (неповнолітній) віком до 14 років; в) пов'язане з умисним зараженням СНІДом; г) заподіяння тяжкого тілесного ушкодження або іншої тяжкої шкоди здоров'ю, що спричинило необережність; е) смерть потерпілої (потерпілого), що спричинила необережність; ф) що спричиняє інші тяжкі наслідки, карається позбавленням волі на строк від 10 до 20 років або довічним ув'язненням[182].

КК Таджикистану має Главу 18 «Злочини проти статевої свободи або статевої недоторканності». Особливістю даного кодексу є включення лесбійства на ряду з мужолозством до правопорушень, попередньо розглянуті кодекси не мали у собі поняття лесбійства. Також незвичним для кодексів. Відмінністю також можливо визначити ст.142-1, а саме статеві зносини, інші дії сексуального характеру або розпусні дії, вчинені із зловживанням релігійними почуттями та переконаннями потерпілого або в процесі проведення релігійного навчання[172].

КК Узбекистану має Главу IV «Злочини проти статевої свободи». Особливістю даного кодексу є стаття 120 бесакалбазлик, тобто задоволення статевої потреби чоловіка з чоловіком без насильства, що карається обмеженням волі від одного року до трьох років або позбавленням волі до трьох років[184].

Глава 18 КК Туркменістану, має як звичні для вищевикладених кодексів норми та і такі норми як заняття проституцією, втягнення в заняття проституцією, організація або утримання місць розпусти для розпусти або заняття проституцією,

звідництво для розпусти або заняття проституцією, сутенерство, тобто використання з метою сексуальної експлуатації особи, яка займається проституцією, з корисливих мотивів [185].

Надалі розгляд зарубіжного законодавства щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, можливо розділити за правовими системами.

Першою розглянуто романо-германську правову сім'ю, що включає в себе найбільшу кількість країн. В межах досліджуваного питання, розглянуто такі країни як: Грузія, Франція, Албанія, Швейцарія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Чехія, Німеччина, Естонія, Італія, Іспанія, Латвія, Литва, Польща, Португалія.

КК Грузії містить статті, що стосуються правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості[174]. За своєю структурою даний кодекс схожий до нормативно-правових актів країн-учасниць СНД, що пояснюється територіальною та політично близькістю до даних країн. У Грузії, як і в багатьох інших країнах, існує дана проблема. Деякі з найбільш поширених правопорушень на цьому полі включають насильство, зґвалтування, сексуальне торгівля, сексуальне домагання та шантаж.

За даними організації HumanRightsWatch, у Грузії зареєстровано високу кількість випадків насильства, зокрема сексуального, але багато з них не повідомляються поліції або не розслідуються відповідними органами[67].

У Грузії існує закон, що регулює питання запобігання сексуальному насильству та захисту жертв. Цей закон називається "Закон про запобігання сексуальному насильству та захист жертв" (Law on Prevention of Sexual Violence and Protection of Victims)[67]. Закон був прийнятий з метою створення ефективної системи запобігання сексуальному насильству, захисту жертв та покарання винних осіб. Він містить норми, які визначають права жертв сексуального насильства, процедури розслідування злочинів сексуального насильства та встановлюють відповідальність для злочинців.

Закон також визначає різні види сексуального насильства, включаючи зґвалтування, сексуальне домагання, експлуатацію дітей та інші форми сексуального

насильства. Він також передбачає захисні заходи для жертв, включаючи можливість отримання медичної допомоги, конфіденційності, правової підтримки та соціальної реабілітації. Однак, багато жертв сексуального насильства все ще мають труднощі з отриманням справедливості і підтримки.

Крім того, у Грузії існують проблеми з гомофобією та трансфобією, що може призводити до дискримінації та насильства проти ЛГБТ громадян.

Загалом, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості є серйозною проблемою в Грузії, і вимагають системних зусиль з боку уряду, правоохоронних органів та громадськості для їх боротьби та запобігання.

У КК Грузії визначені певні вікові межі та винятки для осіб похилого віку. Безстрокове позбавлення волі не призначається особам, які до моменту винесення вироку досягли шістдесятирічного віку, а також можливість звільнення від покарання у зв'язку з хворобою або досягненням похилого віку[174].

КК Франції містить кілька статей, що стосуються правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Одним з найважливіших злочинів проти сексуальної свободи є зґвалтування. Згідно зі статтею 222-23 КК Франції, зґвалтування є злочином, що карається позбавленням волі на строк від п'яти до 20 років[100].

Зґвалтування зазвичай визначається як статевий акт без згоди жертви або із застосуванням насильства, погрози чи примусу. Крім того, КК Франції передбачає покарання за такі злочини, як сексуальне насильство, сексуальний тиск і сексуальні домагання. Сексуальне насильство визначається як будь-яка дія, спрямована на заподіяння шкоди сексуальній свободі жертви, тоді як сексуальний тиск або сексуальні домагання визначаються як неправомірний тиск на жертву з метою здійснення сексуальних дій. Покарання за ці злочини можуть відрізнятися залежно від таких обставин, як вік жертви та тяжкість злочину.

Наприклад, сексуальне насильство, сексуальний тиск і сексуальні домагання можуть каратися позбавленням волі на строк від п'яти до семи років, тоді як сексуальні стосунки з дитиною можуть каратися позбавленням волі на строк від 10 до 20 років.

Оговорюючи злочинців похилого віку (старших осіб), важливо зазначити, що немає спеціальних норм, які б стосувалися виключно цієї групи осіб у Франції. Злочини, вчинені особами похилого віку, розглядаються згідно зі загальним кримінальним законодавством Франції. Особи похилого віку можуть бути піддані судочинству та процесуальним нормам, що встановлені для дорослих злочинців. Проте, у практиці судів існують відмінності, які враховують вік та особливості похилого віку злочинців. Наприклад, у випадках, коли старша особа має серйозні проблеми зі здоров'ям або нездатна до самообслуговування, суд може вирішити використати альтернативні заходи, які не передбачають покарання у вигляді позбавлення волі. Такі заходи можуть включати амбулаторне лікування, нагляд або реабілітацію у відповідних установах.

У Албанії злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості регулюються КК Республіки Албанія[95]. Ось деякі норми, які відносяться до цих видів злочинів:

Зґвалтування визнається тяжким злочином в Албанії. Згідно з Кримінальним кодексом, кожна форма незаконного сексуального акту з примусом або погрозою насильства вважається зґвалтуванням. За цей злочин передбачена серйозна кримінальна відповідальність, включаючи позбавлення волі на тривалий термін.

Сексуальне насильство: КК Албанії визнає сексуальне насильство як злочин. Воно охоплює широкий спектр дій, включаючи сексуальні домагання, сексуальне використання дітей, сексуальне насильство проти неповнолітніх, сексуальну змагання тощо.

Сексуальне насильство проти дітей: Законодавство Албанії надає особливий захист дітям від сексуального насильства. Сексуальні дії з дітьми (особами, які не досягли 14 років) є серйозним злочином, і за такі дії передбачаються високі покарання.

Сексуальне домагання: Сексуальне домагання вважається порушенням статевої свободи особи і також карається згідно з КК Албанії. Це включає непристойні дії, погрози, покарання або будь-яку іншу форму статевого домагання без згоди потерпілої сторони [95].

Важливо зазначити, що Албанія продовжує вдосконалювати свої закони та політики, щоб боротися зі правопорушеннями проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Крім Кримінального кодексу, у Албанії також існують закони та політики, спрямовані на захист жертв сексуального насильства та злочинів проти статевої свободи. Наприклад, існують організації та служби, які надають підтримку, консультування та допомогу жертвам сексуального насильства.

Оскільки вік осіб похилого віку може впливати на їхню здатність розуміти та брати на себе відповідальність за свої дії, суди Албанії часто беруть це до уваги при розгляді справ і призначенні покарання.

У КК Швейцарії передбачені кілька статей, що стосуються злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Злочини проти статевої свободи (sexual freedom): Ці злочини охоплюють широкий спектр дій, пов'язаних з порушенням статевої свободи особи. Це може включати сексуальний домагання, примусовий зґвалтування, сексуальне насильство, примусове сексуальне спонукання і т.д. Закони визначають, що такі дії є кримінальними, коли вони вчинені без згоди та з наміром завдати страждань чи образи.

Злочини проти статевої недоторканості (sexual integrity): Ці злочини стосуються дій, які порушують особисту статево недоторканість особи. Це може включати сексуальну агресію проти неповнолітніх, збудження сексуального бажання за допомогою публічних дій або демонстрацій, а також розповсюдження образ або матеріалів, які порушують гідність особи. В Швейцарії за такі дії передбачені суворі кримінальні покарання, включаючи позбавлення волі від 3 місяців за сексуальні домагання до 10 років за сексуальне насильство [102].

Швейцарія, як і більшість інших розвинутих країн, має особливий підхід до кримінальних покарань для осіб похилого віку. Особам похилого віку надають певні пільги або звільнення від деяких видів кримінальних покарань через їхній вік та можливі проблеми зі здоров'ям. Наприклад, для осіб похилого віку можуть бути застосовані менші покарання або альтернативні санкції, такі як виконання

громадських робіт чи домашній арешт, замість позбавлення волі. Окрім того, Швейцарія має високий стандарт стосовно прав людини, і це впливає на спосіб застосування кримінальних покарань до осіб похилого віку. Держава може забезпечувати медичний догляд та підтримку осіб похилого віку, які вже перебувають у в'язниці, щоб забезпечити їхнє гідне старість.

КК Австрії передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. Деякі з найбільш серйозних злочинів цієї категорії включають зґвалтування, а саме примусовий статевий акт з іншою особою, який скоєний без згоди жертви. Зґвалтування може бути кваліфіковано як особливо тяжкий злочин, якщо він супроводжується жорстокістю, погрозами, фізичною або психічною травмою для жертви.

Сексуальне насильство охоплює широкий спектр дій, від примусового дотику до сексуальних органів до примусового зв'язку з іншою особою. Цей злочин може бути кваліфіковано як особливо тяжкий злочин, якщо він супроводжується жорстокістю, погрозами, фізичною або психічною травмою для жертви.

Сексуальне домагання передбачає непристойне поведінку з метою сексуального задоволення без згоди іншої особи. Цей злочин може включати непристойні жести, коментарі, погрози або інші дії, які можуть викликати стрес і страх у жертви [94].

Виготовлення, поширення або зберігання матеріалів дитячої порнографії є серйозним злочином в Австрії. Цей злочин включає в себе будь-яку форму матеріалів, що зображують дітей у сексуальному контексті.

Злочини, які вчиняються людьми похилого віку в Австрії, караються відповідно до законодавства, яке стосується всіх інших злочинів. Однак, з огляду на вік та здібності підозрюваного або обвинуваченого, суд може змінювати форму кримінальної відповідальності або кримінального покарання. Наприклад, у випадках, коли людина похилого віку вчинила злочин, але її не можна вважати повною мірою відповідальною через недостатню розумову здібність, суд може вирішити, що ця особа є непридатною до кримінального переслідування і направити її на лікування або іншу форму допомоги.

Додатково, Австрійський законодавчий акт передбачає ряд заходів для захисту старших людей від злочинів, зокрема, злочинів, що вчинені проти них. Так, злочини проти старших людей, зокрема, психологічні, фізичні або фінансові злочини, які можуть бути вчинені проти них, караються особливо суворо. Закон також передбачає обов'язок повідомлення про будь-яке підозріле поведження зі сторони старшої людини і встановлює процедури, які повинні бути дотримані при такому повідомленні.

В сучасному суспільстві Бельгії забезпечення статевої свободи та статевої недоторканості вважається невід'ємною складовою прав людини та гідності. Бельгія, як розвинута європейська країна, приділяє особливу увагу боротьбі зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості. Ці злочини включають в себе широкий спектр дій, які наносять шкоду фізичному, психологічному та емоційному добробуту осіб.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості включають різні дії, такі як сексуальне насильство, зґвалтування, сексуальне домагання, агресія проти неповнолітніх та інші порушення, які обмежують особисту волю та гідність індивіда. Ці злочини можуть виявлятися через примус, погрози або зловживання владою. Вони завдають значної шкоди фізичному та психічному здоров'ю жертв, можуть викликати тривожні наслідки та втрату довіри до суспільства[96].

Бельгія має розвинуту правову систему, що гарантує захист прав людини, включаючи право на статеву свободу та статеву недоторканість. Злочини цього типу передбачають суворі кримінальні покарання, включаючи позбавлення волі, а також можливість призначення обмежень щодо контакту з жертвою чи встановлення зон обмеження.

Додатково, Бельгія визнає важливість підтримки та допомоги жертвам статевого насильства. Держава надає психологічну, медичну та правову підтримку, а також можливість анонімності під час розслідування.

Незважаючи на зусилля з боку влади, запобігання зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості залишається важливим завданням. Одним із викликів є недостатня свідомість суспільства та жертв про їхні права та можливості

захисту. Також, розвиток цифрових технологій призвів до нових форм цих злочинів, таких як кібербулінг та поширення інтимної інформації без згоди. Ефективний контроль цих явищ вимагає спеціалізованих підходів та законодавчого регулювання.

КК Бельгії не має окремих статей, які б криміналізували злочини, які можуть бути скоєні тільки особами похилого віку. Таким чином, якщо старша людина скоїла злочин, то вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності, як і будь-який інший дорослий. У деяких випадках, якщо злочин був скоєний особою похилого віку з певними фізичними або психічними обмеженнями, суд може врахувати ці обставини при призначенні покарання. Найчастіше злочини серед похилого населення пов'язані з майновими злочинами, такими як шахрайство, крадіжки або зловживання довірою. Однак, вони також можуть скоювати злочини проти особистої свободи і безпеки, такі як побої, загрози або сексуальне насильство. Отже, хоча злочини серед похилого населення Бельгії не є поширеними, старші люди, як і будь-які інші дорослі, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за свої дії.

В Болгарії, як і в більшості країн, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості вважаються серйозними порушеннями, які потребують відповідальної реакції з боку суспільства та влади.

Злочини цього типу охоплюють широкий спектр дій, від сексуального домагання та примусового зґвалтування до поширення порнографії та сексуального експлуатації[99].

Болгарія має законодавство, що регулює злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. Закони передбачають суворі покарання, включаючи позбавлення волі, для винуватців таких дій.

Також передбачені заходи для попередження рецидивізму та захисту потерпілих, включаючи можливість накладення обмежень на зв'язок з винуватцем та встановлення зон обмеження.

Кримінальне законодавство Болгарії не передбачає спеціальної категорії злочинів, які були б вчинені злочинцями похилого віку (тобто особами, які досягли пенсійного віку або мають значний вік). Злочинці в будь-якому віці можуть бути

притягнені до відповідальності за порушення законодавства Болгарії, в тому числі й за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості[99].

За вчинення будь-яких злочинів, зокрема проти статевої свободи та статевої недоторканості, злочинці будуть притягнуті до відповідальності згідно з КК Болгарії. При цьому, у випадку, якщо злочинець похилого віку недієздатний через стан здоров'я або психічні розлади, він може бути визнаний несудово недієздатним і не бути притягнений до кримінальної відповідальності. Однак це рішення приймається індивідуально в кожному конкретному випадку, враховуючи медичну документацію та докази.

КК Чехії містить розділ, який визначає злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. До таких злочинів відносяться: Сексуальні дії з дитиною – кримінальне правопорушення, яке включає всебібуть-які сексуальні дії з особою, яка не досягла 15 років віку. Цей злочин карається позбавленням волі на строк від 2 до 12 років. Сексуальна недоторканість - кримінальне правопорушення, яке передбачає неправомірні сексуальні дії або навмисне спричинення сексуальних відчуттів іншій особі без її згоди. Цей злочин карається позбавленням волі на строк від 1 до 8 років. Сексуальне насильство - кримінальне правопорушення, яке передбачає примусові сексуальні дії, зокрема з використанням фізичної сили, погроз або неправомірного впливу на іншу особу. Цей злочин карається позбавленням волі на строк від 2 до 12 років. Збудження до сексуальних дій неповнолітніх - кримінальне правопорушення, яке включає в себе примусові дії з метою збудження сексуальних дій у особи, яка не досягла 18 років віку. Цей злочин карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 8 років[101].

Також до розділу злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості злочини, відносяться наступні злочини, примушення до заняття проституцією, примусове залучення іншої особи до заняття проституцією, примусове залучення іншої особи до виготовлення порнографічних матеріалів, примусове залучення іншої особи до виконання сексуальних послуг.

У Чехії, як і в інших країнах, злочинність серед людей похилого віку не є рідкістю, але в цілому є нижчою, ніж серед молодших вікових груп. Згідно з даними

статистики, старші люди в Чехії частіше стають жертвами злочинів, аніж злочинцями. Що стосується кримінальної відповідальності, то законодавство Чехії не передбачає спеціальної категорії злочинів для людей похилого віку.

Кримінальне уложення Німеччини містить розділ, присвячений злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості [219].

Так, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості включають, зґвалтування, сексуальна злочинна дія з використанням насильства або погроз, сексуальне насильство, сексуальний настирливий чин (це злочин, коли людина застосовує сексуальний тиск до іншої людини, що порушує її особисту гідність. Цей злочин карається штрафом або позбавленням волі на термін до двох років).

Сексуальна злочинна дія з використанням неправомірного впливу є одним з злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, який описується в Кримінальному уложенні Німеччини. Цей злочин вважається менш тяжким за зґвалтування або сексуальну злочинну дію з використанням насильства або погроз, але все ж може бути серйозним і відповідальним за кримінальну відповідальність. За законодавством Німеччини, сексуальна злочинна дія з використанням неправомірного впливу полягає у тому, що людина змушує іншу людину вступити у статеві стосунки або виконати інші сексуальні дії, використовуючи неправомірний вплив. Неправомірний вплив може включати в себе загрози, підкуп, шантаж, або будь-яку іншу форму примусу або тиску. Цей злочин карається позбавленням волі на термін від шести місяців до п'яти років, залежно від тяжкості злочину та інших обставин. Крім того, особа, знайдена винною у сексуальній злочинній дії з використанням неправомірного впливу, може бути позбавлена права займати певні посади або виконувати певні професії [219].

Злочинці похилого віку, тобто особи, які вчинили злочин після досягнення віку 60 років, так само підпадають під кримінальне законодавство Німеччини і можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за свої дії. Згідно з Кримінальним уложенням Німеччини, злочини не мають меж віку, і будь-яка особа, незалежно від її віку, може бути притягнута до відповідальності за кримінальне правопорушення, яке вона вчинила. Однак, при визначенні покарання для злочинців похилого віку, суд

враховує їх вік, фізичний та психічний стан, інші особливості їхнього життя та обставини, що призвели до вчинення злочину. Наприклад, злочинці похилого віку можуть отримати пом'якшення покарання в залежності від того, наскільки важким вважається злочин, що вони вчинили, і який був їх мотив для його вчинення.

Крім того, злочинці похилого віку можуть бути направлені на спеціалізовані програми та лікування для старших людей, що допомагає їм відновити свою соціальну і психологічну інтеграцію в суспільство після відбуття покарання.

В Естонії правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості охоплюють широкий спектр дій, від сексуального насильства до домагань, які негативно впливають на статево-психологічний стан потерпілих.

Для забезпечення належного захисту цих прав, естонське суспільство приділяє особливу увагу законодавству, правоохоронним заходам та просвітницьким ініціативам.

Однією з найпоширеніших форм злочинів проти статевої свободи є сексуальне насильство та зґвалтування.

Естонське законодавство передбачає суворе покарання для винних у цих злочинах, а правоохоронні органи забезпечують ефективне розслідування та дотримання закону. Домагання також є серйозним порушенням статевої свободи. Вони можуть мати різні форми, від непристойних коментарів до активних спроб залучення до небажаної статевої активності. Естонія вживає заходів для усвідомлення громадян про неприпустимість таких дій та надає підтримку жертвам[175].

Злочини, здійснювані особами похилого віку, не є рідкістю в будь-якому суспільстві, включаючи Естонію. Здійснюючи аналіз таких ситуацій, слід враховувати кілька ключових аспектів. Спочатку важливо відзначити, що віковий фактор може впливати на мотивацію і спосіб вчинення злочину. Оскільки старість супроводжується фізичними та психологічними змінами, суду Естонії враховують можливість злочинця повертатися до антигромадської поведінки через нестачу зайнятості, відсутність соціальної підтримки чи психічні проблеми.

Естонію, приділяє особливу увагу питанню відповідальності за злочини, здійснювані особами, які досягли похилого віку. Тут розглядаються можливість альтернативних покарань, соціальна реабілітація та психологічна підтримка.

Уряд Естонії приділяє увагу соціальним програмам та підтримці для осіб похилого віку, що може сприяти запобіганню злочинам. Крім того, покарання, які накладаються на злочинців цієї групи, можуть включати альтернативні методи реабілітації та спонукання до повернення до законного способу життя.

КК Італії містить розділ, присвячений злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості. Деякі з найбільш серйозних злочинів в цій категорії включають наступне: Сексуальне насильство, за цей злочин може бути передбачено позбавлення волі на строк від 6 до 12 років.

Сексуальне насильство з використанням інструменту, якщо сексуальне насильство вчиняється з використанням інструменту, що може завдати тілесних ушкоджень, це може призвести до позбавлення волі на строк від 7 до 15 років[97].

Сексуальна агресія цей злочин включає в себе сексуальну поведінку, яка здійснюється з використанням насильства або загрози насильства. За цей злочин може бути передбачено позбавлення волі на строк від 3 до 9 років[97].

Сексуальне домагання цей злочин включає в себе непристойні дії або слова, що можуть сприйматися як сексуальне домагання. За цей злочин може бути передбачено позбавлення волі на строк від 6 місяців до 4 років. Важливо зауважити, що це лише декілька прикладів злочинів[97].

КК Італії не передбачає спеціальних статей про злочинців похилого віку. Однак, якщо особа похилого віку вчиняє злочин, вона все ще може бути притягнена до кримінальної відповідальності відповідно до загальних статей Кримінального кодексу Італії.

У деяких випадках, суд може врахувати вік злочинця як знак зниження злочинної відповідальності, особливо, якщо вік злочинця позначений значними проблемами зі здоров'ям або розумовими порушеннями.

Також, Італійський закон передбачає спеціальні заходи для захисту старших людей від насильства та злочинної поведінки, включаючи заходи охорони здоров'я,

соціального захисту та відшкодування шкоди, завданої внаслідок злочину. В цілому, в Італії існує повага до людей похилого віку, і законодавство працює на захист їхніх прав і безпеки.

КК Іспанії містить статті, які передбачають відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. Деякі з цих статей, це зґвалтування, статеве насильство, дитяча порнографія, змушення до проституції, сексуальне домагання.

Усі ці злочини є серйозними порушеннями статевої свободи та недоторканості особи у випадку засудження, злочинцям може загрозувати позбавлення волі, штраф або інші види покарання відповідно до законодавства Іспанії.

У Іспанії, як і в багатьох інших країнах, існує певне сприйняття щодо злочинців похилого віку, особливо тих, які є пенсіонерами. Насамперед, враховується те, що злочинці похилого віку можуть бути менш здатні до злочинів, в порівнянні з молодшими особами, і що вони можуть мати певні проблеми зі здоров'ям, що робить їх більш вразливими. Однак, злочини, які вчинені особами похилого віку, не є менш серйозними, і вони не будуть розглядатися менш суворо. Крім того, за злочини проти статевої свободи та недоторканості відповідальність не залежить від віку злочинця, і вони можуть бути покарані за свої дії відповідно до закону[98].

Як і в інших країнах, в Іспанії існує система пенітенціарних закладів, які спрямовані на реабілітацію злочинців, включаючи тих, які є пенсіонерами. У цих закладах злочинці можуть отримати психологічну та медичну допомогу, а також навчатися новим навичкам та здобувати освіту, щоб зробити перехід до життя після відбуття покарання більш успішним.

Також важливо зазначити, що в Іспанії є деякі законодавчі ініціативи, які ставлять за мету полегшити життя пенсіонерів, зокрема забезпечуючи їм додаткові соціальні пільги та підтримку. Однак, якщо пенсіонер злочинця є засудженим, то він має бути покараним за свої дії, як будь-який

У КК Латвії передбачено мінімальну кількість норм що включають злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, серед яких зґвалтування,

сексуальне насильство, сексуальний домагання. Покарання за ці злочини можуть включати штрафи, ув'язнення на різні терміни, або обидва разом[179].

Окрім цього, в Латвії існують закони, які стосуються захисту дітей від сексуальної експлуатації, а також недоторканості осіб з інвалідністю і інших осіб, які можуть бути вразливими.

У Латвії немає спеціальних законів, які стосуються злочинів, які вчиняються злочинцями похилого віку. Злочини підлягають рівному застосуванню незалежно від віку злочинця. Однак, за статистикою, злочини, які вчиняються злочинцями похилого віку, часто мають меншу кількість жертв, та можуть бути пов'язані з психічними проблемами або забуттям. У Латвії існує система соціального захисту, яка надає підтримку і допомогу людям похилого віку, які можуть бути підвищеного ризику вчинити злочини або стати жертвами злочинів. До цієї системи входять різноманітні послуги, такі як медична допомога, допомога в побуті, соціальні послуги та інші, які допомагають забезпечити достойне життя людям похилого віку та зменшити ризик вчинення злочинів. Також в Латвії існує програма, яка допомагає старшим людям знайти заняття та розваги, які допомагають підтримувати їхнє фізичне та психічне здоров'я, а також сприяють соціальній інтеграції та запобіганню вчиненню злочинів.

У Литві злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості регулюються КК. Злочини такого характеру визнаються як серйозні та підлягають суворій відповідальності. Згідно з Кримінальним кодексом Литви, до злочинів проти статевої свободи належать: насильницький акт статевого характеру, статеві домагання, сексуальне насильство, сприяння проституції, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, виробництво та поширення дитячої порнографії та інші. КК Литви також передбачає особливу відповідальність за злочини проти статевої свободи, які вчинені проти неповнолітніх та осіб з інвалідністю. Щодо злочинців похилого віку, КК Литви не передбачає спеціальних положень щодо їхньої відповідальності за злочини проти статевої свободи. Відповідальність передбачається для будь-якої особи, яка вчинила злочин. Однак, враховуючи вікові характеристики та можливі психічні стани злочинців похилого віку, вони можуть потребувати особливої уваги та підходу в рамках судового процесу[180].

Згідно з КК Польщі, до злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості можуть бути кваліфіковані наступні дії, зґвалтування, сексуальне насильство, сексуальне домагання, сексуальне домагання за допомогою зловживання службовим становищем (це злочин, який полягає у тому, що посадова особа змушує іншу особу до здійснення статевих дій, які не є добровільними, використовуючи свої повноваження або відносини з підлеглими), сексуальне домагання дитини, зґвалтування дитини, сексуальна експлуатація, збудження до статевої ненависті (це злочин, який полягає у тому, що людина збуджує іншу особу до ненависті або дискримінації на підставі її статевої орієнтації)[71].

Також до злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості віднесені такі правопорушення як створення порнографії з участю дітей, поширення порнографії з участю дітей, виготовлення або поширення матеріалів порнографічного характеру, надання можливості для здійснення статевих дій, надання послуг сексуального характеру.

Польський КК не містить окремої категорії злочинів, пов'язаних із похилого віком злочинців. Однак, у певних випадках злочин, який був вчинений особою похилого віку, може бути кваліфікований і розглядатися з урахуванням цього факту. Наприклад, якщо людина похилого віку вчинила злочин, пов'язаний із насильством, то такий злочин може бути кваліфікований як злочин, скоєний з особливою жорстокістю або бездушністю. Також, якщо злочинець похилого віку є недієздатним або обмежено дієздатним, то він може бути притягнутий до відповідальності за злочин в межах своєї дієздатності, в залежності від ступеня своєї свідомості та волі[71].

КК Португалії передбачає кілька статей, які стосуються злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, такі як сексуальне домагання дитини, сексуальне знущання над дитиною, зґвалтування, сексуальне насильство, сексуальне домагання, сексуальне знущання та включають покарання у вигляді позбавлення волі від 1 до 10 років.

Кримінальний кодекс Португалії не містить окремих статей, які стосуються виключно злочинців похилого віку. Проте, цей законодавчий акт містить положення,

які застосовуються до всіх осіб, які вчиняють злочини, незалежно від їхнього віку. Португальський Кримінальний кодекс передбачає, що особа несе кримінальну відповідальність за свої дії, якщо вона на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку, що відповідає віковій межі статевої згоди в Португалії. Проте, якщо злочин був вчинений особою, яка на момент вчинення не досягла 16 років, то така особа не несе кримінальної відповідальності, але її можуть піддати вихованню або реабілітації відповідно до португальського законодавства[248].

Крім того, португальське законодавство передбачає спеціальні заходи, які застосовуються до осіб похилого віку, які скоїли злочин. Наприклад, замість покарання у вигляді позбавлення волі, суд може накласти на таку особу інші види покарань, такі як громадські роботи або обмеження волі. Крім того, закон передбачає можливість зменшення покарання для осіб похилого віку, які вчинили злочин у складних життєвих обставинах, таких як відсутність домашнього оточення або стан бездомності.

Також важливо розглянути систему, що кардинально відрізняється від попередньо розглянутих це англосаксонська правова система. Тут буде розглянуто, Англію, США та Канаду.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості в Англії включають, але не обмежуються такими правопорушеннями, як зґвалтування: це насильницьке статеве проникнення, яке відбувається без згоди потерпілого. Сексуальна агресія: це може включати будь-яку форму непристойної поведінки, таку як дотик, поцілунок або розмову, яка здійснюється без згоди потерпілого. Статеве домагання: це включає будь-яку форму примусових статевих дій, включаючи домагання, змушення до сексуальних дій та інші подібні дії. Статеве насильство: це включає будь-яку форму насильницької статевої поведінки, яка здійснюється проти волі потерпілого. Порнографія з дітьми: це означає виготовлення, поширення або перегляд дитячої порнографії. Сексуальне насильство проти дітей: це включає будь-яку форму насильницької статевої поведінки, яка здійснюється проти дітей. Шлюбний зґвалтування: це насильницьке статеве проникнення, яке відбувається з одним з подружжя без його згоди[113].

Усі ці злочини є серйозними порушеннями статевої свободи та статевої недоторканості і караються відповідно до закону. За такі злочини може бути накладено штраф, позбавлення волі або навіть ув'язнення на довгий термін.

У Великій Британії, яка включає Англію, не існує спеціального статусу "злочинця похилого віку", який звільняє людину від відповідальності за злочин, вчинений у пізньому віці. Законодавство про кримінальну відповідальність передбачає, що кожна людина, незалежно від віку, може бути притягнута до відповідальності перед законом за вчинення злочину.

Однак, у Великій Британії встановлено критерії, що враховують психічний стан злочинця та його здатність усвідомлювати характер своїх дій на момент вчинення злочину. Якщо злочинець на момент вчинення злочину не був здатний усвідомлювати характер своїх дій, його можуть звільнити від кримінальної відповідальності. У Великій Британії також існує законодавство, що дозволяє замінювати ув'язнення більш лояльними формами покарання для осіб похилого віку, які були засуджені за злочини.

Ці форми покарання можуть включати спільнотні роботи, домашній арешт або випробувальний термін. Загалом, вік злочинця не є фактором, що впливає на призначення покарання у Великій Британії, але суд може враховувати різні особливості засудженого, включаючи його вік, при призначенні покарання.

У законодавстві США існує кілька законів та положень, які стосуються злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Деякі з найважливіших законів та положень включають наступне: Закон про жертв насильства в сім'ї та захист від насильства (Violence Against Women Act, VAWA) - цей закон був прийнятий у 1994 році та має на меті забезпечення захисту жінок від насильства, включаючи насильство в родині, насильство на роботі та сексуальне насильство. Закон включає положення, які розширюють визнання злочинів, пов'язаних зі статевою недоторканістю, зокрема злочинів проти жінок, включаючи зґвалтування, сексуальне насильство та батьківський насильницький поведження.

Закон про захист дітей від сексуального насильства (Protect Our Children Act) - цей закон був прийнятий у 2008 році та має на меті забезпечення захисту дітей від

сексуального насильства та зловживання. Закон включає положення, які збільшують покарання для злочинців, які займаються сексуальним злочинним поведінкою з дітьми, та забезпечують фінансування для захисту дітей від зловживання.

Закон про запобігання торгівлі людьми (Trafficking Victims Protection Act) - цей закон був прийнятий у 2000 році та має на меті боротьбу з торгівлею людьми. Закон включає положення, які забезпечують покарання для злочинців, які займаються торгівлею людьми для сексуальних цілей, а також забезпечують фінансування для підтримки жертв торгівлі.

У США також не існує спеціального статусу "злочинця похилого віку", який звільняє людину від відповідальності за злочин, вчинений у похилому віці. Законодавство про кримінальну відповідальність в США передбачає, що кожна людина, незалежно від віку, може бути притягнута до відповідальності перед законом за вчинення злочину. Однак, в багатьох штатах США, включаючи Нью-Йорк, існує законодавство, яке передбачає можливість заміни ув'язнення більш лояльними формами покарання для осіб похилого віку, які були засуджені за злочини.

Ці форми покарання можуть включати примусові роботи, електронний домашній арешт або випробувальний термін.

Загалом, в США вік злочинця не є фактором, що впливає на призначення покарання, але суд може враховувати стан здоров'я та інші особливості засудженого, включаючи його вік, при призначенні покарання.

У законодавстві Канади існує кілька законів та положень, які стосуються злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості.

КК Канади - цей закон містить низку злочинів, пов'язаних зі статевою недоторканістю, таких як зґвалтування, сексуальне насильство, насильницьке поведіння та експлуатація. Закон передбачає покарання для злочинців, які вчинили ці злочини, та встановлює різні види доказів, які можуть бути використані для доведення злочину.

Закон про захист дітей від сексуального насильства та експлуатації (Protection of Children from Sexual Exploitation Act) - цей закон був прийнятий у 1999 році та має на меті захистити дітей від сексуального насильства та експлуатації. Закон

встановлює різні види злочинів, пов'язаних з дітьми, такі як сексуальне знущання, експлуатація та реклама, які можуть бути покарані згідно з Кримінальним кодексом.

Закон про запобігання торгівлі людьми (Combating Trafficking in Persons Act) - цей закон прийнятий у 2005 році та має на меті боротьбу з торгівлею людьми. Закон встановлює злочини, пов'язані з торгівлею людьми, включаючи сексуальну експлуатацію, та встановлює покарання для злочинців, які вчинили ці злочини.

В Канаді не існує спеціального статусу "злочинця похилого віку", що звільняє людину від відповідальності за злочин, вчинений у пізньому віці. Кримінальна відповідальність перед законом залежить від характеру злочину та стану психіки злочинця в момент вчинення злочину, а не від віку.

У Канаді існує поняття "кримінальної відповідальності", яка починається з 12 років віку. Якщо підліток вчинив злочин, він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності залежно від вагомості злочину та ступеня його свідомості на момент вчинення злочину.

У разі, якщо злочинець старший за 18 років, його вік не впливає на можливість притягнення до відповідальності перед законом. Однак, суд може врахувати вік злочинця при призначенні покарання. Наприклад, в разі, якщо злочинець похилого віку, суд може замінити ув'язнення на більш лояльну форму покарання, таку як спільнотні роботи або домашній арешт.

Також розглянуто досліджувані питання і по Ватикану, як по своїй суті унікальну країну. Кримінальний кодекс Ватикану - це законодавчий акт, який встановлює кримінальну відповідальність за злочини, вчинені на території Ватикану або від імені Римської курії.

Офіційно відомий як Кодекс канонічного права та кримінального судочинства (Codex Iuris Canonici et Codex Iudiciarius Criminalis), він був прийнятий у 2013 році. КК Ватикану встановлює кримінальну відповідальність за різні злочини, включаючи, зокрема, злочини проти держави, сексуальні злочини та злочини проти життя і здоров'я людини. КК також встановлює процедури розгляду кримінальних справ і покарання за злочини, що передбачають позбавлення волі.

Зокрема, КК Ватикану передбачає покарання за сексуальні злочини, такі як зґвалтування, домагання та інші форми сексуального насильства. Злочинами у Ватикані також вважаються злочини проти гідності дитини, злочини проти людяності, домашнє насильство та деякі інші правопорушення. Кодекс також передбачає, що злочинці можуть бути притягнуті до відповідальності незалежно від того, чи займали вони будь-яку офіційну або іншу посаду у Ватикані. Покарання за злочини можуть включати ув'язнення, штрафи та інші стягнення. Важливо зазначити, що КК Ватикану застосовується лише на території Ватикану.

КК Ватикану регулює кримінальну відповідальність за різні правопорушення, в тому числі і за сексуальні злочини. Згідно з Кодексом, до сексуальних злочинів належать зґвалтування, домагання та інші форми сексуального насильства. Він також передбачає кримінальну відповідальність за злочини, що порушують гідність дітей, включаючи сексуальне насильство і жорстоке поводження з дітьми.

КК Ватикану також встановлює зобов'язання захищати дітей і оберігати їх від усіх форм насильства, включаючи сексуальне насильство. Зокрема, КК встановлює обов'язок негайно повідомляти компетентні органи про будь-які правопорушення, в тому числі про злочини проти дітей та сексуальні злочини. Покарання за сексуальні злочини у Ватикані може включати ув'язнення або інші види покарань, залежно від характеру і тяжкості злочину. Крім того, Кодекс передбачає можливість компенсації жертвам сексуального насильства та зґвалтування.

Важливо зазначити, що дія КК Ватикану поширюється лише на осіб, які працюють на території Ватикану і в межах території Ватикану (включаючи священників та інших священнослужителів). Однак, якщо працівник Ватикану вчиняє злочин сексуального насильства за межами Ватикану, він також може бути притягнутий до кримінальної відповідальності в незалежності від віку.

Отже, вивчено кримінальні закони країн СНД, Грузія, Франція, Албанія, Швейцарія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Чехія, Німеччина, Естонія, Італія, Іспанія, Латвія, Литва, Польща, Португалія, також розглянуто, Англію, США, Канаду та Ватикан.

Практично всі КК країн-учасниць СНД показав, що у сфері правового регулювання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості спостерігається певна схожість. Понятійний ряд, що дає можливість визначити кого саме законодавець в Кримінальних кодексах країн-учасниць СНД вважає особою похилого (пенсійного віку), визначений лише в декількох КК.

Країни романо-германської правової сім'ї, мають особливий підхід до кримінальних покарань для осіб похилого віку. Особам похилого віку надають певні пільги або звільнення від деяких видів кримінальних покарань через їхній вік та можливі проблеми зі здоров'ям. Наприклад, для осіб похилого віку можуть бути застосовані менші покарання або альтернативні санкції, такі як виконання громадських робіт чи домашній арешт, замість позбавлення волі. Окрім того, країни мають високий стандарт стосовно прав людини, і це впливає на спосіб застосування кримінальних покарань до осіб похилого віку.

Країни англосаксонської правової система кардинально відрізняються від попередньо розглянутих законодавство про кримінальну відповідальність передбачає, що кожна особа, незалежно від віку, може бути притягнута до відповідальності перед законом за вчинення злочину.

Таким чином вбачаємо різні законодавчі акценти та підходи до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, та геронтологічної злочинності. Тому досвід та правозастосовну практику необхідно включати до української доктрини кримінального права з урахуванням особливостей системи державного управління, закономірності історичного розвитку досліджуваного питання, правосвідомості і правову культуру громадян.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

2.1 Особливості детермінації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

Соціальні умови життя та їх протиріччя мають вирішальний вплив на моральний розвиток осіб похилого віку. Прийняття кримінологічних рішень є

різновидом прийняття соціальних рішень. Процес прийняття рішень включає в себе причини, умови та взаємозв'язки. Прийняття рішень передбачає низку взаємозв'язків: причинно-наслідкові, кореляційні, функціональні, реляційні, структурні та системні.

Детермінація злочинності (від лат. *determinare* – визначати, породжувати, обумовлювати) – це процес взаємодії різнорідних соціальних та природничих факторів (детермінант), що має своїм наслідком існування злочинності, її систематичне відтворення, появу новітніх її різновидів, форм прояву, негативних зміни у стані (зростання рівня, ускладнення структури, географії тощо)[87].

Кримінологічне вчення про детермінацію злочинності ґрунтується на розумінні складності, системності, багатогранності та різноманітності злочинності. Кримінологічне вчення про детермінацію злочинності ґрунтується на розумінні складності, системності, багатогранності та безперервності процесу відтворення злочинності. Вона ґрунтується на розумінні складності, багатогранності та безперервності процесу відтворення злочинності. Структурування та формалізація наукових знань про злочинність Структурування та формалізація наукового знання про злочинність ґрунтується на базових категоріях детермінації злочинності детермінанти злочинності та детермінаційні зв'язки.

Причини та умови злочинності - це система соціально негативних явищ і процесів, наслідки яких детермінують злочинність. Причини та умови злочинності - це не випадковий, механічний набір детермінант злочинності, а система, тобто єдність і сукупність взаємодіючих підсистем та елементів, розташованих на певних ієрархічних і нижчих рівнях[117]. Причини - це інші явища (системи), тобто явища (системи), які породжують результати[46]. При визначенні того, що є причиною, а що наслідком, необхідно розрізняти два основні елементи. Причини злочинності включають соціальні та психологічні детермінанти.

Соціально-психологічні детермінанти включають такі фактори, як економічні, політичні, правові та побутові психологічні на різних рівнях суспільної свідомості. Взаємодія обставин і причин ґрунтується на типі минулих і теперішніх рішень.

Питання про причини та умови злочинності є, без перебільшення, центральним для кримінології. Їх з'ясування та вирішення є життєво важливим для досягнення

основної мети кримінології - наукового обґрунтування рекомендацій щодо запобігання злочинності[59]. У науковій літературі визнається, що причини - це фактори, які призводять до вчинення злочину. Обставини ж безпосередньо не породжують це явище, але є побічними по відношенню до причин, гарантують його розвиток і таким чином сприяють виникненню та поширенню явища злочинності в суспільстві.

Однак у кримінології немає єдиної думки щодо того, що слід вважати причиною злочинності. Більшість кримінологів вважають, що злочинність виникає і відтворюється під впливом певних соціальних факторів.

Кожен суб'єкт, зазнаючи певних зовнішніх впливів (у тому числі й негативних), реагує на них відповідно до свого внутрішнього світу. Це дозволяє погодитися з твердженням, що безпосередніми причинами злочинності є "соціально-психологічні фактори, а саме дефекти суспільної свідомості та моралі".

Однак також очевидно, що криміногенна спрямованість особистості, дефекти свідомості не виникають спонтанно і не притаманні людині з моменту народження, а є наслідком негативних факторів, що відбуваються в державі та суспільстві. Загальновідомо, що соціальні явища часто виникають як результат поєднання певних явищ і процесів. Злочинність не є винятком.

Перш ніж перейти до аналізу причин та умов злочинності осіб похилого віку, слід нагадати, що вік (у тому числі старість і похилий вік) сам по собі не є самодостатньою причиною виникнення будь-яких "криміногенних" якостей у особи.

Кожне правопорушення спричиняється не однією ізольованою причиною, а низкою детермінант, що діють у різний час і за різних умов. З огляду на складність взаємодії цих факторів, їх можна певним чином класифікувати і виділити головні та вирішальні. Як і всі свідомі вчинки людини, злочин має своїм безпосереднім і найближчим джерелом суб'єктивний вольовий акт, тобто рішучість вчинити певне діяння. Вольовий акт на вчинення правопорушення, як правило, є результатом взаємодії двох факторів. А саме: антигромадських поглядів і установок особи та конкретних життєвих обставин, в яких вона перебувала до вчинення правопорушень.

Об'єктивна реальність визначає і впливає на поведінку особи. Розрізняють два види факторів: прямі фактори (вплив обставин) і непрямі фактори (попереднє формування особи). Співвідношення ролі цих факторів варіюється від випадку до випадку. У більшості випадків головну роль відіграє негативне формування характеру. Моральне виховання є фактором, який визначає загальний життєвий шлях особи, характер її поведінки, а іноді і конкретні вчинки. Криміногенний вплив зовнішніх обставин може призвести до вчинення правопорушень лише особами без стійких моральних принципів. Коли формуються злочинні наміри і особи починає вчиняти правопорушення, її діяльність може привести до бажаного результату лише за умови сприятливого впливу навколишньої дійсності.

Виявлення детермінант, які сприяють вчиненню злочинів особами похилого віку, є важливим для розробки необхідних профілактичних заходів.

Пропонується поділити детермінанти вчинення правопорушень особами похилого віку на групи:

- фактори, що формують правопорушників осіб похилого віку (наприклад, сім'я, найближче оточення, негативний вплив засобів масової інформації, недоліки виховання);
- причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушення.

В умовах соціально-економічної нестабільності в суспільстві виникає явище аномії, а колективна злочинна поведінка стає патологічною характеристикою суспільства. Теорія причинності в кримінології має методологічне значення і багато в чому визначає сенс і зміст правової природи злочинності та соціальної природи злочинців, сприяє розробці заходів запобігання та вирішенню інших кримінологічних проблем.

Відомо, що причини та умови злочинності - це система соціально негативних явищ і процесів, що детермінують у результаті правопорушення. Причини злочинності визначаються практичними умовами життя людей, в основі яких лежать соціальні протиріччя. Індивідуальні та соціальні протиріччя, що виявляються у злочинності, мають соціальну, психологічну або комплексну природу.

Причини злочинності визначаються різними факторами, що негативно характеризують економічну, соціальну, психологічну та політичну сфери суспільства. Ці фактори включають різні недоліки в цих сферах, які також негативно впливають на поведінку людей. Причини та умови можна пов'язати наступним чином: причини створюють реальну можливість настання певних результатів, а для їх настання необхідні певні умови. Умови самі по собі не можуть спричинити результат або призвести до результату, але за певних обставин вони сприяють реалізації причини.

За період незалежності в Україні відбулася досить серйозна криза в економічній, соціальній, політичній, психологічній, організаційній та інших сферах, що безпосередньо вплинуло на масштаби злочинності. Це підтверджується різними прикладами негативних процесів у суспільстві. Наприклад, науковці стверджують, що економічна криза викликана об'єктивним протиріччям між економічними потребами людей і можливостями суспільства. Ця криза проявляється в тому, що рівень життя громадян є нижчим за мінімально необхідний для фізіологічного виживання, поляризації населення за доходами, нездатності контролювати інфляцію, зростанні безробіття та наданні високих квот для злочинної діяльності. Це відображається, наприклад, у тому, що винагорода за злочинну діяльність незрівнянно нижча, ніж винагорода за законну діяльність.

На психологічному фронті значна частина населення серйозно розчарувалася в ідеалі всезагального соціального співіснування. Це посилюється правовим нігілізмом, втратою довіри до правоохоронних органів, етнічною та релігійною нетерпимістю, зловживанням алкоголем, наркотиками та токсикоманією. Все це залежить від конкретних життєвих обставин конкретної особи, тобто її способу життя, мікросередовища та умов проживання.

Різноманітні причини та умови, що спричиняють або сприяють виникненню злочинної поведінки в особи, можна поділити на стан негативного морального формування особи, тобто виникнення в її свідомості потреб, інтересів та ціннісних орієнтацій, які складають основу установок на антигромадську поведінку, та власне вираження антигромадських установок. Обставини можна поділити на дві категорії:

приватні обставини. Злочинність є соціальним явищем і результатом соціальних протиріч.

Оскільки суспільство має системну структуру, то причини злочинності (фактори, що детермінують виникнення злочинності) становлять, на думку дослідників, своєрідну систему або сукупність компонентів.

З одного боку, майже всі загальні причини злочинності можна віднести до причин насильницької злочинності; з іншого боку, ті ж самі причини насильницької злочинності фактично є причинами злочинності взагалі.

Кримінологи підкреслюють, що зростанню насильницької злочинності та її небезпеки сприяє низка факторів, кардинальне переосмислення колишніх цінностей і моральних принципів, влада грошей у масовій свідомості; все більше визнання матеріальних чинників єдиною цінністю і, як наслідок, знецінення людського життя, якщо воно не підкріплене високими матеріальними показниками; загальне розмивання меж між моральним, аморальним і неморальним; збільшення масштабів і розмаху соціальних конфліктів у суспільстві через безпрецедентне зростання соціально-економічної диференціації населення, поява в суспільстві насильства і використання ним усіх засобів для досягнення своїх цілей, а також відчуття нестабільності і непередбачуваності.

Причиною злочинності як соціального явища, а отже, і насильницької злочинності, є протиріччя ("напруга") між потребами людей і реальною можливістю (шансом) задоволення цих потреб, і це протиріччя залежить насамперед від становища індивідів і груп у соціальній структурі суспільства.

При цьому потреби людей мають тенденцію до відносно рівномірного розподілу і зростання, але можливості їх задоволення є різними і нерівними. Хоча певний ступінь нерівності залежить від індивідуальних особливостей, основною причиною нерівності можливостей є соціально-економічна нерівність.

Демографічні процеси збігаються з відповідними рівнями соціально-економічних, соціокультурних та інших процесів, які повинна забезпечувати держава. Інакше не уникнути глибоких соціальних протиріч і конфліктів. Це є причиною того, що особи похилого віку витісняються на узбіччя суспільства,

втягуються в соціально небезпечні дії і самі стають жертвами. І якщо найближчим часом ситуація, що склалася, не зміниться, то демографічні проблеми України лише загострюватимуться, наслідки чого важко передбачити.

Демографічні фактори слід розглядати в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності з іншими факторами. Різноманітні негативні наслідки демографічних процесів, впливаючи на злочинність, залежать не від характеру та інтенсивності самого демографічного явища, а від зв'язку демографічного явища з іншими факторами.

Збільшення кількості осіб похилого віку в демографічній структурі України триває вже кілька десятиліть і стає все більш помітним.

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2022 року частка людей похилого віку (у віці 60 років і старше) у загальній чисельності населення становить 21,9% або понад 9,7 млн осіб. Така демографічна тенденція має значні наслідки для української економіки та суспільства. Зокрема, збільшення кількості людей похилого віку призводить до зростання витрат на пенсійне забезпечення та охорону здоров'я. Це також може вплинути на ринок праці та надання соціальної підтримки молодим сім'ям. Тому забезпечення належного рівня та якості життя людей похилого віку є важливим завданням для держави і потребує системного підходу з боку влади та суспільства в цілому. Крім того, кількість осіб похилого віку продовжує зростати, що може призвести до суттєвих змін у демографічній структурі країни. Збільшення кількості осіб похилого віку в структурі населення має кілька важливих наслідків для країни: зниження народжуваності: збільшення кількості людей похилого віку в структурі населення призводить до зниження рівня народжуваності, оскільки менша кількість жінок здатна народжувати дітей. Навантаження на бюджет: збільшення кількості людей похилого віку в структурі населення призводить до збільшення навантаження на державний бюджет через необхідність надання соціальної та медичної підтримки цій категорії населення.

Демографічні проблеми, такі як збільшення кількості осіб похилого віку та зниження народжуваності, можуть впливають на криміногенну ситуацію та правопорушення, пов'язані зі статевою свободою та статевою недоторканістю.

Збільшення кількості осіб похилого віку може призводити до зростання кількості насильницьких злочинів та правопорушень, скоєних особами похилого віку.

Тому прогнозування вікової структури населення та планування відповідних заходів впливу розширює можливості нейтралізації соціальних впливів, що призводять до злочинності, зумовленої демографічними процесами.

Особи похилого віку становлять найбільш вразливу категорію населення. Зміна соціального статусу осіб похилого віку внаслідок виходу на пенсію впливає не лише на їхнє економічне становище, а й на моральний стан. До цього додаються проблеми зі здоров'ям. Як наслідок, люди похилого віку стають все більш маргіналізованими. Це стосується і впливу маргіналізації осіб похилого віку на динаміку геронтологічної злочинності.

Причини правопорушень, що вчиняються особами похилого віку пов'язані зі становищем цієї категорії осіб у суспільстві. До таких причин належать соціально-економічні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські фактори. Все це має бути предметом профілактичної діяльності та наукових кримінологічних досліджень.

Соціально-економічні фактори відіграють важливу роль у детермінації правопорушень серед осіб похилого віку, що важливо для визначення залежності рівня злочинності від наявності хорошого економічного становища та інших важливих соціально-економічних показників.

Економічне становище осіб похилого віку в нашій країні вкрай складне, і більшість цієї категорії живе за межею бідності.

Наразі система фінансового забезпечення виплачує пенсії хоча б на мінімальному фізіологічному рівні, не кажучи вже про достатній рівень життя. Пенсіонери не можуть дозволити собі купити щось зайве, якщо, звичайно, у них є тільки власна пенсія. Для них такі речі, як подорожі та повноцінний відпочинок, є чужими для нормального європейського пенсіонера. Якщо вони захворіють, то приречені на смерть.

У 3 кварталі 2023 року середня пенсія в Україні зросла до 5 350,33 грн. Більше цієї суми отримують 3,57 млн осіб, або трохи більше третини пенсіонерів. За даними Державної служби статистики України, 29% пенсіонерів, або 3,08 млн українців,

отримують пенсію в розмірі 2000-3000 грн, тоді як менше 1% пенсіонерів країни, або 63 862 особи, отримують пенсію менше 2000 грн. Ще 1,13 мільйона осіб, що становить 59% від загальної кількості пенсійних виплат в країні, отримують пенсії понад 10 000 гривень.

Наразі у восьми регіонах (Київ, Рівненська, Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька та Київська області) середній розмір пенсії вищий за середній по країні, ще в одному регіоні (Харківська область) - вищий.

Найвищий середній розмір пенсії у Київській області - 7 219 гривень. Це на 35% більше, ніж середня пенсія по країні. Найнижчий середній розмір пенсії у Тернопільській області - 4 041 грн, що на 14% нижче, ніж середня виплата по Україні. У третьому кварталі цього року середня пенсія в Рівненській області зросла ще на 7% до 6674 гривень. Це на 25% вище, ніж в середньому по країні.

Нинішня пенсійна система не витримує жодної критики. Розміри пенсій не відповідають реальному прожитковому мінімуму, існує прірва між мінімальною пенсією звичайних людей та потребами. Як відомо, ступінь цивілізованості будь-якої держави вимірюється рівнем життя тих, хто вже не може або ще не може подбати про себе. Звичайно, маються на увазі люди похилого віку і діти. Держава, в якій люди похилого віку та діти не відчують себе комфортно і не можуть задовольнити свої базові потреби, навряд чи може мати мінімальний рівень злочинності.

У Німеччині, наприклад, на одного пенсіонера припадає три працівники. Це середньоєвропейський показник і навіть вище. В Україні співвідношення працюючих до пенсіонерів ще нижче - 1:1. Демографічна ситуація в Україні погана. Кваліфіковані працівники виїжджають з країни, а частка пенсіонерів у загальній чисельності населення зростає. Сума, зібрана до пенсійного фонду, становить майже половину суми, що виплачується при виході на пенсію.

Звичайно, деяких людей економічні труднощі штовхають на правопорушення, але більшість з них є дрібними крадіжками і, як правило, пов'язані з потребою в алкоголі. Крім того, добре відомо, що люди похилого віку часто живуть дуже скромно і задовольняються тими грошима, які мають. Злочинність у цій віковій групі, схоже, мотивується скоріше відчуттям непотрібності, відчуттям загрози або незахищеності

у світі, що швидко змінюється, або бажанням привернути до себе увагу, ніж економічними мотивами.

Не виникає жодних сумнівів у тому, що проблема соціалізації осіб похилого віку не тільки існує, а й є більш значущою для цього вікового періоду порівняно з попереднім. Основним надбанням пенсіонера на етапі виходу на пенсію стає вільний час, якого так не вистачало кожному в повсякденному житті для реалізації всіх своїх життєвих цілей і планів, задоволення інтересів і бажань.

Відкриваються широкі можливості будувати спосіб життя відповідно до своїх інтересів, потреб, життєвих орієнтацій. На жаль, доводиться констатувати, що в цей період відбувається помітне збільшення участі літніх осіб у тих видах активності, які можна розглядати як такі, що компенсують втрату основної провідної трудової активності: нестійкість, некоріненість статусних характеристик людей похилого віку і старих людей проявляються в маргінальності їхнього становища в суспільстві. Це виражається в тому, що економічний статус цієї соціальної групи надзвичайно низький, відбувається процес зубожіння.

Проживання на рівні бідності покоління, не може сприйматися як нормальне, прийнятне. Крім того, ситуація складається таким чином, що важливим критерієм становища людини в суспільстві стає її матеріальне становище, а не рівень її освіченості та інтелектуального розвитку. За досить високого показника останнього у осіб похилого віку, вони опинилися на положенні соціальних ізгоїв.

У сучасній складній ситуації переходу до ринкових відносин проблеми оптимізації трудової діяльності літніх працівників переходять у ранг другорядних. Ба більше, працівники старших вікових груп насамперед опиняються без роботи. Хоча для стратегічного бачення зрозумілою є економічна вигода розумного використання залишкової працездатності працівників похилого віку, що компенсується багаторічним досвідом, знаннями, високою кваліфікацією, відсутня продумана система професійних маршрутів для осіб похилого віку, які зберегли трудову і соціальну активність.

Як уже було зазначено, у старості, як і протягом усього життя людини, відбуваються безперервні зміни в організмі, які багато в чому визначають стан

здоров'я і працездатність. У похилому віці відбувається зниження показників фізичного розвитку, функціональних можливостей різних систем організму, центральної нервової системи, знижується гострота слуху, зору та інших органів чуття. Усе це в багатьох випадках не дає змоги, як раніше, підтримувати колишній ритм роботи, виконувати складні виробничі операції, вести одночасно кілька справ тощо.

Водночас порушення анатомо-фізіологічного характеру та психічної сфери особистості можуть компенсуватися заняттями, професійним і життєвим досвідом. Значення стану здоров'я для змістовного, сповненого значущим і різноплановим спілкуванням життя в старості, для задоволення потреби старої людини в самореалізації важко переоцінити. Детермінантна роль стану здоров'я в тому, яким є спосіб життя в старості, є дуже великою, але видається суттєвим таке уточнення розуміння здоров'я в старості, коли останнє розуміють не стільки як гармонію фізичних, психічних і соціальних характеристик людини, скільки як здатність збереження загальної працездатності та суспільної активності.

Вихід на пенсію об'єктивно супроводжується зміною соціального статусу та способу життя. Особи похилого віку деякий час після припинення трудової діяльності насолоджуються свободою, але потім у них часто виникає відчуття порожнечі і непотрібності, яке з часом трансформується.

Усвідомлення безперспективності подальшого існування після виходу на пенсію через тривалу відсутність рутинної роботи може призвести до дезадаптації, швидкого погіршення психічного та фізичного здоров'я, суїциду та злочинної поведінки.

Виходить, що стан здоров'я в старості зазвичай не перешкоджає активному соціальному життю і трудовій діяльності, хоча, безсумнівно, необхідно співвідносити з віковими особливостями людей похилого віку умови й організацію їхньої праці, доцільні форми та види їхньої громадської діяльності тощо. Таким чином, незайнятість економічно активного населення похилого віку веде до соціальної напруженості, боротьби поколінь, до збільшення демографічного навантаження і, зрештою, до виникнення конфліктів між різними віковими групами.

Наприкінці 2019 року Україну та світ вразив новий вірус COVID-19, що спричиняє розвиток тяжкого респіраторного захворювання в людей і може передаватися від однієї особи до іншої. Уперше захворювання виявлено в м. Ухань (Китай). Із січня 2020 року в більшості країн світу починають упроваджувати карантин[81]. Такі заходи відбувались і відбуваються вже не раз у багатьох країнах, зокрема і в Україні, залежно від епідеміологічної ситуації. Карантин являє собою (від італ. quaranta – сорок) – адміністративні та медико-санітарні заходи, спрямовані на обмеження контактів інфікованої або підозрілої на інфікування особи (осіб), тварини, вантажу, товару, транспортного засобу, населеного пункту, на рівні країни або між державами, що застосовуються для запобігання поширенню деяких небезпечних інфекційних хвороб[254]. В Україні з 12 березня 2020 року по 1 липня 2023 року тривав карантин, який впроваджено задля протидії поширенню вірусу COVID-19. Державні органи рекомендують дотримуватися самоізоляції, що вважається ефективним запобіжним заходом для захисту громадян від зараження COVID-19. Державні чиновники з МОЗ України, авторитетні епідеміологи, санітарні лікарі, імунологи попереджають, що карантини різних рівнів із різними обмеженнями, у різних районах, областях, регіонах, на жаль, ще будуть запроваджуватися з великою ймовірністю не раз, тобто криза, «поріг» розглядуваного захворювання не подолано.

Найбільший резонанс виник під час ухвалення Кабінетом Міністрів України Постанови від 11 березня 2020 року № 211, норми якої передбачають обмеження щодо осіб похилого віку, тобто осіб, яким більш як 60 років[155].

Згідно із цією постановою особи від 60 років повинні перебувати тільки вдома, утримуватися від спілкування з іншими особами, окрім осіб, що з ними проживають. Ця постанова переважно ґрунтується на статистиці ВООЗ, більшість жертв вірусу відповідно до цієї статистики в Європі і взагалі у світі є особи віком понад 60 років.

Особі похилого віку, перебуваючи в замкненому просторі, тобто квартирі або будинку, відчують на собі вплив карантину більш гостро, ніж молодші за них члени сім'ї та суспільства, що тягне за собою прояв у таких осіб підвищення рівня паніки, втоми, розладу сну, харчування, роздратованості, агресії, невдоволення, депресії та підвищення тривожності.

Фінський психіатр К. Вальбек вважає, що найважчою для людського розуму є ізоляція від соціуму. Інші наукові роботи вказаного дослідника зі схожих питань указують на те, що під час так званої самоізоляції в багатьох осіб можуть розвинути окремі симптоми або навіть певні психологічні розлади. До прикладу, професор психіатрії Е. Ісометса зазначає, що різні особи переживають кризу по-різному: особи похилого віку перебувають у гіршому становищі та приймають цю ситуацію більш трагічно для свого психічного здоров'я.

Статистика свідчить, що за перші місяці карантину саме люди похилого віку найчастіше порушували карантин через загострення відчуття своєї самотності, а також брак спілкування з колегами, сусідами або навіть через відсутність звичайних прогулянок. У цьому аспекті в нас у державі повністю немає системи соціально-громадського, соціально-економічного спрямування (зайнятість, «потрібність», посильна праця, медичне обслуговування, довілля, дозвілля, харчування, хобі, відпочинок тощо), особливо щодо літніх громадян. Кожне конкретне правопорушення, зокрема і кримінальне, зумовлено не однією ізольованою причиною, а сукупністю факторів, причин, умов та обставин, які впливали на психіку особи в різний час. Одним із таких детермінантів постала проблема, що виникла через втрату роботи більшістю осіб похилого віку та призвела до втрати соціальних зв'язків, які мали велике значення для цієї групи населення.

Негативні процеси соціально-економічного характеру, якими супроводжується карантинний період, суттєво послабили статус пенсіонерів у суспільстві та посилили моральний тиск.

Зазначимо, що не тільки соціальні детермінанти призводять до злочинності осіб похилого віку в карантинний час. Треба також зауважити, що під час самоізоляції більшість осіб опинилася у складних сімейних обставинах. Оскільки сім'ї опинилися в постійній взаємодії, скупченості, на обмеженій площі, збільшилася кількість криміногенного впливу в таких родинах, саме пов'язаних із дефектами обстановки, таких як алкоголізм, постійні конфлікти, ухилення від забезпечення осіб похилого віку іншими членами сім'ї, оскільки економічні проблеми виникли у всіх, навіть за окремого проживання.

Зросла й ізоляція похилих людей із дітьми, особами з інвалідністю та іншими членами сім'ї, які в цей період не можуть перебувати у звичних їм державних закладах, таких як школи, інтернати, ліцеї, дитячі садочки, адже більшість цих закладів перейшли на дистанційне навчання. Важливим фактором є також проблема житла, оскільки більшість осіб змушена жити в маленьких квартирах із великою кількістю осіб одночасно, тобто на обмеженій площі. В Європі на одного жителя припадає близько 40 кв. м, в Україні статистика вказує, що такі показники становлять близько 23,8 кв. м. Відповідно до ст. 47 Житлового кодексу України норма житла на одну особу становить 13,65 кв. м[57].

Реальність насправді гірша, оскільки в Україні поширеними є такі будівлі, як «хрущовки» – середня площа такого житла становить близько 40 кв. м, тоді як на такій площі може проживати від трьох до шести осіб. Усебічний зв'язок з іншими членами своєї родини може призвести також і до статевого насилля, особливо щодо дітей, які вимушено більшість часу проводять удома, і більшість опиняється в неблагополучних антисоціальних умовах, де вони можуть перебувати без належного нагляду своїх батьків або ж потерпають від насилля з боку осіб похилого віку, з якими вимушено залишаються протягом значного періоду часу.

Можна також вказати, що в умовах ізоляції більшістю осіб похилого віку унеможлиблюється ведення повноцінного сексуального життя у звичайному для нього форматі, а інколи це призводить і до проявів сексуального насилля в сім'ї щодо дорослих членів сім'ї та навіть малолітніх чи неповнолітніх членів такої сім'ї. Це є одним із детермінантів геронтологічної злочинності у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності.

Такі та інші фактори, причини, умови, обставини значною мірою зумовили зростання кількості притягнутих до відповідальності за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності.

Вагомий вплив мають усі вищезрозглядувані детермінанти геронтологічної злочинності. Водночас хотілося б звернути увагу саме на насильницькі злочини в сімейних відносинах під час самоізоляції, адже взаємовідносини осіб похилого віку

більшою мірою є складними з огляду на вікові зміни, хронічні захворювання, багаторічні звички тощо.

Можливо зазначити, що вірус COVID-19 (з багатьма новими штамми), через який вимушено більшість громадян перебуває на самоізоляції, у край негативно впливає й особливо на осіб похилого віку, яким постановою Кабінету Міністрів обмежено пересування, що призвело до скорочення соціальних культурних економічних зв'язків. Перебування таких осіб в ізоляції з членами сім'ї, що схильні до певної криміногенної поведінки, алкоголізму, вживання наркотиків, постійних конфліктів, призводить до певних психологічних і психічних незворотних процесів, що, відповідно, можуть спонукати осіб похилого віку до скоєння злочинних діянь, зокрема до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності.

Фактори соціального та соціально-психологічного характеру базується на науково обґрунтованому положенні про соціальну детермінованість злочинності. З огляду на вищевказаний чинник, ми повинні підходити до злочинної поведінки з тих самих позицій, що й до будь-яких інших видів людської поведінки, як до здійснення поведінки індивідуумами, що мають у своєму розпорядженні певну біологічну і психічну структуру, чиї потреби, почуття, бажання, характер, індивідуальна свідомість складаються під впливом суспільних умов. Сформована в такий спосіб індивідуальна свідомість визначає ставлення людини до суспільства і робить її здатною діяти відповідно до суспільної свідомості.

Нинішня військова агресія російської федерації є детермінантою глибокої соціально-психологічної кризи в Україні, що неминуче призводить до зростання злочинності, активізації діяльності організованих злочинних угруповань та залучення до цієї діяльності осіб похилого віку.

Відправною точкою для таких негативних явищ є морально-психологічна дезорієнтація населення, спричинена війною. Особливе занепокоєння викликає можливість того, що внаслідок російської військової агресії може погіршитися психічне здоров'я підростаючого покоління та зрости його толерантність до злочинної поведінки (кримінальна толерантність).

Проблеми осіб похилого віку ускладнюються сприйняттям воєнних дій (війни) як норми життя, що призводить до появи великих груп ризику серед осіб похилого віку. Негативна інформація впливає на поведінку людини, а вразлива психологія змінює ставлення до насильства. Насильство може сприйматися як прийнятний спосіб вирішення соціальних конфліктів або маніпуляції можуть розглядатися як можливість досягнення мети.

З початку війни більшість громадян зазнали різних психологічних травм внаслідок російської військової агресії та вимушеного переміщення. Остаточна кількість осіб похилого віку по всій Україні, які безпосередньо стали свідками насильства, не встановлена і вважаються жертвами психологічних травм. Водночас можна уявити, скільки осіб похилого віку могли зазнати психологічної травми не лише внаслідок пережитих подій, а й внаслідок перегляду фото- та відеоматеріалів, що документують насильство, розміщених в Інтернеті та інших джерелах.

Особи похилого віку є рівноправними учасниками інформаційного простору, але їхня психіка має бути захищена іншими засобами, як правовими, так і організаційними. Поширення інформації про акти насильства посилює напруженість і ворожість та має довготривалий деструктивний вплив на психічний стан дітей. Раніше проведені дослідження психічного здоров'я у зонах збройних конфліктів, показав, що травма, пов'язана з війною, має довгостроковий вплив на психічне здоров'я: чим довше триває конфлікт, тим важчі симптоми.

Згідно з дослідженням, 10% тих, хто пережив травматичні події, згодом відчують симптоми травми, а ще 10% демонструють поведінкові зміни або психологічні розлади, які заважають їм повноцінно брати участь у повсякденному житті.

Згідно з останніми психологічними дослідженнями, ефективні стратегії подолання, система позитивних переконань і здорові сімейні та дружні стосунки є найважливішим захистом від травми. Ці елементи слід підтримувати через реалізацію низки соціальних заходів та проектів з викладання психічного здоров'я та психоемоційного інтелекту в навчальних закладах. Ступінь впливу війни також залежить від післявоєнного розвитку, зокрема, від того, наскільки успішною була

відбудова країни та чи покращилася соціально-економічна ситуація. Важливо також впроваджувати регіональні механізми примирення, щоб притягнути до відповідальності винних у воєнних злочинах, забезпечити визнання сторонами своєї відповідальності та запобігти злочинам на ґрунті ненависті.

Маргіналізація осіб похилого віку збільшує кількість жертв алкоголізму та кількість злочинів, скоєних на цьому ґрунті. У цих людей може відбуватися постійна зміна або повна деградація особистості, що призводить до готовності до протиправної поведінки, в тому числі злочинної. Вживання алкоголю підвищує ймовірність виникнення конфліктів криміногенного та віктимологічного характеру (особливо сімейних).

Особливо великі труднощі відчувають особи похилого віку, які звільняються з місць позбавлення волі. Серед них - відсутність сім'ї або близьких друзів, які могли б підтримати їх у скрутну хвилину, відсутність житла (що не виключено) і відсутність роботи (якщо людина ще здатна і хоче працювати). Бездомні, позбавлені засобів до існування та нікому не потрібні колишні ув'язнені часто вчиняють нові злочини, щоб повернутися до в'язниці та повернутися до звичного тюремного життя. На наш погляд, ця проблема є надзвичайно важливою, оскільки стосується не лише тих, хто вчинив правопорушення у більш старшому віці, але й тих, хто вже вчинив правопорушення і досягнув цього віку в місцях позбавлення волі. Звичайно, ця кількість є значно більшою. Трансформація ставлення до людей похилого віку наразі фіксується на рівні суспільства в цілому. Це можна пояснити, зокрема, демографічним тягарем зростаючої кількості пенсіонерів, яких має утримувати все менше працівників.

Негативні геронтологічні стереотипи тиснуть на осіб похилого віку, виштовхуючи їх на маргінес суспільного життя та призводячи до девіантної поведінки, також і сексуальних девіацій. Розглянувши проблематику вивчення сексуальних девіацій, можливо визначити, що наразі не існує єдиної загальноприйнятої класифікації сексуальних девіацій. Це пояснюється, з одного боку, різними підходами (різні наукові школи, різні країни, різні мораль, ментальність, світогляд, цінності, моральність, традиції) до розуміння норми і

патології в сексології, психології, психіатрії а з іншого - неоднозначністю і неконкретністю сексологічної термінології.

Теорії виникнення та розвитку сексуальної девіації, її характеристики та форми, а також результати досліджень окремих видів девіацій широко обговорюються в наукових працях різних дослідників. Девіація (відхилення) у поведінці людини визначається як поведінка, що не відповідає прийнятим у суспільстві нормам (моральним, правовим, дисциплінарним, національним, етнічним, соціальним, сімейним тощо).

Відповідно, розрізняють моральну (аморальну), правову (протиправну), медичну (хворобливу) та інші види поведінки, що відхиляються від норм. Донедавна термін "девіантність" асоціювався лише з такими явищами, як злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція, тобто з відхиленнями від будь-якої соціальної норми.

Систематизуючи найпоширеніші уявлення про девіантну поведінку, можна визначити девіантну поведінку, з одного боку, як дію або поведінку людини, а з іншого - як соціальне явище. Проблему девіантності вивчає не лише кримінологія, а й соціологія, психологія, філософія права, медицина та інші гуманітарні науки. Можливо визначити декілька підходів до оцінки девіацій: соціальний, психологічний, психіатричний, віковий, гендерний.

Соціальний підхід ґрунтується на концепції соціальної небезпеки або безпеки поведінки людини. Згідно з цим підходом, будь-яка поведінка, яка явно небезпечна або потенційно небезпечна для суспільства або інших людей, має вважатися девіантною. Він підкреслює соціально схвалювані стандарти поведінки, неконфронтаційну поведінку, конформізм і підпорядкування індивідуальних інтересів суспільним інтересам. Під час аналізу девіантної поведінки соціальний підхід фокусується на зовнішніх формах адаптації та ігнорує індивідуально-особистісну гармонію, адаптивність, самосхвальність і відсутність психологічних комплексів або внутрішньоособистісних конфліктів[190].

Психологічний підхід відрізняється від соціального тим, що пов'язує девіантну поведінку з внутрішньоособистісним конфліктом, руйнуванням і саморуйнуванням. Це пов'язано з тим, що суттю девіантної поведінки слід вважати гальмування і навіть

деградацію особистісного зростання, що є наслідком, а іноді й метою девіантної поведінки. Згідно з цим підходом, девіант свідомо чи несвідомо намагається зруйнувати свою самооцінку, позбавити себе своєї унікальності та не дати собі реалізувати свій потенціал.

У психіатричному підході девіантну поведінку розглядають, як передхворобливу рису особистості, що сприяє формуванню певних психічних відхилень (аномалій - незначну виліковну, тимчасову) і захворювань (хвороб, розладів - хронічну, тяжку, невиліковну). Девіантну поведінку часто розуміють як рису особистості, що не досягла патологічної вираженості через різні причини відхилення в поведінці, тобто "як психічний розлад" (preonset), що не повністю відповідає діагностичним критеріям загальноприйнятого симптому або синдрому. Ці відхилення позначаються терміном "розлад", навіть якщо вони не досягають психопатологічної якості[190].

Віковий підхід розглядає поведінкові відхилення з погляду вікових характеристик і норм. Поведінка, яка не відповідає віковим моделям і традиціям, може бути ідентифікована як відхилення. Це можуть бути кількісні (гротескні) відхилення, ті, що відстають (ретардація) або випереджають (акселерація) від вікових норм поведінки, або їхні якісні реверсії. Гендерний підхід ґрунтується на уявленні про традиційні гендерні стереотипи, що відповідають чоловічим і жіночим моделям поведінки. У межах цього підходу гіперрольова поведінка та відмова від гендерних стилів поведінки можуть розглядатися як девіантна поведінка. Гендерні відхилення можуть також включати психологічні відхилення у вигляді зміни сексуальних уподобань або орієнтації[190].

З огляду на специфіку цього дослідження, деякі характеристики потребують окремого розгляду, пов'язані з сексуальною девіацією. Класичний перелік сексуальних девіацій останнім часом зазнав значних змін. Останнім часом він доповнився новими, раніше невідомими формами. Поява цих форм пов'язана з технічним прогресом (телебачення, інтернет та інші інформаційні технології), сучасні людські практики (наприклад, груповий секс у спільнотах хіпі) або вплив певних хімічних речовин (напр. фармакологічний оргазм під впливом певних препаратів).

Отже, девіантну поведінку людини можна визначити як систему вчинків чи окремі вчинки, які суперечать прийнятим у суспільстві нормам, які виявляються в незбалансованості психічних процесів, неадаптивності, порушенні процесу самоактуалізації й ухиленні від морального та естетичного контролю над власною поведінкою у певному суспільстві.

Враховуючи унікальний характер цього дослідження, деякі його особливості потребують окремого розгляду. З медичної точки зору, сексуальна девіація (парафілія, абревіація, сексуальні збочення) є хворобливим розладом, спрямованість сексуального потягу (тобто вибір сексуального партнера (об'єкта) за ознаками віку, статі, національності, етнічної приналежності, роду занять, соціального статусу тощо), чи є об'єкт потягу живим або неживим організмом, біологічні та анатомічні особливості (людина, тварина), кількість характеристики (людина, тварина), кількість партнерів тощо).

Причини сексуальної девіації до кінця не вивчені. Однак є кілька загальних факторів, які впливають на формування сексуальної девіації:

- Спадковість;
- Гормональні зміни і дисбаланс;
- Родова травма, що спричинила зміни в мозку;
- Отруєння (будь якої природи);
- Порушення психосексуального розвитку (спричинене статевим вихованням та «нестандартними» стосунками з однолітками);
- Психолого-психіатричні відхилення.

Особливості девіантної поведінки осіб похилого віку полягають в тому, що похилий (геронтологічний) вік являє собою групу підвищеного ризику. По-перше, позначаються внутрішні труднощі похилого віку (вікові зміни – об'єктивні та/або суб'єктивні), починаючи з психолого-психіатричних і гормональних процесів і закінчуючи перебудовою внутрішнього «я». По-друге, соціальне підґрунтя, тобто граничність і невизначеність соціального становища особи похилого віку. По-третє, протиріччя, зумовлені перебудовою механізмів соціального контролю. По-четверте, соціально-громадська, родинно-сімейна занедбаність. Девіація як форма поведінки,

що відхиляється від норми знаходиться в прямій залежності від особистісних характеристик, які направляють[144].

Розглянувши статистику Генеральної прокуратури України щодо вчинення особами похилого віку кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, можливо визначити, що 68 % правопорушників вчиняли дії сексуального характеру з малолітніми та неповнолітніми особами, що певним чином можливо віднести до сексуальних девіацій, а саме педофілія.

Поява зневажливих ярликів є свідченням того, як суспільство ставиться до осіб похилого віку, які цікавляться сексом. На думку експертів, такі принизливі ярлики відображають глибокий дискомфорт у молодіжній культурі, пов'язаний з ідеєю сексуальної активності осіб похилого віку.

Секс асоціюється з розмноженням, юнацькою привабливістю і силою, а багато молодих і навіть осіб середнього віку не бажають визнавати неминучість старіння. Як наслідок, сексуальна близькість серед осіб похилого віку - тема, про яку майже не говорять.

На думку експертів, це мовчання сприяє поширенню хибних уявлень, таких як поширена думка, що особи похилого віку є або повинні бути асексуальними, оскільки вони втратили інтерес до сексу. Але озброєні великою кількістю досліджень, які допомагають розвіяти міф про те, що особи похилого віку не займаються сексом або не отримують від нього задоволення, експерти стверджують, що негативні стереотипи далекі від істини.

Згідно з дослідженням Університету Дьюка, майже 20 % осіб у віці 65 років і старше кажуть, що їхнє сексуальне життя краще, ніж було раніше. Хоча не всі хочуть або потребують активного сексуального життя, багато хто залишається сексуально активним протягом усього життя. Однак особи похилого віку можуть зіткнутися з несподіваними перешкодами[244].

Осудливе ставлення заважає багатьом особам похилого віку вступати в інтимні стосунки або жити з партнером. Зі збільшенням кількості людей похилого віку та значно більшою тривалістю життя, літні люди є найбільш швидкозростаючим сегментом населення.

Згідно з опитуванням AARP (колишня Американська асоціація пенсіонерів), переважна більшість чоловіків і жінок у віці 45 років і старше вважають, що сексуальні стосунки, які приносять задоволення, важливі для якості їхнього життя. Близько 56% людей у віці 45-59 років, які мають сексуального партнера, кажуть, що вони вступають у статеві стосунки принаймні раз на тиждень. Серед людей у віці 60-70 років, які мають партнера, 46% чоловіків і 38% жінок мають статеві контакти принаймні раз на тиждень, порівняно з 34% людей у віці 70 років і старше[241].

Опитування, проведене Національною радою з питань старіння (NCOA), виявило схожі результати. Це опитування показало, що майже половина американців у віці 60 років і старше займаються сексом принаймні раз на місяць, і майже половина хотіли б займатися сексом частіше[230].

Проституція є суперечливим питанням у багатьох сучасних суспільствах. Вважаючись "найдавнішою" професією, проституція часто розглядається як аморальна і навіть ганебна. Історія проституції сягає корінням в античність, коли сакральна проституція практикувалася з ритуальною метою, а не заради прибутку. Протягом всієї історії людства уряди завжди намагалися регулювати та лібералізувати ринок секс-праці. У сучасних західних країнах застосовуються різні, іноді діаметрально протилежні підходи до проституції.

На одному кінці спектру знаходяться такі країни, як Німеччина та Нідерланди, де проституція на вулиці (або навіть у дворі) дозволена, але також регулюється законом, включаючи вікові обмеження та ліцензування борделів. З іншого боку, в таких країнах, як Швеція, платний секс є незаконним, а клієнти підлягають кримінальному покаранню у вигляді штрафів.

Однак багато країн обрали середній шлях між цими двома крайнощами, коли деякі види діяльності в комерційній секс-індустрії заборонені, а інші - дозволені. Наприклад, у Великій Британії, хоча надання сексуальних послуг за гроші не вважається кримінальним злочином, існує низка незаконних видів діяльності, пов'язаних з ним. Зокрема, проституція в громадських місцях, водіння автомобіля в пошуках повій, сутенерство та проституція є кримінально караними. Закон також криміналізує купівлю сексуальних послуг у особи, яка не досягла 18 років, або у

"жертви насильства". Також заборонено утримувати секс-шоп/бордель. Однак повії, які працюють на себе, не порушують жодних законів.

Незважаючи на різні підходи, більшість західних країн поділяють принцип, що державна політика має бути спрямована насамперед на зниження ризику насильства, злочинності та поширення хвороб, що передаються статевим шляхом, пов'язаних з комерційною секс-індустрією, а не на покращення суспільної моралі та подібні цілі. Цікаво, що країни, які застосовують два діаметрально протилежні підходи до комерційної секс-індустрії, наводяться як приклади успіху.

Наприклад, нещодавнє дослідження (Paul Bisschop, Stephen Kastoryano, Bas van der Klaauw, 2015)[197] виявило, що виділення спеціальних зон для вуличної проституції в Нідерландах на початку 1980-х років сприяло зниженню рівня злочинності. Зокрема, "запровадження легальних зон вуличної проституції сприяло зменшенню кількості зареєстрованих випадків сексуального насильства та зґвалтувань на 30-40 % протягом перших двох років". У містах, які запровадили ліцензування та створили легальні зони вуличної проституції, також спостерігалось значне зниження кількості правопорушень, пов'язаних з наркотиками, і стійкий вплив на рівень сексуального насильства.

Втім, подібні позитивні ефекти були зафіксовані і в Швеції, яка прийняла закон проти проституції, що криміналізував виплату грошової винагороди за інтимні послуги[220]. Водночас, надання сексуальних послуг залишається повністю легалізованим.

З огляду на вищезазначене, легалізація проституції зможе певною мірою реалізувати зміни у відношенні до сексу осіб похилого віку та покриє потреби таких осіб в сексуальних стосунках, що призведе до зменшення вчинення такими особами кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Разом з тим, ми усвідомлюємо це не остаточна статистика. Є високий рівень латентності цих кримінальних правопорушень, вчинених особами похилого віку. Вона і природна, і штучна. Причини різні і їх багато. Це і байдужість, і не професіоналізм, і не бажання потерпілих, їх батьків, опікунів керівників та

працівників у разі, якщо це інтернат, розповсюджувати (оприлюднювати) цю інформацію.

Розвиток педофільних нахилів у осіб похилого віку пов'язаний з віковим регресом статевої сфери та розвитком клімактеричного синдрому, який характеризується порушенням ерекції, еякуляції та оргазму тощо. Це відбувається на фоні атеросклерозу та енцефалопатії, а також особистісних змін і зниження інтелектуальної пам'яті, руйнування морально-етичних систем цінностей. Спілкування з сексуально недосвідченими дівчатами, безпечно з точки зору можливого виявлення імпотенції у людей похилого віку і використовується ними для стимуляції свого згасаючого лібідо.

Предметом кримінологічного аналізу може бути лише соціально детермінована сексуальна девіація. Тому становить науковий і практичний інтерес, виявлення та усунення негативних чинників, що сприяють формуванню суспільно небезпечної сексуальної девіації особистості на мета-, макро- та мікросередовищному рівні, забезпечуючи таким чином ранню профілактику насильницьких злочинів. Виникнення сексуальної девіації може відбуватися на тлі інших девіацій несексуального характеру (наркоманії, алкоголізму, проституції тощо). При здійсненні індивідуальних профілактичних заходів, важливо поглиблено вивчати сфери мотивації осіб, які вчиняють насильницькі злочини на ґрунті соціальних сексуальних девіацій. По суті, профілактика девіантної поведінки, в тому числі сексуальної девіації, є процесом соціалізації особистості.

Визнаємо на сьогодні, на жаль, ця проблема є актуальною для українського суспільства. Враховуючи багато чинників: війна, недостатність фінансування відповідних програм, міграція, порушеність родинно-сімейних зв'язків, незайнятість, алкоголізація, злочинність, підвищення психічної захворюваності, соціально-громадська незахищеність, низький рівень медичного обслуговування, байдужість, не професіоналізм тощо. І безумовно усвідомлюємо, що за офіційними і не втішними показниками є і високий рівень латентності.

Важливо підкреслити, що з виходом на пенсію соціальний світ людини значно звужується, а коло спілкування обмежується найближчою родиною і, меншою мірою,

друзями та сусідами. Ідентифікація з родиною стає найважливішою і часто єдиною ідентифікацією. Для пенсіонерів сім'я є місцем і засобом, через який задовольняються їхні найважливіші потреби. У разі необхідності вони можуть отримати фінансову підтримку від своїх дітей або покластися на своїх близьких, які доглядатимуть за ними, коли вони хворіють. Емоційне та психологічне "підживлення", яке надають літнім людям відчуття того, що їх цінують, також дуже важливе.

Слід також пам'ятати, що взаємодія між особами похилого віку та їхніми дорослими дітьми не обов'язково обмежується наданням першої медичної допомоги. Навпаки, вони можуть допомагати (і, можливо, частіше допомагають) у зворотному напрямку, наприклад, доглядати за онуками, допомагати по господарству або надавати фінансову допомогу (навіть пенсійні внески). Відсутність і зниження рівня родинних зв'язків негативно впливає на емоційний і психологічний стан осіб похилого віку, призводячи до самотності, низької самооцінки і втрати сенсу життя. Такі люди більш схильні до суїциду та геріатричних психічних розладів і потребують уваги суспільства. Існує також потенційна схильність таких людей до протиправної поведінки, яку іноді можна пояснити як (іноді несвідому) реакцію на байдужий або ворожий світ.

Особливо гостро ця проблема постала сьогодні, коли самотність стала стійкою характеристикою людей похилого віку як соціальної групи. Люди цієї категорії все більше відходять від колись звичної ролі бабусь і дідусів і вже не відчувають належної підтримки (особливо емоційної та психологічної) з боку своїх дітей та онуків. Ситуація загострюється, коли особи похилого віку живуть у неблагополучних сім'ях, де дорослі діти та онуки залежні від наркотиків, систематично зловживають алкоголем або проявляють насильство по відношенню до людей похилого віку.

Аналізуючи детермінанти правопорушень серед людей похилого віку, корисно пам'ятати, що більшість осіб похилого віку, які вчиняють правопорушення, мають ті чи інші психічні розлади. Слід також мати на увазі, що психічні розлади, на які страждають деякі літні люди, можуть впливати на вчинення насильства над літніми людьми в сім'ї та домогосподарстві. На жаль, сучасна медицина майже не здатна допомогти таким людям. Тому тягар догляду за цими людьми значною мірою лягає

на плечі родичів та персоналу будинків престарілих, а рівень якісного догляду вкрай недостатній.

Щоденний стрес, відчуття обмеженості у власному житті та втрата близьких стосунків з хворою людиною внаслідок поглиблення психічного розладу можуть створювати конфліктні стосунки та призводити до насильницьких дій по відношенню до пацієнта. Психологи зазначають, що коли в сім'ї з'являється літня людина, яка потребує особливої уваги, змінюється життя всіх членів сім'ї, дестабілізуються сімейні стосунки та погіршується економічне становище.

Окремо хотілось би визначити сторони детермінанти такі як, екологічні детермінанти. Всі процеси на землі пов'язані між собою, людина, як біосоціальна істота є частиною біосфери і лише одним з видів життя. Будь-яка діяльність людини впливає на оточення, середовище та погіршення екології для всіх живих істот в тому числі і для самої себе.

Багатьма науковими дослідженнями з різних галузей, доведено зв'язок, між забрудненням навколишнього середовища (повітря, вода, недра) та захворюваністю населення. ВООЗ не одноразово підкреслював про те, що забруднення повітря призводить до збільшення захворюваності та смертності у всьому світі. Найбільш ризикованишим для здоров'я людей є забруднення атмосферного повітря. Згідно до даних ВООЗ понад 80% всіх захворювань більшою чи меншою мірою залежать від якості повітря. На території України впливу атмосферного забруднення зазнає приблизно 35 % всього населення країни (ВООЗ, 2021).

Значні екологічні проблеми виникають через використання збереження токсичних вибухових та інших небезпечних речовин, що призводять до забруднення біосфери і їх використання або знищення при техногенних аваріях є надто небезпечним не тільки для фізичного, а й психічного здоров'я особи.

Всі вищезазначені фактори, явища, причини, умови, обставини позначається також й на психічному здоров'ї населення. Дія екологічного забруднення як природного, так і штучного, лише зростає з кожним роком.

Разом з тим, вплив на стресовий стан збільшують стихійні лиха, техногенні катастрофи, аварії, які все частіше виникають на планеті та викликають не тільки численні соціальні, гуманітарні, психологічні проблеми, а й безумовний страх.

Екологічне неблагополуччя є надзвичайно сильним тригером, що собою викликає вже, все більш серйозні психологічні, психіатричні проблеми різного рівня.

Кожний конкретне правопорушення викликається не однією ізольованою причиною, а сукупністю детермінант, які діяли у різний час та в різних умовах. Як і кожний свідомий людський вчинок, правопорушення має своїм безпосереднім та найближчим джерелом суб'єктивний вольовий акт - рішучість вчинити те чи інше діяння.

Вольовий акт при вчинення правопорушення, як правило результат взаємодії двох груп факторів: асоціальних поглядів та установок даної особи і конкретної життєвої ситуації, в якій вона перебувала перед вчиненням правопорушення. Об'єктивна дійсність детермінує, визначає поведінку людини: безпосередньо (вплив ситуації) та опосередковано (попереднє формування особи). Співвідношення ролі вказаних чинників у кожному разі може бути різним.

Аналізуючи детермінанти геронтологічної злочинності, варто нагадати, що у більшості осіб похилого віку, які вчиняють кримінально карані діяння, наявними є певні психічні хвороби (тяжкі), психічні відхилення (не тяжкі).

Виявлення детермінант, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень осіб похилого віку, важливо для розроблення необхідних профілактичних заходів. Одним з таких детермінантів, можливо, в певних випадках вважати екологічний вплив, тиск та психолого-психіатричні проблеми, що виникають в наслідок багаторічного екологічного суттєвого неблагополуччя.

Особи похилого віку різні за стилем життя, психологічними змінами, сприйняттям світу, політичними поглядами та сприйняттям інформації взагалі. В період похилого віку особа може відчувати певний особистісний конфлікт, що виникає через зміну життєвих пріоритетів та орієнтирів. В похилому віці відбуваються не тільки фізіологічні зміни, а також й емоційні, соціальні. Дані особи

втрачають впевненість в собі, світі, виникають складності щодо сприйняття нової інформації та аналізу такої через, що виникає певна напруга та стресс, може призводити до складнощів сприйняття нових ситуацій, що надалі стає причинами гострих емоційних змін, тривожних розладів та настання деменції.

Хотілося б зазначити що на психологічне здоров'я осіб похилого віку впливають також бідність, урбанізація, безпритульність, безробітність, низький рівень освіти, екологічне становище та багато іншого.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки. На сьогодні існує велика кількість причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.

На основі вищевикладеного можливо виділити особливості детермінації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості такі як війна, недостатність фінансування відповідних програм, міграція, порушеність родинно-сімейних зв'язків, незайнятність, алкоголізація, підвищення психічної захворюваності, соціально-громадська незахищеність.

На основі вищевказаного можна розробити ефективні заходи щодо запобігання злочинності.

2.2 Кримінологічний аналіз стану досліджуваних кримінальних правопорушень, що вчиняються особами похилого віку.

Кримінологічний аналіз стану досліджуваних кримінальних правопорушень, що вчиняються особами похилого віку являє собою сукупність статистично значущих показників про правопорушення та особистість правопорушника та потерпілого.

Для того, щоб визначити теоретичні питання та історичні форми становлення системи аналізу злочинності в сучасній поліцейській діяльності, необхідно визначити її зміст та складові, а також дослідити історію виникнення та становлення цього правоохоронного інструменту. Історично концепція аналізу злочинів ґрунтувалася на особистому досвіді патрульних поліцейських, слідчих та керівників поліції щодо порівняння скоєних злочинів з іншими подібними випадками.

Кількість злочинів у багатьох країнах зросла, структура стала складнішою, з'явилося багато нових видів злочинності. Передумовою ефективною правоохоронної

діяльності, способом забезпечення планової, системної та скоординованої діяльності різних служб і підрозділів - є систематичне застосування кримінологічного аналізу злочинності.

В рамках даного дослідження, вивченоархівні кримінальні провадження за статтями 152-156-1 КК України. Відповідно до чого можливо визначити, що поняття “кримінологічного аналізу стану досліджуваних кримінальних правопорушень. що вчиняються особами похилого віку”, має в собі включати, рівень, структуру, динаміку, латентність та особу правопорушника та потерпілої особи. Аналіз особиправапорушника та потерпілої особи винесено до окремих підрозділів 2.3 та 2.4, для більш детального розгляду.

Отже, надалі розглянемо кожний з наведених показників кримінологічної характеристики.

Як зазначала М.Фіалка в своїх роботах, кримінологічний аналіз – це сукупність основних статистичних характеристик злочинності, що дають можливість здійснити кількісно-якісне вимірювання даного явища, а саме: створити уявлення про її розміри, міру змінюваності, ймовірність та величину майбутнього прояву, а також для розроблення відповідно до цього предметних заходів щодо запобігання та протидії злочинним проявам[189, с.362].

Рівень злочинності - це характеристика, що відображає кількість зареєстрованих правопорушень на окремій території та кількість осіб, які вчинили правопорушення за певний період (місяць, квартал, рік). Основними показниками рівня злочинності є кількість зареєстрованих злочинів та кількість осіб, визнаних винними у вчиненні злочинів. Цей показник вимірює злочинність і визначає її масштаби та обсяги. Слід зазначити, що рівень злочинності серед осіб похилого віку є достатньо низьким.

Частка осіб похилого віку в загальній кількості зареєстрованих осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості в період 2013-2022 років коливається від 1,69% до 4,87%.

Окремо наведено приклад питомої ваги осіб похилого віку у загальній кількості зареєстрованих осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої

свободи та статевої недоторканості у 2020 році (рік з найбільшою кількістю вчинених кримінальних правопорушень особами похилого віку). (див. табл. 2.2.1)

Таблиця 2.2.1 Розподіл за віком виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості в Україні, у 2020 р.

Вікові групи Кримінальні правопорушення	до 14 років	14-15 років	18-28 років	29-39 років	40-54 років	55-59 років	60 років і більше
Ст.15 2-156-1 КК України	5	7 1	69	56	52	5	8
Питома вага	,87 1	,62 2	,84 25	7 20,9	,47 19	87 1,	,99 2

Розглянувши наведений приклад, чітко видно, що найбільшу питому вагу мають особи віком від 18-28 років, також важливо зазначити, що частка неповнолітніх, та осіб у віці 55-59 років є нижчою, ніж осіб похилого віку.

Таким чином, отримані дані свідчать, що правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчиняються особами похилого віку, мають свою специфіку.

Визначення рівня кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, можливо розглянути у таблиці 1.3.

Таблиця 2.2.2 Рівень кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості вчинених особами похилого віку в Україні, у період 2013-2022 р.

Роки Найменування Показника	2013	2014	2015	2016	2017
Загальна кількість виявлених осіб, що вчинили	428	475	361	356	318

кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України					
Кількість виявлених осіб похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України	9	8	9	16	10
	2018	2019	2020	2021	2022
Загальна кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України	326	403	389	417	267
Кількість виявлених осіб похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України	11	19	16	18	13

Таким чином, наведені у таблиці дані свідчать, що протягом 2013-2022 рр. в Україні, виявлено 3740 осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст. 152-156 КК України та виявлено 129 з них особи похилого віку, відповідно.

В зазначений період спостерігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку.

Зниження кількості виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості спостерігаються в проміжок з 2013 по 2015 рр., а також незначне зменшення в 2017 та 2018 р.

Однак, визначити причини зниження рівня злочинності досить важко, адже незначне зниження рівня злочинності може бути пов'язане з різноманітними випадковими обставинами, а не з глибинним процесом чи явищем.

Як вбачається в окремих роботах вітчизняних вчених, зниження рівня злочинності завжди має супроводжуватися позитивними соціально-економічними та політичними змінами в суспільстві.

Іншим кримінологічно важливим показником, який визначає якісні аспекти злочинності, є структура злочинності. Структура злочинності розкриває внутрішній зміст злочинності, тобто питому вагу певного виду або групи злочинів у загальному обсязі злочинності в певному регіоні на певний момент часу.

Аналіз структури кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, слід розпочати з визначення частки зазначених злочинів у загальній структурі кримінальних правопорушень, вчинених в Україні протягом 2013-2022 рр.

Так, у 2013 р. частка кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості склала 2.10%; у 2014 р. – 1.68%; у 2015 р. – 2.49 %; у 2016 р. – 4.49 %; у 2017 р. – 3.14 %; у 2018 р. – 3.37 %; у 2019 р. – 4.71 %; у 2020 р. – 4.11 %; у 2021 р. – 4.32%; у 2022 р. – 4.87 %

Питома вага осіб похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, у загальній кількості цих злочинців склала: у 2013 р. – 0.30%; у 2014 р. – 0.31%; у 2015 р. – 0.26 %; у 2016 р. – 0.32 %; у 2017 р. – 0.24 %; у 2018 р. – 0.26 %; у 2019 р. – 0.34%; у 2020 р. – 0.35 %; у 2021 р. – 0.39 %; у 2022 р. – 0.32 %.

Таким чином, за останні 10 років, питома вага кримінальних правопорушень за ст.152-156 КК України, вчинених особами похилого віку, коливається в межах 0,26%–0,39%.

Як вбачається з результатів дослідження частка досліджуваних правопорушень є незначною, однак має тенденцію до збільшення, та нестійкість.

Крім того, структура аналізованої категорії правопорушень аналізується на основі кримінально-правових та кримінологічних характеристик.

Кримінально-правові характеристики включають наявність або відсутність співучасті, форму злочину, мотив, мету злочинного діяння та характеристику обставин, що обтяжують або пом'якшують покарання.

В результаті дослідження архівних кримінальних проваджень за ст. 152-156-1 КК України 98,7 % осіб похилого віку, вчинили правопорушення одноособово. В 1,3% кримінальних правопорушень йдеться про просту співучасть без попередньої змови.

Одноособовий характер вчинення вказаних кримінальних правопорушень, можливо пояснити певною делікатністю даних правопорушень. Всі без виключення (100%) кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої

недоторканості, які вчиняються особами похилого віку в досліджуваних провадженнях вчинялись з прямим умислом, оскільки інше непередбачене в досліджуваних правопорушеннях.

На підтвердження вищезазначеного можливо навести приклад архівного кримінального провадження, що розглянуто Жовтневим районним судом м.Кривого Рогу Дніпропетровської області у 2020 року. Так, обвинувачений пенсіонер О. 22 грудня 2019 року близько 01 години 00 хвилин, перебуваючи в квартирі, де мешкають його онук К., дружина онука Н. та правнучки Д. та М, будучи у стані алкогольного сп'яніння, зайшов до дитячої кімнати вищевказаної квартири та побачив, що обидві правнучки сплять разом на одному ліжку. В цей момент, у обвинуваченого О., виник злочинний умисел спрямований на розбещення малолітньої правнучки М., продовжуючи реалізацію злочинного умислу спрямованого на вчинення розпусних дій, щодо правнучки М. , будучи у стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно, достовірно знаючи вік правнучки М., усвідомлюючи, що вона є малолітньою особою і його правнучкою, користуючись відсутністю уваги з боку членів родини та впевнившись у відсутності свідків і очевидців, перебуваючи у дитячій кімнаті квартири, користуючись тим, що потерпіла М. спить, узяв останню на руки та переклав на вільне ліжка, яке знаходилось поряд в цій же кімнаті. Після чого, користуючись беспорядним станом потерпілої М., внаслідок її малолітнього віку, обвинувачений О. зняв з потерпілої М., яка перебувала в положенні лежачі на спині поперек ліжка, футболку, чим повністю оголив статеві органи малолітньої М..Нахилившись над малолітньою потерпілою М., знаходячись у безпосередній близькості до неї, **умисно** став мацати статеві органи потерпілої руками та непристойно торкатися до них язиком, фактично вчиняючи фізичні розпусні дії сексуального характеру відносно малолітньої правнучки М., які за таких умов, викликають статеve збудження у дорослої людини та навчають статевим зносинам, що, в даному випадку, поставило під загрозу нормальний психологічний та соціальний розвиток малолітньої М.

Мотиви вчинення кримінальних правопорушень не впливають на кваліфікацію таможуть бути різними.Основним можливо визначити задоволення статевої

пристрасті, також можливо виділити інші мотиви такі як сексуальне самоствердження, бажання домінації над потерпілою особою, тощо.

Продемонструвати вищевказане можливо за допомогою архівного кримінального провадження, що розглянуто Заліщицьким районним судом Тернопільської області в 2021 році. Так, 23 травня 2019 року близько 11 години 30 хвилин, обвинувачений П., що особою похилого віку з метою задоволення статевої пристрасті, запросив малолітню О., у свій житловий будинок. Коли малолітня О. зайшла в будинок, обвинувачений П. зачинив з середини вхідні двері і коли потерпіла зайшла в одну з кімнат обвинувачений штовхнув її на ліжко. Продовжуючи свої неправомірні дії, спрямовані на вчинення фізичних розпусних дій, в присутності малолітньої потерпілої, обвинувачений П. оголив свої статеві органи та в подальшому оголив статеві органи малолітньої О. Далі обвинувачений ліг біля неї на ліжко та почав непристойно торкатися своєю рукою до статевих органів малолітньої потерпілої і схилити її до вчинення з ним певних сексуальних дій з метою задоволення статевої пристрасті.

При вивченні архівних кримінальних проваджень, також виділені види та розміри кримінальних покарань. Встановлено, що до 52,87 % обвинувачених було застосовано покарання у вигляді позбавлення волі, за ст.152 КК України- 23,08%, за ст. 153 КК України – 7,60 %, за ст. 155 КК України – 7,78 % та за ст.156 КК України – 61,54%, ст.156-1 КК України – 0%.

На підставі ст. 75 КК України 42,66 % обвинувачених були звільнені від відбування покарання з випробувальним терміном (іспитовим строком), за ст.152 КК України - 9 %, за ст. 153 КК України – 9,18 % та за ст.156 КК України – 81,82 %, ст.156-1 КК України – 0%. Також, варто зазначити, що у 4% кримінальних проваджень, було затверджено угоду про примирення відповідно до ст. 475 КПК України.

При призначенні покарання судом до уваги брались обставини, що пом'якшують покарання, такі як: щире каяття (24,9%), активне сприяння розкриттю справи (10,42%), вік обвинувачено, в даних випадках саме похилий вік (18,75%), стан

здоров'я обвинуваченого, хронічні та набуті хвороби (10,42%), інформація про раніше скоєні правопорушення (12,5%).

Під час розгляду кримінальних проваджень судом враховуються не лише пом'якшуючі покарання обставини, а також і обставини, що таке покарання можуть обтяжити, так в 29,17% судом встановлено, що особи під час вчинення кримінальних правопорушень перебували у стані алкогольного сп'яніння. У 4,17% як обтяжуюча обставина було враховано вчинення особами злочину повторно або рецидив злочину.

Розглянувши детальніше види та розмір покарання, можливо зазначити, що у більше, ніж половині кримінальних правопорушень (52,87%) до правопорушників було застосовано покарання у вигляді позбавлення волі. Так, найбільше до правопорушників застосовано покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років – 58,33%, та на строк до 5 років – 29,17%. Найменше до правопорушників застосовано покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років – 8,33%.

Також, варто звернути увагу, що 42,66 % правопорушників було звільнено від відбування покарання з випробувальним терміном (іспитовим строком). Строк випробувального терміну (іспитового строку) становить 1 рік – 20,83%, 2 роки – 12,83% та 3 роки- 8,9%.

Аналізуючи вищезазначені дані, можливо зробити висновок, що майже в половині випадків суди звільнили, правопорушників похилого віку, від відбування покарання враховуючи, перш за все, вік та стан здоров'я.

Кримінологічна структура кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості відображає їх загальну характеристику через низку кримінологічних ознак, таких як місце та час вчинення злочину, географію, тощо.

Тому під час дослідження з'ясовано, що досліджувані правопорушення, здебільшого вчиняються в селах та селищах міського типу. Найбільше кримінальних правопорушень вчинялось у селах – 45,83%, рідше досліджувані правопорушення вчинялись в селищах, та невеликих містах- 29,17%. Найменше кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості вчинялось особами похилого віку у великих містах, обласних центрах – 25%.

Під час дослідження архівних кримінальних проваджень вивчалась географія (топографія) вчинення особами похилого віку кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Переважна більшість правопорушень, які вчиняються особами похилого віку вчинено в житлових приміщеннях, будинках, прибудовах – 68%. Пояснити дане явище перш за все можливо пояснити «делікатністю» даних правопорушень та особою правопорушника, а саме те що 70% правопорушників, є родичами чи близькими знайомими потерпілих.

Так, Маневицьким районним судом Волинської області у 2018 році розглянуто справу, де обвинувачений С., що особою похилого віку, 7 серпня 2016 року, біля 14 години, в с. Острівок Камінь-Каширського району Волинської області, з метою задоволення статевої пристрасті, запросив малолітню К., до житлового будинку, де постійно проживає, попередньо пообіцявши їй дати грошові кошти, коли вона прийде до нього додому. В подальшому, коли малолітня К. зайшла в його житловий будинок, оскільки добре знала обвинуваченого С. який скориставшись її безпорадним станом, так як через свій вік, вона не усвідомлювала вчинених щодо неї протиправних дій, вчинив розпусні дії щодо малолітньої К., які виразились в оголенні її статевих органів та оголенні і демонстрації їй своїх статевих органів.

В інших досліджених кримінальних провадженнях, місцем вчинення правопорушення стали авто, громадські місця (28%) або поєднувало в собі декілька місць у зв'язку з повторюваністю правопорушень (4%).

Так, Білоцерківським міськрайонним судом Київської області у 2018 році розглянуто провадження згідно якого 04 червня 2018 року приблизно о 17.00 годин обвинувачений-пенсіонер Ю. перебуваючи на березі річки Рось в м. Біла Церква Київської області, скориставшись відсутністю осіб, які могли б завадити його злочинним діям, являючись знайомим малолітньої Д., маючи на меті задовольнити свої сексуальні потреби, запросив останню зайти у воду річки, під приводом навчити її плавати. При цьому обвинувачений Ю. достовірно розуміючи, що Д. є малолітньою, усвідомлюючи свої дії та посягаючи на нормальний психічний розвиток малолітньої Д., та негативно впливаючи на її психіку, попросив її лягти на спину та притримуючи її тулуб рукам почав здійснювати рухи, спрямовані на імітацію статевого акта,

торкаючись зоною своїх статевих органів до малолітньої Д., чим задовольнив в такий спосіб свої статеві потреби та статеву пристрасть. Свої злочинні дії обвинуваченого Ю. припинив, оскільки до місця вчинення ним злочину наблизилися сторонні особи.

Щодо пори року вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особами похилого віку, встановлено найчастіше правопорушення вчинялись влітку- 34%, приблизно однакова кількість правопорушень вчинялась взимку (23%), весною (22%) та осінню (21%). Дане явище можливо пояснити через призму потерпілого. Оскільки 91.67 % потерпілих є дітьми, 70,83% - є малолітніми (особа віком до 14 років) та 20,84%- неповнолітніх (особа віком до 18 років) та саме в літній період мають канікули та перебувають вдома. Також у період 2020-2022 року збільшилась кількість правопорушень в шкільний період оскільки, у зв'язку з пандемією COVID-19 діти знаходились на дистанційному навчанні та перебували вдома цілодобово.

Аналізуючи вищевказані дані, зазначимо, що найбільша кількість правопорушень припадає на серпень (14%), а також травень (11%) та червень (11%). Трохи менше правопорушень вчиняється в лютому та липні по 9% кожний, та найменша кількість правопорушень припадає на квітень місяць – 4%. Інші місяці роки розподіляють між собою приблизно однакову кількість правопорушень.

Важливо відзначити, що найбільша кількість правопорушень припадає на період з 22 по 31 число кожного місяця (39%). За часом доби, у період з 22:00 до 10:00 години ранку вчиняється найменше досліджуваних правопорушень- 7 %, у часовий проміжок з 11:00 до 15:00 години дня - 64 % та з 16:00 до 22:00- 29%. Розглянувши більш детально часові проміжки вчинення особами похилого віку кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, визначено, що найбільше правопорушень вчинено об 11:00 (17%) та 14:00 (15%).

За даними вивчених архівних кримінальних проваджень у 70.83% випадків потерпілими, від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчинені особами похилого віку, є близькі родичі, сусіди, гарні знайомі батьків. Раніше не знайомі між собою потерпілий та правопорушник були у 21% випадків.

Так, вироком Іваничівського районного суду Волинської області у 2021 році засуджено особу похилого віку, що 07 грудня 2019 року, знаходячись за місцем свого фактичного проживання в одній із кімнат житлового будинку належного матері потерпілої, у цивільному шлюбі з якою він на той час проживав, лежачи на ліжку з малолітньою дочкою Ю., реалізуючи свій злочинний умисел, діючи умисно, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, з метою задоволення статевої пристрасті посягнув на охоронювані законом суспільні відносини, що забезпечують статево недоторканість малолітньої Ю. та вступив з нею у статеві зносини природним способом шляхом вагінального проникнення в її тіло з використанням власних геніталій. Внаслідок вищевказаних протиправних дій малолітня Ю. завагітніла та в подальшому народила дитину, біологічним батьком якої, відповідно до висновку експерта № 236 від 22.10.2020 року, може бути обвинувачений Г. Ймовірність даної події складає 99,9999%.

Географія кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, то слід зазначити, що офіційна статистика не містить даних про територіальний розподіл аналізованої категорії правопорушень. Згідно з отриманими даними, найбільш поширеними досліджуваними правопорушення є в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Київській та Запорізькій та Одеській областях. Найменша кількість в Хмельницькій, Луганській та Івано-Франківській областях.

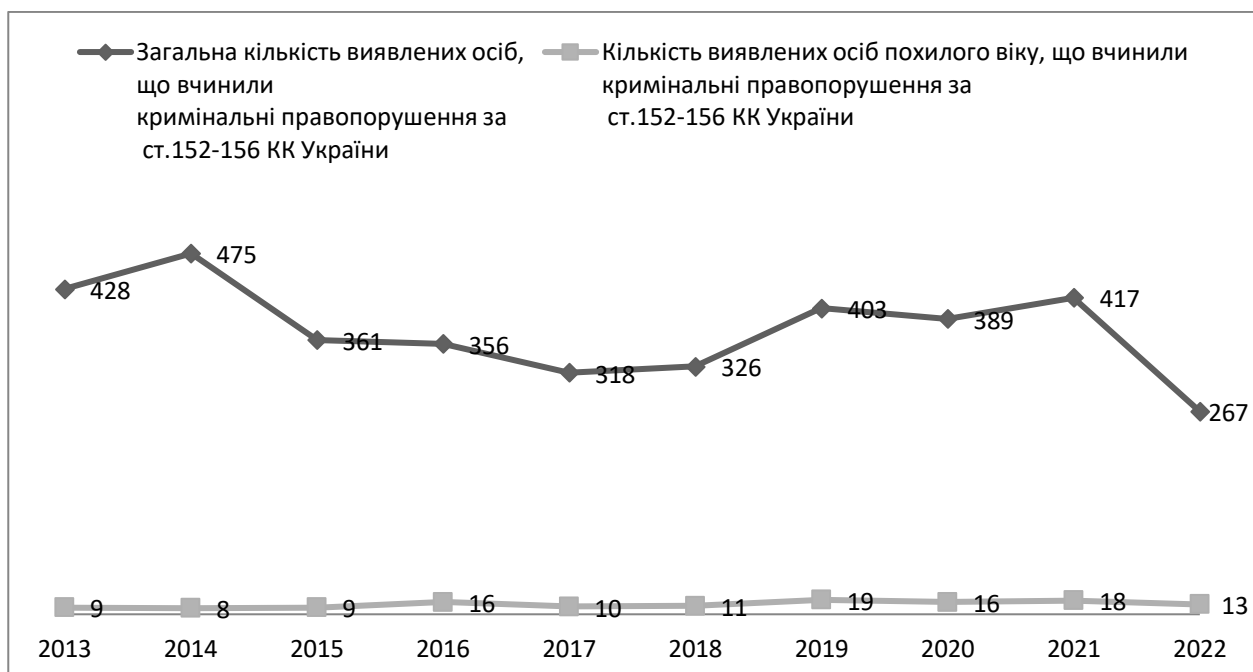
При визначенні моральної шкоди встановлено, що у вивчених архівних кримінальних провадженнях цивільні позови про відшкодування фізичних та моральних шкоди заявлені не були (83,33%). В інших (16,67%) розмір відшкодувань моральної шкоди, становив від 2 до 15 тисяч гривень.

Іншим важливим показником, що характеризує злочинність, є її динаміка. Динаміка кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, відрізняється від загальної динаміки кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості (див. граф. 2.2.3). Так, у 2014 р. кількість досліджуваних правопорушень, вчинених особами похилого віку, зменшилася на 11,1%, а у 2015 та

2016 р. спостерігається їх зростання на 12,5% та 77,7%. У наступному році відбулось зниження показників на 37,5% У 2018 та 2019 р. відбулось стрімке зростання на 10% та 72,7 % відповідно. Після чого у 2020 р. було незначне зниження динаміки правопорушень на 15,7%, після чого збільшення на 12,5% у 2021 році. У 2022 р. виявлено на 27,7% правопорушень менше ніж в попередньому році.

Загальна динаміка відрізняється від вищевикладеної динаміки щодо вчинення особами похилого віку досліджуваних правопорушень, так у 2014 р., виявлено незначне зростання з 428 до 475 (+10,98%), наступні 3 роки фіксується зниження кількості: -24%, -1,3% та -10,87%. В 2018-2019 р. відбулось зростання на 3.16% та 23,61%. В 2020 та 2021 р відбулось незначне зменшення на 3,47% та збільшення на 7.19%. В 2022 році зафіксовано стрімке зниження правопорушень (-35,17%), дане явище можливо пояснити початком повномасштабного вторгнення російської федерації до України.

Графік 2.2.3 Динаміка кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку в Україні за 2013-2022 рр.

Динаміка кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості за досліджуваний період демонструє як зменшення, так і збільшення, що свідчить скоріше про затягування цих кримінальних проваджень, ніж про реальне

зменшення чи збільшення цих суспільно небезпечних практик. Досліджувані правопорушення можна віднести до категорії високо латентних, для яких характерні всі види латентності-суміжні, штучні та процесуальні - залежно від способу їх встановлення. Наприклад, латентність може бути викликана збентеженням потерпілого, страхом соціального приниження, небажанням відповідати на неввічливі та принизливі запитання правоохоронних органів про обставини або усвідомленням реальних погроз з боку злочинця.

Як вже зазначалось, кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, включає в себе також відомості про особу злочинця та потерпілого, які розглянуто в окремих підрозділах дисертаційного дослідження.

Отже, на основі проаналізованих кримінальних проваджень за статтями 152-156-1 КК України можливо зробити висновок, що частка осіб похилого віку в загальній кількості зареєстрованих осіб коливається від 1,69 до 4,87%. Як видно з отриманих даних, їхня частка у правопорушеннях, що досліджуються, є невеликою, але зростаючою та нестабільною.

52,87% обвинувачених були засуджені до позбавлення волі, а 42,66% були звільнені від відбування покарання з випробуванням (іспитовим строком) на підставі ст.75 КК України. Варто зазначити, що у 4% кримінальних проваджень було затверджено угоди про примирення.

Також, можна зробити висновок, що майже в половині випадків суди беруть до уваги вік і стан здоров'я правопорушників похилого віку і звільняють їх від відбування покарання. А більшість провапорушень було вчинено в селах (45,83%), селищах міського типу та малих містах (29,17%).

Переважає більшість правопорушень, вчинених особами похилого віку (68%), були вчинені в житлі, будівлях та їхніх прибудовах. Це явище можна пояснити, головним чином, "чутливістю" цих злочинів та особою злочинця, тобто 70% злочинців були родичами або близькими знайомими жертви. Важливо зазначити, що більшість злочинів (39%) були скоєні в період з 22 по 31 число кожного місяця. Що

стосується часу доби, то найменше правопорушень було скоєно між 22:00 та 22:00 (7%), тоді як найчастіше правопорушення скоювалися між 11:00 (17%) та 14:00 (15%).

2.3 Кримінологічна характеристика правопорушника похилого віку щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи статевої недоторканості.

Одним з основних джерел інформації про причини вчинення правопорушень серед осіб похилого віку є особистість правопорушника. Особистість є тією ланкою, в якій концентруються наслідки впливу соціальних зовнішніх та психобіологічних внутрішніх факторів, що спричиняють такі правопорушення в цілому.

Вивчаючи особливості особистості правопорушників похилого віку, слід враховувати, що деякі з них стали на шлях злочинної поведінки в ранньому віці.

Слід зазначити, що в науці кримінологічна характеристика особи злочинця визначається як система рис характеру, які прямо чи опосередковано пов'язані з такою антигромадською поведінкою, що зумовлює чи полегшує вчинення злочину або допомагає зрозуміти причини вчинення злочину, характеризують різні сторони та прояви особи злочинця, його соціальну присутність та спосіб життя в цілому[117].

Поведінка злочинця похилого віку у більшій мірі обумовлено особистими рішеннями, прийнятими особою в результаті суб'єктивного заломлення певних об'єктивних впливів. Особливості особи як особистості є підсумком в першу чергу індивідуальної, самостійної, внутрішньої роботи над собою, в процесі якої зовнішнє переробляється, освоюється і застосовується нею в практичній діяльності. Таким чином, будь-яка особистість повинна поєднувати в собі як загально соціальні риси, так і особливі, які пов'язані зі статевими та іншими відмінностями людей, а також індивідуальні ознаки такими як вік, соціальне становище та грошове забезпечення.

Слід зазначити, що кримінологія чітко і однозначно не виділяє осіб похилого віку як окрему вікову групу правопорушників. Також не існує сталих, визначених критеріїв віднесення правопорушників до певної вікової групи. Об'єднання правопорушників похилого віку в одну вікову групу з повнолітніми особами призвело до втрати великої кількості даних і не дозволить зробити достатньо об'єктивні

кримінологічні прогнози. Тому на сучасному етапі розвитку кримінології небезпідставно виокремлювати різні вікові групи правопорушників.

Існують також певні особливості в характері правопорушників похилого віку. Тому необхідно звернутися до інших дисциплін, окрім кримінології, таких як медицина, демографія, соціологія та психологія. Наприклад, соціологія вже давно визнала людей похилого віку (пенсіонерів за віком) самостійною соціальною групою (спільнотою) з унікальними характеристиками, відмінними від представників інших вікових груп.

Перш за все, це питання про співвідношення біологічного і соціального в пізньому розвитку конкретного індивіда похилого віку і встановлення тих чи інших пріоритетів в механізмі формування його злочинної поведінки, або поведінки в місцях позбавлення волі, а також способу життя після звільнення від покарання. Питання про зазначене співвідношення завжди саме на часі, стосовно осіб похилого віку його важливість полягає в тому, що деякі з них втрачають набуті раніше соціальні навички і стримуючі, контролюючі механізми (наприклад, під впливом старечого недоумства). Їх дії стають менш опосередкованими моральними нормами, тому біологічно (фізіологічно) обумовлені потреби отримують можливість різкіше заявляти про себе. До того ж окремі в минулому сформувалися особистісні риси негативного характеру в похилому віці здатні загострюватися, істотно впливаючи на процес мотивації, більш того - активно беручи участь в ньому.

У похилому віці відбуваються і певні зміни в структурі особистості, точніше - в наповненні окремих підструктур. Це - загальне правило, яке, тим не менш, має специфіку стосовно злочинцям, в тому числі до осіб похилого віку.

Про структуру особистості висловлені різні думки. Зробивши аналіз певних вивчених робіт щодо особистості злочинця, можливо скласти наступну структуру:

- психологічні особливості (характер, темперамент, мислення, сприйняття і т. д.);
- моральні особливості (орієнтації, позиції, цінності);
- навички, вміння, знання;
- уявлення про себе, ставлення до себе;

- уявлення про навколишній світ, ставлення до нього;
- соціальні та психологічні аспекти статі, віку, стану здоров'я;
- соціальні та психологічні аспекти життєвого досвіду.

Разом з тим необхідно відзначити, що злочинці від добропорядних громадян відрізняються не наявністю або відсутністю будь-якої підструктури, а тільки змістом її або всіх підструктур, разом узятих. Серед осіб похилого віку наповнення підструктур в значній мірі залежить саме від віку. Так, у них може змінитися характер, при цьому можуть загостритися деякі риси; трохи інакше стануть сприйматися зовнішні події, наприклад, вони без всяких на те підстав стануть розцінюватися як загрозливих; можливе внесення змін до моральної позиції, уявлення про себе і про навколишній світ, причому як позитивні, так і негативні; вельми вірогідна втрата деяких навичок, знань і умінь, в тому числі під впливом недоумства, тому стара людина вже не зможе здійснювати ті складні злочини, які йому цілком вдавалися в більш молоді роки. Зрозуміло, що цілком можуть відбутися психічні зміни, а той й порушення, в тому числі хворобливого характеру. Накопичений життєвий досвід здатний бути однією з важливих основ для перерахованих коректив.

Конфлікт між поколіннями і міжособистісний конфлікт в сімейно-побутової злочинності знайшли відображення в високу частку потерпілих-родичів, які постраждали від рук злочинців похилого віку.

Цікаво, що більшість осіб похилого віку ставляться до своїх прожитим рокам з повагою і не хотіли б прожити життя спочатку. Навіть вчинили в минулому правопорушення вважають, що всі події в їх житті здійснилися не випадково, а мають свій особливий сенс, трагічні сторінки долі представляють для них особисту цінність.

Серед заходів, які вони вважають необхідними для підвищення добробуту людей похилого віку в основному називалися поліпшення медичної допомоги, вирішення житлової проблеми для вивільнюваних від покарання, розширення центрів реабілітації та психологічної допомоги. Особливо важко переноситься засудженими похилого віку, відсутність спілкування, переживається проблема взаєморозуміння, якого, як правило, немає в умовах позбавлення волі: занадто велика різниця в віці між переважаючою масою молодих злочинців і людьми похилого віку, дуже низький

рівень професійної підготовки у співробітників виправної установи, які не вміють працювати з особами похилого віку серед позбавлених волі.

Проблема спілкування, як не дивно, властива і будинкам-інтернатам, де вікової градації між проживають в них фактично не існує. Справа в тому, по-перше, кожен з людей похилого віку є досить самобутню особистість, і у кожного є досить висока самооцінка, гордість, індивідуалізм, які в великій мірі перешкоджають пошуку теплих контактів з однолітками. Та до того ж всі вони це і не дуже вміють робити. Характерно, що в середовищі тісного спілкування ще більш контрастно поділяються і віддаляються один від одного особистості, ніж, наприклад, при проживанні людей похилого віку в селі - кожного в окремому будинку. Причому, як з'ясувалося в бесідах, неприйняття і просто неприязнь у індивідуума викликають саме ті риси сусідів по кімнаті (або бараку), які є в наявності у нього самого.

Друге, що роз'єднує людей похилого віку в соціальних установах, це висока уразливість на заподіяння незначних образ, пробачити які більшість не в змозі. В цілому дріб'язковість, педантичність, прискіпливість, недовірливість як не можна більш властиві мешканцям тих виправних установ, де існує скупченість і де немає можливості усамітнення, де отримання матеріальних благ для себе пов'язане з обмеженням, іноді значним, інтересів іншої.

Для пізнання особистості злочинця похилого віку необхідно досліджувати, по-перше, в яких умовах протікав процес її індивідуального просування, а по-друге, яким чином і на якому етапі відбулося формування кримінальної спрямованості особистості. Обидва процеси тісно взаємопов'язані між собою і орієнтовно наповнені соціальним, психологічним, фізіологічним і індивідуально-особистісним змістом.

У похилому віці, більшість життєвих планів вже реалізовано або можливість реалізації їх вже втрачена, тому прожиті роки набувають для людини найбільшу цінність і фарбуються в пам'яті в основному позитивними емоціями. Розуміння того, що життя, невідомої протяжності і залишився ще нереалізованим, набуває особливої значущості.

Спрямованість особистості - це вже сформована, в чималої частини несвідома система її найважливіших цільових програм, що визначають смислову єдність

ініціативного поведінки, що протистоїть випадковостям буття. Інакше кажучи, це те, що феноменально про себе знати в неминущій життєвій устремління суб'єкта. Те, що спрямованість особистості зберігається в умовах навіть глибокої старості, - факт безперечний. Вона існує всупереч і незважаючи на фізичну неміч і хвороби особи похилого віку, будучи йому духовної, психологічної підтримкою. Часом мета, яка існує у особи похилого віку. Однак, саме по собі її присутність як необхідного життєвого орієнтира допомагає боротися зі старістю і властивими їй супутниками[147].

Характер визначає склад особистості людини, обумовлює поведінку людини і зміст його взаємин з іншими людьми. Разом з тим характер часто є чинником, що провокує виникнення загострених і конфліктів в суспільстві, окремої соціальної групи, сім'ї. Є думка, що вже самі по собі вікові особливості нерідко створюють ґрунт для виникнення конфліктних ситуацій при взаємодіях як всередині, так і між різними віковими групами. Показово, що самі люди похилого віку, які мають дорослих і забезпечених дітей, не хочуть з ними жити і навіть спілкуватися через «свого характеру», вказуючи, що з ними жити дуже складно, догодити їм важко, а сваритися кожен день-важко як для них самих, так і для дітей. Так що і в цьому плані для багатьох, за їхніми ж словами, навіть будинок-інтернат найкраще місце, ніж спільне проживання з дітьми.

Взагалі розуміння своїх недоліків і разом з тим небажання їх викорінювати - одна з поширених рис осіб похилого віку.

Дані про особу правопорушника похилого віку, які засуджені за ст. 152-156-1 КК України, і отримані на підставі вивчення нами матеріалів що складають 100 архівних кримінальних проваджень, та розглянуті судами України у 2013-2022 рр.

Дослідження особистості правопорушників цільової вікової групи починається з аналізу їхніх соціально-демографічних характеристик.

Аналіз показав, що розподіл правопорушників похилого віку за статтю виглядає наступним чином. Всі засуджі похилого віку за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості склали чоловіки.

Гендерний розподіл не є ідентичним для всіх правопорушень. Різницю в кількісних пропорціях за статтю можна пояснити значними відмінностями в психофізичних характеристиках та соціально-рольових особливостях чоловіків і жінок.

В загальній структурі кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості жінки займають мінімальний обсяг. Питома вага жінок, що вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, у загальній кількості склала: у 2013 р. – 0,46%; у 2014 р. – 0,63%; у 2015 р. – 0,55%; у 2016 р. – 0,84%; у 2017 р. – 0,62%; у 2018 р. – 0%; у 2019 р. – 0,24%; у 2020 р. – 1,54 %; у 2021 р. – 0,23%; у 2022 р. – 1,87%. За досліджувані роки, жінок похилого віку не виявлено.

Таблиця 2.3.1 Рівень кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості вчинених жінками в Україні, у період 2013-2022 р.

Роки Найменування Показника	2013	2014	2015	2016	2017
Загальна кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України	428	475	361	356	318
Кількість виявлених жінок, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України	2	3	2	3	2
	2018	2019	2020	2021	2022
Загальна кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України	326	403	389	417	267
Кількість виявлених жінок, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 КК України	0	1	6	1	5

Чоловіки мають більш агресивну поведінку та схильність до насильства, особливо сексуального, більше вільного часу, ширше коло знайомств, негативні

звички та конфліктні ситуації, пов'язані зі злочинністю, порівняно з жінками. Крім того, слід зазначити, що негативні наслідки виходу на пенсію загалом більш поширені серед чоловіків. Чоловіки частіше, ніж жінки, відчують себе непотрібними, скаржаться на погане самопочуття, мають менший авторитет у сім'ї, залежать від родичів і змушені залишатися бездіяльними .

Серед соціально-демографічних факторів, що характеризують особу правопорушника, важливу роль відіграє вік. Вік суттєво впливає на фізичний стан та здібності людини, її потреби та інтереси, ставлення до життя, ціннісні орієнтації, бажання та прагнення. З віком люди зазнають змін. Вони набувають досвіду, змінюються їхні ролі та функції в суспільстві, звички, поведінкові мотивації та реакції на різні конфліктні ситуації. Все це має значний вплив на поведінку людини.

За результатами опитування, віковий розподіл умисних та грубих необережних правопорушників у віці 60 років і старше виглядає наступним чином

Віковий розподіл кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчинені особами у віці 60 років і старше виглядає наступним чином:

Таблиця 2.3.2 Віковий розподіл осіб похилого віку, що вчинили правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості

	60- 65 років	66- 69 років	70- 75 років	76- 80 років	Пон ад 80 років
Кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст.152-156-1 ККУ країни	38,95 %	31,04 %	20,67 %	9,34 %	0%

Як бачимо, серед проаналізованих нами категорій правопорушників кримінальна активність є найвищою у віковій групі 60-64 роки. Існує кілька можливих причин для цього.

По-перше, позначаються внутрішні труднощі похилого віку(вікові зміни – об'єктивні та/або суб'єктивні), починаючи з психолого-психіатричних і гормональних процесів і закінчуючи перебудовою внутрішнього «я». По-друге, соціальне підґрунтя, тобто граничність і невизначеність соціального становища особи похилого віку. По-третє, протиріччя, зумовлені перебудовою механізмів соціального контролю. По-четверте, соціально-громадська, родинно-сімейна занедбаність. Девіація як форма поведінки, що відхиляється від норми знаходиться в прямій залежності від особистісних характеристик, які направляють.

Як бачимо відповідно до таблиці 2.3.2, кримінальна активність зменшується вдвічі після 75 років і майже відсутня після 80 років. Це може бути пов'язано з тим, що після 80 років вже неможливо довести намір задовольнити статеву пристрасть через фізичний стан.

У дослідженні також проаналізовано дані про рівень освіти осіб похилого віку, які вчинили правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Загальний рівень освіти особи тісно пов'язаний з її потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями, мотивами та цілями діяльності, звичками, правилами поведінки та формуванням способів і форм подолання певних (негативних) життєвих ситуацій.

Аналіз архівів кримінальних проваджень (судових проваджень) правопорушників похилого віку, засуджених за ст.152-156 КК України, свідчить, що ця категорія осіб має досить високий рівень освіти.

Таблиця 2.3.4 Рівень освіти осіб похилого віку, що вчинили правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості

	Неповна середня освіта	Повна загальна середня освіта	Середня спеціальна освіта	Вища освіта	Не вказано
Особі похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення	20,83%	41,67%	16,67%	12,5%	8,33%

за ст.152-156 КК України					
--------------------------	--	--	--	--	--

Отже, більше 60% осіб похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості мали неповнусередню та повну загальну середню освіту. Середньо-спеціальну освіту здобули 16,67% осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Частка осіб похилого віку з вищою освітою становить 12,5%. Це можна пояснити особливостями періоду соціалізації цього покоління. Загальновідомо, що СРСР робив ставку на розвиток виробництва. Для роботи на фабриках і заводах, більшості радянської молоді була потрібна лише середня-спеціальна освіта. Водночас не слід забувати, що значна частина осіб похилого віку змушена працювати і допомагати батькам, а тому отримувала лише неповну середню або середню освіту.

Також виявлено, що у 8,33% кримінальних справ відсутня інформація про освіту засудженого або він взагалі не мав освіти. Слід зазначити, що це стосується лише осіб віком 75-80 років і старше, дитинство яких припало на важкий післявоєнний період.

Також аналізовано сімейний стан правопорушників похилого віку. Згідно з отриманими даними, менше половини правопорушників були одружені або перебували у фактичних шлюбних відносинах, точніше 33,40% та 8,26%. Крім того, 45,83% засуджених були неодруженими або розлученими та 12,50% засуджених виявилися вдівцями.

Таблиця 2.3.5 Сімейний стан правопорушників похилого віку, що вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості

Сімейний стан	Одружений (на)	Неодружений (на)	Вдівць (вдова)	Фактичні шлюбні відносини
Особі похилого віку, що вчинили	33,40%	45,83%		8,26%

кримінальні правопорушення за ст.152-156 КК України			12,50 %	
---	--	--	-------------------	--

У 13% випадків жертвою злочину, що розслідується, був член сім'ї правопорушника.

Наше дослідження також вивчило соціальний статус і рід занять осіб похилого віку, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. Ми виявили, що 12,5% осіб похилого віку продовжували працювати після виходу на пенсію, більшість з них - на низькокваліфікованих роботах, таких як охоронці та водії. Важливо також зазначити, що понад 75% ув'язнених проживали в селах або селищах міського типу. Як відомо, села та селища міського типу перебувають у складній соціально-економічній ситуації, з масштабним руйнуванням інфраструктури, скороченням виробництва і, як наслідок, масовим безробіттям. Ми також спробували з'ясувати, чим займалися люди похилого віку до виходу на пенсію. На жаль, ми виявили, що більшість архівів кримінальних справ не містять таких даних.

Кримінально-правові характеристики правопорушників відіграють важливу роль у структурі їхньої особистості. Виявлення цих характеристик має вирішальне значення для правильного визнання вчиненого злочину та застосування справедливого покарання. Оцінка кримінально-правової характеристики осіб похилого віку, засуджених за ст.152-156 КК України, починається з аналізу інформації про судимості. Дослідження показало, що більшість осіб похилого віку, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, не мають судимостей. Так, 95,83% засуджених за ст.152-156 ККУкраїни вчинили злочин вперше, а 4,17% були раніше засуджені відповідно. Це особи, які незважаючи на наявність судимості, не стають на шлях реабілітації, одержимі веденням злочинного способу життя, мають негативну спрямованість і становлять зростаючу небезпеку для суспільства.

Так, більшість злочинів, вчинених особами похилого віку, - це злочини, вчинені вперше. Загальновідомо, що з віком людина набуває значного життєвого досвіду і вже має сформовані ціннісні орієнтації, звички та характер.

Великий науковий інтерес становлять дані про характер правопорушень, скоєних до засудження злочинця за цільовий злочин. Результати показали, що найпоширенішими серед засуджених є корисливі злочини (3,0%), легкі тілесні ушкодження та хуліганство (1,17%).

Ще однією складовою кримінально-правової характеристики особи злочинця виступають дані про наявність співучасті. Цього питання ми вже торкалися у попередньому підрозділі, де визначили, що майже всі кримінальні правопорушення проти статевої свободи (98,7%) вчинені особами похилого віку одноособово.

Дослідження стану особи на момент вчинення правопорушення показало, що 20,83% засуджених за ст.152-156 КК України осіб похилого віку перебували у стані алкогольного сп'яніння на момент вчинення злочину, тоді як 79,17% не мали ознак алкогольного сп'яніння.

За даними зареєстрованих кримінальних справ (проваджень), 98% засуджених, які перебували у стані алкогольного сп'яніння на момент вчинення злочину, вживали алкоголь систематично, а 2% були хронічними алкоголіками.

На підтвердження вищезазначеного можливо навести приклад архівного кримінального провадження щодо пенсіонера, що розглянуто Сарненським районним судом Рівненської області у 2014 року. Із висновку амбулаторної судово-психіатричної експертизи №295/13 від 28.08.2013 року (а.к.п.86-88) встановлено, що обвинувачений під час скоєння кримінального правопорушення психічним розладом, внаслідок якого він не міг усвідомлювати свої дії або керувати ними, не страждав; обвинувачений страждає хронічним алкоголізмом; за станом психічного здоров'я застосування примусових заходів медичного характеру не потребує.

Так, як показують дослідження, алкоголізм у літніх людей має особливий перебіг. Цю "вікову" проблему часто не помічають і не розуміють. Вживання алкоголю в літньому віці часто є помірним або незначним, проте 7-10% пацієнтів, які

потрапляють до психіатричних відділень з прогресуючою алкогольною залежністю, належать саме до цієї вікової групи.

Алкоголізм посідає третє місце серед усіх психічних розладів у людей похилого віку за частотою діагностики. Лікування алкоголізму у людей старше 65 років вкрай складне, і на це є логічні причини. Фізичне старіння неминуче супроводжується змінами особистості і загального характеру, що призводить до невідповідного прийому ліків і повного ігнорування рекомендацій лікарів. Вживання алкоголю призводить до важкого похмілля та сильної інтоксикації. Організм ослаблений імунітетом, вже наявна внутрішня хронічна патологія і регулярно приймаються ліки.

У цій групі пацієнтів виділяють два типи алкоголіків: ті, хто почав вживати алкоголь в молодості і не зміг зупинитися, і ті, хто почав зловживати алкоголем в більш зрілому віці. Останні часто пов'язані з важкими соціальними та іншими стресами.

В останні роки лікарі діагностують захворювання як "швидкоплинний" алкоголізм. Перебіг хвороби агресивний і супроводжується психічним і фізичним ослабленням, характерним для старечого недоумства. Алкоголізм у похилому віці характеризується наступними ознаками:

- Депресія;
- Присутня постійна тривога;
- Жалість до себе;
- Апатія;
- Емоційна нестабільність з коливаннями настрою;
- Інтелектуальні порушення.

Факторами ризику алкоголізму в похилому віці є нереалізовані плани в минулому, образи на дітей і дружину/чоловіка, брак соціального спілкування і хронічний стрес. Цікаво, що чоловіки частіше звинувачують у цьому фінансові труднощі та відсутність друзів, тоді як жінки - самотність і відсутність підтримки з боку дітей та чоловіка/дружини.

Перебіг алкогольної залежності у осіб похилого віку завжди підкріплений фізичною патологією і супроводжується органічним ураженням головного мозку, що ускладнює лікування залежності.

На відміну від алкоголізму, у цьому дослідженні не було виявлено осіб, які на момент вчинення злочину перебували у стані наркотичного сп'яніння або були наркозалежними.

Таким чином, особи похилого віку, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, взагалі не вживали наркотики, і цю особливість можна виділити як особливість цієї категорії осіб.

Для того, щоб краще зрозуміти особистість злочинців похилого віку, необхідно проаналізувати їхні морально-психологічні характеристики та риси. Розгляд цих особливостей ми розпочнемо з аналізу потреб та інтересів правопорушників. Правопорушення, як і будь-який інший вчинок, є актом свідомої вольової діяльності. Всі такі вчинки пов'язані із задоволенням певних потреб, які відчуває людина. Система індивідуальних потреб людини відображає її ціннісні орієнтації та соціальну позицію[2].

Потреби є джерелом психічної та поведінкової активності людини, основою її розвитку як біологічної істоти та особистості в соціальному контексті. Потреби - це насамперед соціально-психологічна категорія, яка формує морально-психологічний склад людини та дозволяє виявити і з'ясувати найсильніші спонукальні мотиви злочинної поведінки. Одні потреби супроводжують людину протягом усього життя, інші формуються, змінюються або зникають з плином часу[13]. Вони можуть бути "соціально забарвленими", суто соціальними характеристиками, сформованими в суспільстві, а також відображати природні особливості людини (такі рудиментарні, як потреба в їжі, одязі, сні тощо).

Залежно від соціальної значущості бажання, можна поділити на нормальні, або здорові, які визнаються суспільством, і спотворені, які відкидаються суспільством. Антисоціальна поведінка здебільшого зумовлена саме останніми. Однак в основі такої поведінки можуть бути і нормальні бажання, а для задоволення цих бажань можуть обиратися антисоціальні та протиправні способи і засоби[13].

В основі людської активності поряд із потребами перебуває категорія «інтересу», що є відбиттям соціальних та індивідуально-психологічних зв'язків особи. Потреби й інтереси, проходячи через свідомість, стають активною спонукальною силою, що формує мотиваційний процес. Мотивації, що не виходить із потреб, не існує [11].

Мотивикримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості різноманітні і впливають на кваліфікацію. Як правило, це задоволення статевої пристрасті, хоча можливі також ревнощі та помста. Деякі автори вважають за необхідне включити сексуальну мотивацію і сексуальну мету в загальне поняття сексуальних злочинів і визнати їх обов'язковими елементами всіх складів сексуальних злочинів. Прагнення задовольнити статево пристрасть саме по собі не є протиправним. Мотив за своєю природою є рушійною силою для досягнення злочинного результату і тісно пов'язаний з метою злочину.

Мотив формує та визначає мету злочинної поведінки особи. Слід зазначити, що потреба в самоствердженні та усуненні почуття невпевненості, тривоги є найважливішими потребами, які стимулюють широкий спектр людської поведінки. Самоствердження пов'язане з прагненням досягти високої самооцінки та підвищити самоповагу і самооцінку. Однак у багатьох випадках таке самоствердження є несвідомим[9].

Потреба в самоствердженні в похилому віці є досить домінуючою. Як зазначалося вище, вихід на пенсію часто призводить до втрати колишніх соціальних ролей, зменшення доходів, зниження авторитету в сім'ї, погіршення здоров'я, зміни способу життя, ставлення оточуючих, зростання невпевненості в собі та незадоволеності життям. Не виключено, що саме це часто провокує потребу самоствердитися шляхом вчинення вбивства або нанесення тяжких тілесних ушкоджень. Для багатьох проаналізованих нами злочинців (близько 21%) потреба у випивці є домінуючою.

Також інтерес викликає вивчення рівня інтелектуального розвитку людей похилого віку. Інтелект (лат. *intellectus* - розуміння, сприйняття, розум) -

багаторівнева організація пізнавальних здібностей людини, що включає психофізіологічні процеси, стани та психологічні характеристики[165].

Згідно з дослідженнями, проведеними вітчизняними та зарубіжними вченими, вищезгадані інтелектуальні функції змінюються з віком.

До прямих причин належать захворювання мозку, такі як хвороба Альцгеймера та цереброваскулярні розлади, гіпертонія, психічні захворювання.

Непрямі причини - це ті, що не пов'язані з роботою мозку, але впливають на реалізацію інтелектуальних функцій (наприклад, поганий загальний стан здоров'я, низький освітній рівень, відсутність мотивації до пізнавальної діяльності).

Багато дослідників, які займаються психологічними проблемами осіб похилого віку, визнають деменцію (набуту деменцію) однією з основних причин зниження інтелектуальних здібностей. Цим терміном позначають будь-який розлад, пов'язаний з настанням старості, включаючи когнітивні порушення, втрату пам'яті та зміни особистості. Слід зазначити, що деменція не є неминучим наслідком старості. На жаль, ризик цього захворювання зростає з віком. Особи похилого віку, які страждають на старечу деменцію, мають обмежену здатність розуміти абстрактні об'єкти, їм бракує уяви. Вони часто повторюються, повільно мислять і можуть не повністю усвідомлювати своє оточення. Люди з деменцією можуть чітко пригадати події зі свого дитинства, але не можуть згадати, що сталося годину тому. Ці ознаки зниження розумових здібностей роблять їх нездатними піклуватися про себе і виконувати елементарні гігієнічні процедури. Однак часто помилково робити висновок, що це деменція.

Причини, що лежать в основі, настільки різноманітні, що важко поставити чіткий діагноз. Значна частина причин старечої деменції є суб'єктивними, в тому числі психологічними. Наприклад, доведено, що деякі люди похилого віку чітко вірять, що втратять пам'ять і не зможуть підтримувати оптимальний рівень активності. Вони передбачають, що стануть недієздатними, залежними від інших і втратять контроль над своїм життям. Люди, які мислять таким чином, часто втрачають компетентність і контроль над ситуацією.

Вони також мають низький рівень самооцінки та самоповаги. Зниження когнітивних функцій також спричиняє хвороба Альцгеймера, першим симптомом якої є забудькуватість. Спочатку людина забуває незначні деталі, а згодом перестає пам'ятати місця, де побувала, імена чи події, які щойно відбулися. Забудькуватість супроводжується втратою необхідних навичок, через що пацієнтам важко планувати та виконувати навіть прості щоденні завдання.

Інші фактори, які опосередковано впливають на зниження розумових функцій людини, включають фізичну підготовку літніх людей (дослідження показали, що літні люди в кращій фізичній формі краще виконують різні розумові тести), дефіцит харчування, що викликає анемію (яка негативно впливає на розумові здібності), зловживання алкоголем і вживання наркотиків.

Провести вивчення рівня інтелектуального розвитку осіб похилого віку, які вчинили правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, як виявилось, вкрай складно. Основними джерелами одержання інформації щодо інтелектуальних властивостей осіб похилого віку стали висновки психолого-психіатричних (психіатричних) експертних досліджень, які містилися в матеріалах архівних кримінальних справ (проваджень).

Указані вище дослідження проведені лише стосовно певної частини винних, а саме – 48,3% засуджених за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. При цьому зазначимо, що увага спеціалістів під час проведення досліджень головним чином була спрямована на вирішення конкретного питання: чи має/мала особа психічні захворювання чи розладу, що позбавляли б його/її здатності усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

Експертні висновки майже не містили даних щодо рівня та властивостей інтелекту винних. Лише в одному випадку виявлено певні порушення психіки, згідно архівного кримінального провадження, що було розглянуто Маневицьким районним судом Волинської області в 2017 році, відповідно до висновку комплексної судової психолого-психіатричної експертизи № 203 від 26.09.2016 року (а.с. 50-52) у обвинуваченого похилого віку виявлялися у період, що відноситься до часу вчинення інкримінованого йому правопорушення ознаки органічного емоційно-лабільного

розладу² в ст. нестійкої компенсації. Однак, ступінь змін зі сторони психіки не така, що позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Примінення примусових заходів медичного характеру він в даний час не потребує.

У дослідженні також проведено аналіз характеристик засуджених, що містяться в архівних матеріалах кримінальних проваджень. Результати показали, що 41,67% правопорушників, засуджених за ст.152-156 КК України, мали позитивні характеристики, 12,1% - посередні, і жоден з них не мав негативних характеристик за місцем проживання. У 46,38% проваджень цю інформацію виявити не вдалося.

Як бачимо, частка сприятливих характеристик серед осіб похилого віку є досить високою. Перераховано багато позитивних характеристик, зокрема для осіб що вели антигромадський спосіб життя, хронічний алкоголізм, наявність судимості. Це може свідчити про офіційну позицію суспільства та відповідних органів, які не до кінця вивчають особистості ув'язнених і не збирають необхідних даних.

Одним з основних завдань нашого дослідження є вивчення стану фізичного та психічного здоров'я осіб похилого віку, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. Слід зазначити, що загалом зафіксовані матеріали кримінальних справ не містять інформації про фізичний стан осіб похилого віку.

Підсумовуючи, вважаємо за необхідне скласти кримінологічний портрет особи похилого віку, яка вчинила кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Це, як правило, 60-65 років, неодружені або розлучені, проживають у селах або містечках, непрацюючі пенсіонери, чоловіки, які мають повну середню освіту і не мають судимостей. Вони мають позитивні або посередні характеристики за місцем проживання. Рідко або дуже рідко вживають алкоголь, тому правопорушення вчиняють у тверезому стані. Неконфліктні, доброзичливі, ввічливі та ненав'язливі. Не має нервово-психічних патологій, які не виключають осудності. Їх жертвами стають близькі та знайомі люди. Правопорушення вчиняють одноособово.

---

²Емоційна лабільність — швидка і часта зміна полярності емоцій, що виникає без достатньої підстави

Характеристика осіб похилого віку, які вчиняють правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, дозволяє краще виявити причини та обставини вчинення цих злочинів, а також визначити та запропонувати заходи щодо їх попередження. Велике значення має всебічне вивчення особистості потерпілої особи, про яке ми поговоримо в наступному розділі.

2.4 Особливості кримінологічної характеристики потерпілого щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Потерпілий є однією з найважливіших фігур у кримінальному провадженні. Оскільки злочинна поведінка обвинуваченого часто зумовлена протиправною, необачною або недбалою поведінкою потерпілого, конкретні обставини, причини та умови вчинення злочину не можуть бути встановлені без урахування особи потерпілого. Характер особистості та поведінки потерпілого тісно пов'язаний з особою і є її функцією, визначаючи реалізацію злочинного наміру, активну оборону від злочинного посягання, захист суспільних інтересів тощо.

Вивчення особистості потерпілого можна розглядати у двох аспектах: 1) "статистичному" - вік, стать, національність, службове становище та ін. Ці характеристики повинні бути безпосередньо відомі закону, а деякі з них можуть безпосередньо впливати на можливість вчинення злочину (наприклад, вік у статевих злочинах); 2) "динамічному" - поведінка потерпілого безпосередньо перед вчиненням злочину та під час його вчинення, а також зв'язок між поведінкою потерпілого і вчиненням злочину.

Потерпілі - це особи, яким внаслідок вчинення злочину завдано психологічної, фізичної або матеріальної шкоди. Тому їхній психологічний стан може визначатися "обвинувальним" упередженням щодо обвинуваченого, перебільшенням шкоди та почуттям провини. Емоції потерпілих можуть включати депресію, сором і гнів. Багато жертв відчувають почуття тривоги і страху, що кривдник їм помститься.

Значення психології в сучасному суспільстві
Механізм злочину передбачає взаємовідносини між злочинцем і жертвою (потерпілим) та певну вибірковість

злочинця. Психологія конфлікту між злочинцем і потерпілим може набувати різних форм. Крім того, потерпіліправопорушень характеризуються певною поведінкою до вчинення злочину. Залежно від ролі жертви (віктимолога) у кримінальному процесі, можна виділити кілька типових типів поведінки жертви злочину: позитивна, нейтральна та провокаційна. Позитивна поведінка - це поведінка, спрямована на запобігання конфліктним ситуаціям, припинення злочину та стримування правопорушників (соціально позитивна поведінка). Нейтральна поведінка - це поведінка, яка не сприяє вчиненню злочину, але й не запобігає йому (байдужа поведінка). Провокаційна поведінка - це поведінка жертви злочину (залежно від її характеру, тривалості та інтенсивності), яка створює реальну можливість і сприяє реалізації злочинного наміру[79].

Провокаційна поведінка спричиняє вчинення злочину або позитивно впливає на формування злочинного наміру. Іноді провокаційну поведінку також називають негативною поведінкою. Провокаційна поведінка жертви сприяє виникненню негативних емоційних станів (наприклад, агресії, гніву, образи) у винного, що призводить до вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Наприклад, систематичні приниження чи образи можуть викликати почуття гніву, що може призвести до фізичної шкоди злочинцю. Провокаційна поведінка - легковажна або аморальна поведінка жертви під час зґвалтування (наприклад, безладні статеві зв'язки, демонстрація сексуальної доступності).

Психологічні особливості поведінки жертв мають велике значення і потребують всебічного вивчення. Це пов'язано з тим, що таке дослідження сприяє вирішенню певних труднощів. Згідно з науковими дослідженнями, поведінка жертви під час злочину залежить від впливу зовнішнього середовища (в даному випадку нападу злочинця) та особистісних характеристик людини. Ці особистісні характеристики характеризуються типом вищої нервової діяльності та особистісними рисами жертви. У випадку сексуальних злочинів, жертви має її життєвий досвід.

На поведінку потерпілих значною мірою впливає місто. Правова обізнаність: знання законів та своїх прав надає додаткові можливості захистити себе від злочинних посягань та створює впевненість у правильності своєї поведінки для

запобігання злочинним посяганням. Динаміку взаємозв'язку і взаємозалежності особистості та негативної поведінки жертв передзлочинних посягань і психологічних механізмів їх розвитку можна певною мірою простежити на прикладах вираженості певних морально-психологічних рис, виявлених дослідженнями у деяких жертв убивств, заподіяння тілесних ушкоджень та зґвалтувань. У морально-психологічному складі потерпілих переважали такі якості, як агресивність, деспотизм по відношенню до родичів, схильність до пияцтва, статева розбещеність і нерозбірливість у виборі друзів, наприклад, через грайливість і наївність, не виправдані обставинами. Багато з них призводять до вчинення різних правопорушень.

Слід зазначити, що для того, щоб свідчення потерпілого не містили помилок, важливо враховувати сприйняття потерпілим обставин події та особливості характеру кривдника на момент вчинення правопорушення. Емпірично доведено, що почуття страху, гніву, сорому та образи, які переживає потерпіла особа, сприяють викривленню сприйняття, звуженню його обсягу та призводять до неправильної оцінки багатьох фактів, ознак та деталей[138].

Під час фізіологічних емоцій, які часто виникають внаслідок злочинної агресії проти особи, потерпілим важко контролювати себе, правильно оцінювати свою поведінку та сприймати реальність ситуації. У цьому випадку жертва може неправильно оцінити фізичні характеристики злочинця, кількість нападників та характер поведінки злочинця. Однак сильні емоції, пережиті жертвою в момент скоєння злочину, часто роблять її сприйняття більш глибоким і яскравим, дозволяючи їй довго пам'ятати багато, навіть незначних деталей інциденту, в тому числі і деталі зовнішності злочинця. Це пояснюється тим, що психологічні особливості особистості жертви є основою для подальшого виховання у потенційних потерпілих морально-вольових якостей, достатніх для захисту від злочинної агресії.

Дослідження потерпілих є результатом нашого аналізу матеріалів кримінальних справ (проваджень) за статтями 152-156-1 Кримінального кодексу України за участю осіб похилого віку. Так само, як і особистість злочинця, розглядається структура особистості потерпілого, з акцентом на соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні характеристики.

Вашим дослідженням встановлено, що серед потерпілих за статтю переважають особи жіночої статі 85,71%. Частка осіб чоловічої статі складає 14,29% відповідно.

За даними опитування, проведеного С. Косенковою, характеристика неповнолітніх, які стали жертвами сексуальних злочинів, виглядає наступним чином. 98,4% потерпілих були жінками, а 1,6% - чоловіками. Віковий розподіл неповнолітніх потерпілих становив 5% у віці до 7 років, 26% у віці від 7 до 12 років, 33,5% у віці від 12 до 14 років та 35,5% у віці від 14 до 18 років. Таким чином, неповнолітні потерпілі становлять найбільшу вікову групу (64,5%), що підтверджує зростаючу суспільну небезпеку злочинів проти неповнолітніх[84].

Слід зазначити, що наведені вище дані стосуються всіх правопорушень, без виокремлення окремих правопорушень скоєних особами похилого віку. Як бачимо, серед потерпілих від правопорушень, які ми аналізуємо, дуже мало осіб чоловічої статі. Істотні відмінності у статі потерпілих ще раз підтверджують специфіку правопорушень, які ми аналізуємо. Пояснюючи гендерний розподіл потерпілих, зазначимо, що, по-перше, це, звичайно, пов'язано з природним потягом людей до протилежної статі. По-друге, жінки фізично слабші за чоловіків, що унеможливорює опір.

Аналіз вікової структури потерпілих від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, показує, що найбільшу групу потерпілих (більше половини) становлять особи віком 0-14 років (70,83%), майже п'ята частина - віком 14-18 років (20,84%) і дуже мало (8,33%) - віком 18 років і старші.

Як бачимо, потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості є значно молодшими за злочинців. Вважаємо, що це можна пояснити тим, що особи похилого віку зазвичай мають членів сім'ї, але сексуальний контакт з дружиною або іншим дорослим не приносить їм сексуального задоволення, а також правопорушників «приваблює» велика латентність правопорушень щодо дітей, оскільки діти бояться повідомити про правопорушення своїм близьким.

Показовою в цьому випадку є архівне кримінальне провадження, розглянуте Горохівський районний суд Волинської області. В період з 01 травня 2013 року по 01 січня 2014 року обвинувачений похилого віку, перебуваючи у власному житловому будинку, діючи умисно, з метою збудження у малолітніх А., Д., С. та М. статевого інстинкту та вчинення відносно останніх розпусних дій сексуального характеру, спрямованих на задоволення власної статевої пристрасті, а також здатних викликати фізичне та моральне розбещення малолітніх, неодноразово (до 20 разів) вчиняв розпусні дії фізичного характеру, які призвели до порушення нормального психічного та соціального розвитку дітей та які виразилися в оголенні обвинуваченим власних статевих органів в присутності малолітніх та у переконанні потерпілих за винагороду оголити власні статеві органи.

Більшість потерпілих неможливо класифікувати за рівнем освіти, оскільки 92% потерпілих є неповнолітніми і не мають повної середньої освіти; серед потерпілих у віці 18 років і старше основна частка, має початкову освіту, і тих, хто має повну середню освіту.

Як бачимо, проаналізовані нами потерпілі характеризуються низьким рівнем освіти, а отже, і низьким рівнем культури. Люди з низьким культурним рівнем часто менш здатні зрозуміти шкоду, яку їм завдали. Крім того, низький рівень освіти та культури робить їх нездатними оцінити ситуацію та наслідки можливих дій, і вони неохоче звертаються до компетентних органів для захисту своїх інтересів, чи до батьків і рідних у випадку неповнолітніх потерпілих. Очевидно, що ці якості та характеристики особи суттєво підвищують латентність.

Дослідження також показало, що більшість потерпілих від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, проживають у селах та селищах міського типу (45,83% та 29,17% відповідно). Для сільської місцевості, порівняно з містом, характерна ситуація, коли значна кількість спорів залишається поза межами системи кримінального правосуддя і вирішується в тому середовищі, в якому вони виникають. Для сіл характерний тісний міжособистісний контакт, де всі знають один одного, а діти вважають всіх знайомими, оскільки бачать один одного майже щодня.

Нами виявлено, що близько 26% жертв таких правопорушень раніше стикалися з насильством, але не зверталися за допомогою до відповідних правоохоронних органів.

Показовим вбачається архівне кримінальне провадження, розглянуте Київським апеляційним судом в 2019 році. Обвинувачений пенсіонер визнаний винним та засуджений за те, що наприкінці серпня 2017 року, більш точної дати та часу не встановлено, малолітня А., прийшла до місця проживання на його запрошення, а саме до будинку, щоб допомогти по господарству. Цього ж дня, у обвинуваченого, який побачив, що малолітня А., закінчила роботу по господарству, виник умисел на вчинення розпусних дій щодо неї. Переслідуючи мету задоволення статевої пристрасті шляхом вчинення розпусних дій сексуального характеру відносно малолітньої А., знаючи при цьому, що вона являється малолітньою особою та знаючи, що вона являється ученицею Карапишівської загальноосвітньої школи I-III ступенів, обвинувачений завів останню до ванної кімнати будинку, який на праві приватної власності йому належить. На початку червня 2018 року, більш точної дати та часу не встановлено, але не пізніше 08 червня 2018 року, малолітня А., повторно прийшла до місця проживання обвинуваченого, з метою допомогти по господарству. Цього ж дня, у невстановлений досудовим розслідуванням час, у обвинуваченого, виник умисел на вчинення розпусних дій відносно останньої.

Своїми умисними протиправними діями обвинувачений завдав шкоду нормальному моральному та фізичному становленню малолітньої А., а також сприяв формуванню у неї антиморальних поглядів. 09 червня 2018 року близько 12 год. 50 хв. малолітня А., знову прийшла до місця проживання обвинуваченого, щоб допомогти по господарству. Цього ж дня, обвинувачений повідомив, що роботи по господарству немає та у нього виник умисел на вчинення розпусних дій відносно останньої. Переслідуючи мету задоволення статевої пристрасті шляхом вчинення розпусних дій сексуального характеру відносно малолітньої А.

Важливе значення має з'ясування та аналіз взаємовідносин потерпілого з особою, яка вчинила правопорушення. Наше дослідження показує, що 71% жертв були знайомі з кривдником; 13% є родичами (дочка (син), падчерка (пасинок), онука

(онук)); 58% є друзями або сусідами. На незнайомих та малознайомих осіб припадає по 8%.

Соціальні зв'язки між потерпілими та старшими за віком злочинцями, засудженими за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Як бачимо, майже п'ята частина потерпілих від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості перебували в родинних зв'язках зі злочинцем, а більше половини були з ним знайомі. У цьому зв'язку заслуговують на увагу стосунки між злочинцем і жертвою до вчинення правопорушення. Так, більшість потерпілих, а саме 71%, мали тривалі стосунки з кривдником, і в цих випадках очевидно, що правопорушення було результатом тривалого процесу і що ситуація загострювалася поступово. Крім того, цікаво відзначити, що більшість потерпілих підтримували добрі або дружні стосунки.

У ході дослідження встановлено, що безпосередньо перед вчиненням злочину у більшості випадків між винним та потерпілим відбувалися довготривалі стосунки, оскільки більшість правопорушень відбувались в селі потерпілі часто допомагали правопорушникам з господарством, або мали приязні відносини як з сусідом, чи приятелем рідних.

Архіве кримінальне провадження, розглянуте Нетішинським міськрайонним судом Хмельницької області, ілюструє цей випадок. З квітня 2009 року по серпень 2011 року в весняно-осінній період підсудний пенсіонер, продовжуючи свої злочинні наміри, спрямовані на розбещення малолітньої Г., перебуваючи в дворі свого господарства разом з малолітньою Г., яку неодноразово та повторно запрошував допомогти по господарству, оголював перед дитиною свій статевий орган шептав їй на вухо непристойні слова. Після цього випадку в літню пору, тобто коли було тепло, дід щоразу запрошував її до себе, просив пройти до нього в будинок, а коли вони знаходились на одинці, знімав перед нею свої штани, оголюючи свій статевий орган та робив перед нею різні непристойні рухи.. Осінню та зимою дід не запрошував до себе. Запрошував коли було тепло, тобто весною і літом. 19.07.2011 року в обідній час до малолітньої Г. прийшли подружки, які запропонували сходити з ними на річку. Коли вони втрюх йшли на річку, то її покликав дід. Підійшовши до нього вона

побачила, що дід вже скинув свої штани, оголивши свій статевий орган. Дід почав говорити різні непристойності. Вона разом з дівчатами втекли від діда.

Деякі насильницькі правопорушення мають специфічні травматичні реакції. Найбільш помітними є наслідки зґвалтування. Реакція на зґвалтування, як правило, має дві фази. У перші години після нападу потерпіла особа переживає шок, невіру, гнів і загальну тривогу. Вона може відчувати розгубленість і стурбованість власною поведінкою, а також сильний страх. Пізніше, коли потерпіла особа починає відновлювати своє життя, почуття приниження, сорому і бажання помститися посилюються.

Одним з найбільш руйнівних психологічних аспектів є те, що жертва певним чином звинувачує себе в тому, що сталося. Вона може вважати, що своїми діями подавала неправильні сигнали, говорила неправильні речі або одягала неправильні речі. У деяких культурах тенденція звинувачувати жертву дуже сильна і може призвести до досить ірраціонального прийняття власної провини.

Жінки, зокрема, переживають зґвалтування як досвід, що загрожує їхньому життю, навіть за відсутності прямих фізичних чи словесних погроз. Це, звісно, загострює будь-які інші тривоги, пов'язані з небажаною сексуальною активністю. Однак існують значні відмінності в тому, як жертви реагують на сексуальне насильство. Ті, хто має більший сексуальний досвід, можуть бути більш здатними спокутувати провину і впоратися з травмою. Родинна та соціальна підтримка також має вирішальне значення для допомоги жертвам зґвалтування.

Чоловіки, які пережили зґвалтування, можуть страждати від специфічних травм. Ці травми можуть виникати незалежно від того, хто скоїв зґвалтування - чоловік чи жінка. Чоловіки можуть відчувати, що їхні кривдники не визнають їх як чоловіків. Багато чоловіків також вважають, що вони зазвичай контролюють своє соціальне становище та сексуальні стосунки, а також певним чином мають владу контролювати свої інтимні стосунки. Булінг підриває все це, змушуючи їх почуватися особливо вразливими і навіть відчувати невимовну провину за те, що їм не вистачає мужності бути чоловіком.

Діти особливо вразливі до наслідків насильства, бо в них ще не сформувалося розуміння того, хто вони самі, і як вони мають ставитися до інших людей. Ймовірні наслідки такі:

Крім безпосереднього болю і страждань, найімовірніше, будуть і медичні проблеми. Маленькі діти матимуть менше фізичних можливостей впоратися з фізичним нападом. Як результат, у деяких випадках фізична травма, яка не була б такою серйозною у випадку з дорослою людиною, може стати причиною смерті дитини.

Емоційні проблеми, найімовірніше, виражатимуться через загальний рівень гніву, ворожості та тривоги. Вони боятимуться контактувати з дорослими, що також включатиме нездатність висловлювати свої почуття.

Діти переживатимуть кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості як приниження і, як результат, матимуть занижене почуття власної гідності.

Їхні стосунки з іншими дітьми будуть проблематичними, вираженими як агресія щодо інших, гіперактивність, прогули, нездатність зав'язувати дружбу і погані соціальні навички. Саморуїнна поведінка, включно з надмірною ризикованістю, також може мати місце.

Їхня нездатність бути частиною соціальної групи або уживатися з іншими може зробити процес навчання дуже проблематичним для них; як результат, вони матимуть нижчі когнітивні та мовні навички, ніж діти, які не зазнавали насильства. Довгострокові наслідки насильства над дітьми такі:

- Порушені міжособистісні стосунки, наприклад, складнощі з довірою іншим людям у дорослих стосунках або насильницькі стосунки.
- Схильність до емоційних розладів.
- Почуття низької самооцінки.
- Депресія

При оцінці потерпілих осіб виникають різні ситуації, коли замість медичної оцінки або на додаток до неї необхідне проведення психолого-психіатрична експертиза або індивідуально-психологічна експертиза. Кримінальні

правопорушення викликають у потерпілих страх і тривогу. Частково складність у проведенні таких оцінок полягає в тому, що часто існують причини для того, щоб потерпіла особа виглядала якомога більш знервованою. Це може бути мотивовано бажанням збільшити ймовірність виплати за моральну шкоду.

Не у всіх людей однакові шанси стати потерпілими особами. Особисті, поведінкові аспекти, аспекти, пов'язані з локацією - усі вони мають вплив. Загалом, є два фактори, супутні тому, чи стане людина жертвою, чи ні. Особистісні характеристики людей та їхні вразливі місця. Злочинці можуть використовувати у своїх цілях неорганізований спосіб життя людини; або той факт, що в неї менше можливостей піклуватися про себе.

Локація, де перебувають люди. Безумовно, якщо людина живе або часто буває в районах із високим рівнем злочинності, це підвищує ймовірність того, що їй доведеться мати справу зі злочинцем.

Також існують великі відмінності в превалюванні кримінальних правопорушень у різних регіонах. Як вже зазначалось раніше у містах відбувається менше кримінальних правопорушень, а в сільській місцевості - більше. Таким чином, до порівнянь слід ставитися з обережністю.

Кримінальні правопорушення мають тенденцію відбуватися з відносно середньою частотою по всій країні, це суперечить загальному припущенню про те, що насильство частіше відбувається у великих містах.

Численні дослідження говорять, що є певні характеристики які підвищують шанси стати жертвою. Можна припустити, що це також може бути застосовано до жертв нападів на сексуальному ґрунті, але немає жодних доказів того, що жінки, яких зазвичай вважають привабливими, мають вищу ймовірність стати жертвами таких правопорушень. Але це з такою ж імовірністю може бути наслідком способу життя, перебування поза домом, спілкування з різними людьми, аніж володіння привабливістю в очах гвалтівника.

Аналізуючи умови, які можуть призвести до того, що люди мають підвищений рівень ризику стати жертвою кримінальних правопорушень, очевидно, що багато хто з цих умов все ще присутні після того, як стався злочин. Як наслідок, слід очікувати

того, що деяким людям може не пощастити настільки, що їм доведеться пережити злочини кілька разів за відносно короткий проміжок часу, скажімо, за рік.

Дослідження показують, що більше одного з десяти осіб, які переживають кримінальні правопорушення, мають імовірність пережити схоже кримінальне правопорушення у період 12 місяців після початкового кримінального правопорушення, якщо не вжито безпосередніх зусиль щодо зниження ризиків.

Протягом днів і тижнів безпосередньо після кримінального правопорушення шанси на повторне схоже кримінальне правопорушення найбільші. Говорячи про зусилля щодо зниження майбутнього ризику, необхідно враховувати такі чинники, які роблять людей особливо вразливими для повторної віктимізації:

- Проживання в криміногенному районі, особливо в районі, де мешкає багато злочинців, або який багато злочинців відвідують.

- Безладний спосіб життя, рід занять або дозвілля, які наражають людей на ризик злочину.

- Правопорушення, які є частиною деструктивних стосунків, насамперед домашнє насильство, тривають так само довго, як і самі стосунки, або доки якийсь зовнішній чинник не втрутиться і не зупинить насильство.

Досвід жертви занадто часто ігнорують у дослідженнях злочинності. Проте, як ми проаналізували в цьому розділі, страх стати жертвою - це важливий вид впливу на людську активність. Він має міцний зв'язок скоріше не з безпосереднім досвідом злочину, а із загальним відчуттям уразливості. коли люди переживають злочин, навіть якщо об'єкт злочину - це майно, вони часто мають сильну емоційну реакцію. Ця травма може бути ще серйознішою, якщо пережито насильницький злочин, особливо зґвалтування отже, надання допомоги жертвам - це важлива галузь психологічних інтервенцій. Тому юридичні процеси, які враховують досвід жертв, є тією галуззю, що винесе суттєву користь із майбутніх психологічних досліджень.

Підсумовуючи, також можна зробити кримінологічний портрет потерпілого від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що за статевою ознакою серед потерпілих переважають жінки/дівчата. Найбільшу групу потерпілих (близько 70%) складають потерпілі віком від 7 до 18 років. Освітній рівень

потерпілих - початкова школа. Аналіз стосунків між правопорушником та потерпілим показує, що приблизно 20% потерпілих були родичами кривдника, а більше половини - знайомими. Більшість жертв зазнавали насильства в минулому. Загалом, очевидно, що жертви та кривдники зазвичай походять з одного соціального середовища.

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

3.1 Загальносоціальні заходи запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

У кримінології під загальносоціальним запобіганням злочинності розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин та усунення або нейтралізацію причин і умов злочинності.

Як зазначає О.Джужа, цей рівень запобігання злочинності характеризується тим, що його складові є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку та вдосконалення моральної, духовної та психічної сфери суспільства[43].

Водночас, на думку В. Голіна, основною метою цієї профілактичної спрямованості є подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві та поступове усунення негативних явищ, зумовлених відомими

ще з біблійних часів політичними, економічними, психологічними, ідеологічними та іншими факторами кримінального потенціалу в суспільстві, небезпечне майнове розшарування населення, несправедливий, навіть злочинний, захист окремих верств громадян, безробіття, заборгованість із заробітної плати, виживання більшості населення в умовах ризику, моральна деградація, проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо)[33].

Сферу загальносоціального запобігання злочинності іноді помилково розширюють і ототожнюють з "ефективним функціонуванням усіх позитивних інститутів соціальної правової системи" і в цьому сенсі іноді стверджують, що "загальносоціальне запобігання злочинності не є предметом кримінологічної науки", але в прямому протиріччі з вищезазначеним "ці заходи не можна ігнорувати при організації запобігання злочинності, оскільки вони створюють необхідні умови для усунення або ослаблення кримінологічних факторів, що детермінують злочинність".

Виходячи з цих наукових підходів, Ю. Орлов дійшов висновку, що загальносоціальне запобігання злочинності є позитивним ефектом добре продуманої соціальної політики, що здійснюється не тільки з безпосередньою метою запобігання злочинності, а й з основною метою вирішення загальноекономічних і соціальних проблем держави[149].

Діяльність із запобігання злочинності має системний характер і має конкретні цілі, суб'єкти та засоби запобіжної дії. Це загальне запобігання злочинності, спеціальне запобігання злочинності та індивідуальне запобігання злочинності. З огляду на складність виявлення злочинів, цілі превентивного впливу також є складними.

У цьому дослідженні об'єктами превентивного впливу є детермінанти злочинності осіб похилого віку, на які мають бути спрямовані превентивні заходи. Визнаючи, що об'єктом є сукупність явищ і процесів на різних соціальних рівнях, загальне запобігання насамперед стосується ситуацій, відмінних від злочинів проти осіб похилого віку, зокрема складного соціально-економічного становища, в якому

перебуває значна частина старшого і молодшого покоління, в суспільстві загалом і в сім'ї та родичах зокрема.

Суб'єктами запобігання кримінальних правопорушень які вчиняються особами похилого віку є державні органи, громадські установи, громадські організації, органи влади та окремі громадяни, які здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчиняються особами похилого віку з метою усунення та нейтралізації причин і умов, що детермінують існування та відтворення таких правопорушень в цілому та конкретних правопорушень.

До загальних компетентних органів, які беруть участь у запобіганні правопорушенням, що вчиняються особами похилого віку або проти них, належить Верховна Рада України, Президент, Кабінет Міністрів України які приймають законодавство, що встановлює правові засади запобігання правопорушенням, що вчиняються особами похилого віку, є гарантами Конституції, прав і свобод людини і громадянина та має забезпечувати їх додержання і захист, у тому числі й заходами запобігання правопорушенням та інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, які мають бути основними суб'єктами запобігання правопорушенням проти осіб похилого віку на загальносуспільному рівні; численні органи місцевого самоврядування, які в межах своєї компетенції мають здійснювати соціально-економічні, організаційні та адміністративні заходи щодо запобігання правопорушенням проти осіб похилого віку. Можна вказати на багато системних недоліків і серйозних помилок вищезазначених державних органів, органів місцевого самоврядування та окремих посадових осіб у таких важливих питаннях, як запобігання злочинності (у тому числі злочинності осіб похилого віку), зниження криміногенного потенціалу соціально-економічних криз і загальної духовності суспільства. Важливо підкреслити, що нажалі запобігання злочинності не є одним із пріоритетних напрямів державної політики України.

До інших суб'єктів запобігання правопорушень, що вчиняються особами похилого віку належать релігійні організації, будинки для осіб похилого віку,

притулки, центри соціальної реабілітації, медичні заклади, органи пенсійного забезпечення, заклади культури, засоби масової інформації, сім'ї та окремі особи.

Важливу роль у запобіганні відіграють професійні суб'єкти з відповідними повноваженнями та інструментами. До них належать поліція, суди, прокуратура, пенітенціарні установи, а також спеціально створені громадські інституції.

Наприклад, у діяльності правоохоронних органів щодо запобігання правопорушенням осіб похилого віку мають використовуватися різні форми та засоби, зокрема виявлення та усунення причин і умов вчинення правопорушень проти осіб похилого віку та конкретних правопорушень, що вчиняються особами похилого віку розроблення планів профілактики правопорушень та здійснення відповідних заходів, передбачених цими планами; різні форми та засоби взаємодії з громадянами з питань профілактики та запобігання злочинності.

Судова влада повинна запобігати правопорушенням осіб похилого віку насамперед через свою пряму функцію здійснення правосуддя. Розглядаючи кримінальні справи, судова влада повинна виявляти причини та обставини вчинення правопорушення, реагувати на них шляхом винесення окремих вироків (ухвал) та направляти їх до установ, організацій та органів, які повинні вживати заходів для усунення цих факторів.

Пенітенціарні установи та заклади повинні нести відповідальність за запобігання вчиненню правопорушень ув'язненими похилого віку. Велике значення має організація звільнення засуджених осіб похилого віку, взаємодія з органами соціального захисту населення з питань, пов'язаних із соціальною інтеграцією цієї категорії осіб, працевлаштуванням та сімейним влаштуванням, управлінням поведінкою в період адаптації тощо.

Загальносоціальне запобігання включає комплекс правових, соціально-економічних, інформаційних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних, культурно-виховних та інших заходів, які здійснюються не з метою безпосереднього запобігання злочинності, а для вирішення важливих економічних і соціальних проблем, усунення негативних явищ і процесів, що існують у суспільстві.

У загальносоціальному аспекті найважливішим напрямом є профілактика правопорушень, що вчиняються особами похилого віку. До них відносяться: вдосконалення правової бази захисту прав і законних інтересів людей похилого віку; істотне поліпшення матеріального добробуту населення в цілому і людей похилого віку зокрема; пенсійна реформа; забезпечення робочими місцями всіх, хто хоче працювати, в тому числі і осіб похилого віку; прогресивне реформування сфери охорони здоров'я; зміна ставлення до осіб похилого віку в суспільстві; відповідальне ставлення і розробка соціальної політики.

У загальносоціальному аспекті найважливішим напрямом є профілактика правопорушень, що вчиняються особами похилого віку та проти них. До них відносяться: вдосконалення правової бази захисту прав і законних інтересів людей похилого віку; істотне поліпшення матеріального добробуту населення в цілому і людей похилого віку зокрема; пенсійна реформа; забезпечення робочими місцями всіх, хто хоче працювати, в тому числі і людей похилого віку; прогресивне реформування сфери охорони здоров'я; зміна ставлення до людей похилого віку в суспільстві; боротьба з корупцією; чітке відповідальне ставлення і розробка чіткої і відповідальної соціальної політики. Розглянемо деякі з цих заходів більш детально.

Існуюче законодавство, що регулює організацію соціального забезпечення та соціально-медичних послуг для осіб похилого віку, потребує перегляду та внесення змін з метою вдосконалення системи правового забезпечення добробуту осіб похилого віку та запобігання їх дискримінації.

Видається необхідним залучення науковців до кримінологічної експертизи законів, програм соціально-економічних перетворень та інших заходів з точки зору їх можливого впливу на правопорушення осіб похилого віку.

Соціально-економічні заходи є дуже важливими. Першим кроком є забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку. Йдеться не лише про підвищення пенсійного забезпечення, а й про достатній рівень для задоволення важливих потреб. Безумовно, необхідна ефективна пенсійна реформа, яка покращить якість життя осіб похилого. Необхідно знайти нові джерела фінансування

пенсійного забезпечення, в тому числі розвивати традиційні форми недержавного соціального захисту, характерні для розвинених європейських країн.

Слід підкреслити, що багато осіб похилого віку є здоровими і працездатними. Робоча сила пенсіонерів має бути затребуваною в суспільстві.

Важливо подолати дискримінацію осіб похилого віку на ринку праці. Пенсіонерам, які бажають продовжувати працювати, слід надавати можливості для професійної орієнтації, професійної підготовки та перепідготовки, заохочувати підприємців працевлаштовувати їх, а також вживати заходів для адаптації умов праці до потреб осіб похилого віку.

У разі успішної реалізації така політика зменшила б податковий тягар на працездатне населення і дозволила б багатьом літнім людям процвітати. Така політика також сприяла б зниженню соціальної напруженості і, безсумнівно, позитивно вплинула б на зниження рівня злочинності серед людей похилого віку. Державні заходи в соціальній сфері повинні бути спрямовані на тих, хто дійсно потребує допомоги.

Основними цільовими групами є самотні особи похилого віку, які втратили здатність до самообслуговування, тяжкохворі та особи без постійного місця проживання. У цьому контексті існує потреба у створенні мережі установ, що надають соціальні послуги особам похилого віку у звичній для них обстановці, особливо в їхніх власних будинках. Бажано також створити широку мережу соціальних їдалень для малозабезпечених, дисконтних магазинів, аптек та інших важливих об'єктів, які можуть сприяти поліпшенню становища цієї категорії населення.

Соціальна підтримка повинна надаватися не тільки самотнім людям похилого віку, а й малозабезпеченим домогосподарствам, в яких вони проживають. Вирішення житлової проблеми є дуже важливим і допоможе, серед іншого, зменшити кількість сімейних конфліктів та зменшити кількість правопорушень, скоєних особами похилого віку. Шляхи вирішення цієї проблеми включають надання доступних

житлових кредитів, будівництво великого соціального житла та сучасних будинків для самотніх осіб похилого віку.

Одним з головних чинників, що визначають соціальний статус осіб похилого віку, є їхнє здоров'я. Тому особи похилого віку повинні бути забезпечені доступною та якісною медичною допомогою. Важливо створити в Україні комплексну систему геріатричної допомоги, що складається зі спеціалізованих центрів та закладів з кваліфікованим персоналом. Життєво необхідними є доступні ліки. Особи похилого віку часто звертаються за медичною допомогою без достатніх підстав і намагаються потрапити до лікарняних закладів за будь-яку ціну. Причини цього слід шукати у психологічних особливостях досліджуваного контингенту, бажанні привернути до себе увагу, а також у тому, що багато захворювань мають неспецифічну симптоматику.

Така ситуація призводить до суб'єктивного ставлення лікарів до догляду за особами похилого віку та думки про недоцільність звернення осіб похилого віку за медичною допомогою.

Для вдосконалення системи геріатричної психіатричної допомоги необхідно створити мережу геріатричних клінік. Зрозуміло, що ця допомога має бути своєчасною та якісною. Також доцільно організовувати просвітницькі кампанії із залученням засобів масової інформації, проводити спеціальні лекції з питань психічного здоров'я та створювати телефони довіри для захисту психічного здоров'я осіб похилого віку.

Одним з найважливіших загальносоціальних заходів запобігання злочинам проти осіб похилого віку є соціально-психологічні та культурно-просвітницькі заходи. Вище згадувалося, що емоційний стан представників досліджуваної вікової групи значною мірою залежить від доступності спілкування. Особи похилого віку повинні знати і відчувати, що вони все ще потрібні і незамінні, що їхній інтелект і досвід все ще затребувані.

Особи похилого віку повинні не тільки функціонувати як живі організми, але й жити в повному розумінні цього слова. Відчуття впевненості, гідності та незамінності - цінність, не менш важлива, ніж підвищення пенсій.

Це пов'язано з тим, що одні особи легко переносять будь-які життєві негаразди, в той час як інших навіть найменші зміни викликають дистрес. У зв'язку з цим необхідно організувати ефективну психологічну допомогу людям похилого віку, що включає підготовку до виходу на пенсію та психологічну допомогу в подоланні стресових і конфліктних ситуацій, зокрема, пов'язаних зі зміною соціального статусу, погіршенням здоров'я, зниженням працездатності, втратою близьких людей, адаптацією до самотності та членів сім'ї. Необхідна систематична підготовка до ролі пенсіонерів і розвиток оптимістичного ставлення до старості. Необхідно докладати зусиль для підтримки соціальної та культурної активності людей похилого віку, надавати їм можливості для повноцінного життя. Необхідно створювати умови для розширення неформального спілкування, наприклад, через організацію різноманітних клубів для осіб похилого віку. У такий спосіб особипохилого віку можуть не лише заповнити своє дозвілля, але й подолати самотність та апатію через самопізнання.

Сім'я та друзі відіграють важливу роль у нормальному старінні. Саме родина щоденно створює затишну атмосферу для осіб похилого віку. Дуже важливою є рішуча кампанія з подолання відчуження між людьми, бездуховності, насильства і жорстокості в суспільстві та відновлення традиційних цінностей. Для успіху цієї кампанії необхідно вжити рішучих заходів для вирішення основних соціально-економічних проблем всього населення, значно збільшити фінансування наукової та культурної сфер, боротися з пропагандою насильства.

Налагодження діалогу між поколіннями має відбуватися шляхом збалансування інтересів різних вікових категорій та соціальних груп, зниження рівня агресії та конфліктності, що в кінцевому підсумку знизить фон віктимності в суспільстві в цілому. Необхідно пропагувати позитивне ставлення до осіб похилого віку та підвищувати готовність усього населення до демографічних змін. Образ літніх людей у суспільстві має бути оточений ореолом пошани та поваги. Без

належного вирішення цих проблем марно розраховувати на ефективне запобігання злочинам проти осіб похилого віку шляхом проведення спеціальних профілактичних заходів.

Отже, можливо зробити висновки, що зазначені вище заходи потребують докорінних соціально-економічних реформ та значних фінансових ресурсів, що в нинішніх умовах є непростим завданням. Однак іншого виходу немає, оскільки криміногенна ситуація, у тому числі щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку, продовжує погіршуватися. Оскільки позитивні соціально-економічні процеси в нашій країні розвиваються дуже повільно, додаткові кошти можна знайти за рахунок поступового скорочення тіньової економіки, зменшення витрат на утримання роздутого бюрократичного апарату та активного залучення позабюджетних коштів, у тому числі благодійних організацій. З огляду на те, що особи похилого віку залишатимуться однією з найбільших соціальних груп населення в Україні, відповідальність держави і суспільства перед ними зростає.

Крім того, необхідно популяризувати та поширювати психологічну освіту та просвітницьку діяльність. Це означає надання суспільству, інформації про закономірності функціонування людської психіки, поведінку людини в неординарних ситуаціях, розвиток навичок і методів управління власними психічними можливостями, самопомоги та надання першої допомоги іншим, а також підготовку та мотивацію до звернення за професійною психологічною допомогою у разі потреби.

Така діяльність забезпечується шляхом: а) запровадження стратегії гуманітарної експертизи в інформаційній сфері, оскільки державний "заборонний" підхід наразі є неефективним і часто критикується організаціями громадянського суспільства; б) створення необхідних правових, економічних та організаційних умов для сприяння реалізації права громадян на безпечний інформаційний простір, вільний від матеріалів, що загрожують їхньому фізичному, інтелектуальному, моральному та психологічному благополуччю.

3.2 Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

Розробляти та впроваджувати методи та заходи, які руйнівню впливають на явища та процеси, що призводять або можуть призвести до активізації злочинного потенціалу суспільства у формі злочинних проявів та на всіх етапах злочинної поведінки, а саме: формування злочинної мотивації, виникнення злочинного наміру, готування до злочину та замах на злочин. Теорія і практика попередження її вчинення відома як спеціальна кримінологічна профілактика злочинів.

Порівняно з профілактичною діяльністю в інших сферах заходи спеціально-кримінологічної спрямованості впливають: 1) не тільки після вчинення злочину, а частіше до його вчинення; 2) у сферах, лише частково врегульованих законом; 3) засобами, спрямованими виключно на запобігання злочинів; 4) частіше після, хоча іноді й паралельно із заходами інших видів (напрямів) запобігання злочинам (загальносоціального, індивідуального)[11].

Спеціальне запобігання злочинам, спрямоване на недопущення вчинення злочинів, на відміну від загального запобігання злочинам. При цьому її особлива спрямованість на виявлення та усунення (попередження, нейтралізацію) причин, умов та інших детермінант злочинності є її профілюючою ознакою, її характером і головною особливістю[11].

Визначені у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинності - це вже спеціалізований вид діяльності, що вимагає використання спеціальних кримінологічних знань і методів, спеціальних заходів планування, прогнозування та контролю.

У зв'язку з цим, як слушно зауважує О.Джужа, спеціальні заходи запобігання злочинності застосовуються суб'єктами, для яких ця діяльність є одним з основних або першочергових видів діяльності. При цьому завданням спеціальних заходів запобігання злочинності є попередження, обмеження та усунення виникнення негативних явищ і процесів, що детермінують прояв

злочинності, а також оперативне реагування на формування та розвиток злочинної поведінки[43].

Виходячи з цього, В. Голіна поділив цей вид (напряму) запобіжної діяльності на заходи: а) кримінологічного попередження, б) профілактики та в) боротьби зі злочинністю. Незважаючи на триваючу в науці дискусію з цього питання, пов'язану із запереченням цього напрямку в запобіганні злочинності, під запобіганням злочинності все ж таки розуміють комплекс заходів щодо своєчасного виявлення та усунення негативних явищ, що відбулися або можуть відбутися, які детермінують злочинність та окремі її види[33].

Виходячи з цього, залежно від того, які явища чи процеси є об'єктом профілактичних заходів, науковці розрізняють такі види кримінологічного запобігання: 1) запобігання випередженню, 2) запобігання обмеженню, 3) запобігання виключенню та 4) запобігання захисту.

Профілактика випередження — це профілактична діяльність, спеціально спрямована на запобігання виникненню і поширенню злочинних явищ і процесів у суспільному житті.

Під профілактикою обмеження розуміються такі профілактичні заходи, як запобігання поширенню злочинних явищ у країнах, регіонах і містах, визначення конкретних видів злочинності, формування типових злочинців різних видів. Запобігання остракізму визначається як діяльність, за допомогою якої суб'єкт послаблює або усуває негативні явища чи процеси, що посилюють злочинні прояви.

Профілактика захисту розуміється як комплекс заходів, спрямованих на усунення умов, що призводять до прояву злочинності та виникнення (опосередкованих) антигромадських установок. На відміну від запобігання відчуженню та обмеженню, превентивний захист має на меті створити належний захист і безпеку для людей і об'єктів, а також створити умови для зовнішніх бар'єрів, які порушують соціальні цінності.

Кримінологія визначає запобігання злочинам як комплекс заходів, спрямованих на недопущення доведення злочину до кінця шляхом розробки та

реалізації спеціальних заходів. Кримінологічне спеціальне запобігання складається з комплексу заходів, спрямованих на конкретні групи або окремих осіб, які здійснюють злочинні наміри, планують злочини або активно сприяють злочинному способу життя, з метою дискредитації злочинної поведінки, спонукання їх до добровільної відмови від злочинних мотивів і намірів або до продовження злочинної поведінки. специфічні напрямки.

У сфері попередження злочинності розрізняють заходи, спрямовані на усунення особистого об'єкта злочину, і заходи, спрямовані на психологічне формування у конкретної особи злочинного наміру та його реальний початок реалізації та прояву. Першу з цих категорій науковці називають загальною профілактикою злочинності, другу – особистою, розуміючи під першим напрямом профілактичної діяльності спрямованість на усунення або нейтралізацію злочинного наміру та добровільну відмову від певного кола чи комплексу спеціальних заходів щодо злочинної діяльності. поведінка в певному колі. Під другим напрямом під комплексом заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію злочинного наміру певної групи чи групи осіб і добровільну відмову від злочинної поведінки, розуміється комплекс конкретних заходів, які здійснюються різними суб'єктами як профілактичні заходи щодо відомих осіб, що вони планують вчинити злочин, з метою активного втручання та впливу на злочинну поведінку інших осіб. Саме ця теоретико-методологічна основа формує зміст спеціально-кримінологічного запобігання корупції в Україні, який має враховувати особливості та специфіку його практики.

Спеціально-кримінологічне запобігання правопорушенням, які вчиняються особами похилого віку повинно включати, окрім загальної профілактики, комплекс заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення таких злочинів і попередження правопорушень на різних стадіях.

Важливе значення для розробки заходів запобігання правопорушенням, які вчиняються особами похилого віку має інформаційно-аналітичне забезпечення, що

означає, зокрема, наявність достатньо повної інформації, яка відображає реальну криміногенну ситуацію в країні.

На жаль, об'єктивної та достовірної інформації криміногенної ситуації в Україні не існує. Причин цього декілька: громадяни не повідомляють про вчинені щодо них правопорушень; працівники органів внутрішніх справ не приймають заяви та повідомлення про правопорушення; необґрунтовано відмовляють у порушенні кримінальних справ за заявами та повідомленнями.

Очевидно, що виявити та зафіксувати всі злочини неможливо. Але також неприпустимим є приховування злочинів у бухгалтерському обліку з метою притягнення злочинців до відповідальності. З метою скорочення високого латентного періоду злочинності загалом і злочинів, вчинених особами похилого віку зокрема, необхідно відмовитися від адміністративного методу розробки планових показників злочинності та покласти край маніпулюванню числовими статистичними показниками та розшуку злочинів, вчинених людьми похилого віку. Розслідувати дрібні порушення, підвищувати правову культуру та правосвідомість людей, зменшувати корупцію в правоохоронних органах тощо.

Спеціальна робота із запобігання злочинності повинна проводитися насамперед на рівні невеликих груп осіб похилого віку, які можуть вчинити правопорушення. Важливо покращувати мікросередовище, в якому живуть такі особи, надавати їм матеріальну, психологічну та моральну допомогу.

Необхідно виявляти осіб похилого віку, які жебракують, та бездомних, щоб запобігти вчиненню ними правопорушень. Для них має бути створена комплексна система притулків та центрів соціально-психологічної реабілітації, де вони зможуть отримати необхідну допомогу. Також необхідно створити консультаційні центри та кризові кімнати для людей похилого віку, які перебувають у складних життєвих ситуаціях та зазнають фізичного і психологічного насильства. Дуже важливою є сімейна ситуація, в якій живуть досліджувані нами особи. Повинна існувати надійна гарантія особистого захисту людей похилого віку від приниження і зневаги з боку родичів та інших осіб з їхнього оточення.

Необхідно підвищувати правову свідомість громадян і переконувати їх у неминучості кримінального покарання за вчинення злочинів, у тому числі проти людей похилого віку. Люди похилого віку повинні бути поінформовані про те, що в їхніх інтересах співпрацювати з правоохоронними органами у випадках насильства щодо них. Якщо вжити відповідних заходів проти зловживань, це допоможе запобігти їх повторенню.

Підвищити обізнаність громадськості з цією проблемою, розробити та впровадити програми з попередження насильства над людьми похилого віку та посилити громадський контроль за роботою будинків-інтернатів для людей похилого віку.

Правоохоронні органи повинні відігравати важливу роль у запобіганні правопорушень особами похилого віку, активно виступаючи в засобах масової інформації та надаючи інформацію про способи запобігання та протидії протиправним посяганням. Кількість телевізійних програм, присвячених найбільш резонансним злочинам, за останні роки значно зросла, але їхній зміст потребує вдосконалення. Зокрема, існує потреба в систематичному інформуванні про те, як уникнути та мінімізувати шкоду, а також у розвитку правової культури цієї категорії населення.

Отже, на жаль, організації громадянського суспільства в Україні недостатньо розвинені. Необхідно створювати спеціалізовані громадські організації, які б займалися широкою правозахисною діяльністю, захищали інтереси жертв правопорушень, надавали ефективну допомогу та запобігали рецидиву правопорушень, особливо у випадках, коли жертви злочинів не в змозі зробити це самотужки.

Заходи запобігання злочинам, що вчиняються особами похилого віку, можна класифікувати відповідно до типів злочинної поведінки осіб похилого віку. Зрозуміло, що заходи щодо попередження насильницьких злочинів, сексуальних злочинів та інших злочинів суттєво відрізняються. Заходи запобігання таким правопорушенням добре вивчені в науковій та навчальній літературі. Для кримінологічно ефективного запобігання злочинності серед осіб похилого віку

важливо враховувати особистісні та вікові психофізіологічні зміни людей похилого віку.

3.3 Індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

З наукової точки зору, під індивідуально-профілактичними заходами запобіганням кримінальних правопорушень розуміють вид запобігання правопорушенням, який стосується конкретної особи. Іншими словами, індивідуальне запобігання правопорушенням - це частина профілактичної діяльності, що здійснюється на етапі, який передує виникненню наміру вчинити правопорушення. Водночас кримінологи дотримуються іншого підходу. Тобто вони не розглядають цю сферу запобіжної діяльності як окремий напрям, а вважають індивідуальне запобігання правопорушенням особливим кримінологічним змістом і видом запобігання правопорушенням.

Однак науковці сходяться на думці, що основним завданням індивідуального запобігання злочинності є усунення потенційних кримінальних загроз. Індивідуальне запобігання злочинності спрямоване на: 1) на поведінку та спосіб життя потенційних правопорушників; 2) соціальні елементи особистості, що відображають антигромадську спрямованість; 3) соціально значущі психофізичні особливості особи в процесі формування та реалізації особистості; 4) несприятливі криміногенні умови в оточенні та способі життя особи; 5) інші тривалі умови, що сприяють формуванню криміногенної ситуації та полегшують вчинення правопорушення [12].

Залежно від стадії розвитку особистості правопорушника кримінологія розрізняє чотири види запобігання правопорушенням для фізичних осіб:

1. Виявлення джерел злочинних та інших антигромадських впливів на особу (групу) до того, як їх вплив позначиться на поведінці особи, а також визначення періодів, коли ці контакти становлять інтерес для особи, яку попереджають, з метою впливу на певні життєві ситуації.

2. Безпосереднє запобігання (профілактика) - стосується осіб, поведінка яких свідчить про розвиток негативних інтересів, звичок і стереотипів (наприклад, дистанціювання від позитивного мікросередовища, підозрілі знайомства) та які безпосередньо причетні до вчинення адміністративного правопорушення.

3. Профілактика на стадії злочинної поведінки (пенітенціарного типу) - стосується осіб, які вчинили правопорушення і щодо яких судом прийнято рішення про застосування різних заходів кримінально-правового впливу

4. Запобігання повторному вчиненню правопорушень (постпенітенціарна) - стосується осіб, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі, але підлягають нагляду з метою запобігання повторному вчиненню правопорушень[118].

Для визначення кола осіб, які потребують індивідуальної профілактики, мають бути фактичні, правові та кримінологічні підстави. Основною підставою для цього виду запобігання правопорушенням є фактична поведінка особи, щодо якої існує потенційна можливість вчинення правопорушення.

Напрямами індивідуального запобігання правопорушенням є: 1) переконання; 2) допомога; 3) примус. Засобами переконання є процес логічного обґрунтування для особи ідеї відмови від злочинної поведінки, злочинних намірів та антигромадських установок (наприклад, індивідуальні та колективні бесіди, обговорення поведінки особи, прослуховування лекцій на правову тематику)[118].

Засобами соціальної допомоги є працевлаштування, поліпшення житлових умов, зміна способу життя через підвищення соціального статусу, здобуття освіти, отримання престижної професії, медичної допомоги, встановлення корисних контактів, вибір життєвих перспектив тощо. Примус тягне за собою негативні фізичні, матеріальні або технічні наслідки для особи (наприклад, профілактичний контроль місця проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів або громадськості, штрафи, адміністративний нагляд).

Запобігання злочинним діянням окремих осіб має включати постійне виключення негативних факторів соціально-економічного, ідеологічного, соціально-психологічного характеру; усунення негативних ситуацій в житті, діяльності, побуту та дозвілля особи; неухильне дотримання принципу невідворотності відповідальності

за вчинені дії осіб; усунення криміногенних факторів, які сприяють мотивації певних злочинних діянь. Вона має включати в себе усунення факторів, які спонукають до вчинення певних правопорушень. Умови, в яких зростає особа в сім'ї, є основою для формування багатьох мотивів поведінки.

Основною метою особистісної профілактики є набуття особою навичок контролю над проявами своєї особистості, особливо криміногенними. Щодо відхилень у сексуальній поведінці особи, які можуть призвести до вчинення сексуальних правопорушень, то профілактична діяльність має бути спрямована насамперед на попередження порушень психосексуального розвитку. Медичні аспекти цієї діяльності включають 1) раннє виявлення та своєчасне лікування психічних розладів, що сприяють виникненню розладів спілкування та порушень психосексуального розвитку; 2) раннє виявлення та медико-педагогічна корекція порушень психосексуального розвитку.

Педагогічні аспекти профілактики включають 1) належним чином структуроване статеве виховання та рольове навчання; основним акцентом такого навчання має бути ознайомлення зі статевими відмінностями, а не залякування чи покарання за інтерес до статевих відмінностей; 2) навчання спілкуванню з однолітками (в тому числі гетеросексуальному спілкуванню), яке має відбуватися у формі спеціальних комунікативних тренінгів, з урахуванням віку дитини чи молодої людини. З кожним роком тренінги мають ускладнюватися і охоплювати нові аспекти стосунків. Також необхідно прищеплювати дітям любов і повагу до протилежної статі.

Психологічна профілактика порушень психосексуального розвитку може бути ефективною, якщо з раннього дитинства докладати інтенсивних щоденних зусиль для розвитку навичок спілкування та адекватної сексуальної поведінки, а не обмежуватися епізодичними "моралізаторськими" бесідами з підлітками про шкоду раннього статевого життя.

Належне статеве і сексуальне виховання дітей, підлітків та молоді має важливе значення для запобігання виникненню сексуальних девіацій, які можуть призвести до сексуальних правопорушень: психічні розлади, алкоголізм, наркоманія,

бездоглядність молоді, підвищена емоційність, слабоумство або педагогічна занедбаність, що заважає молодій людині встановлювати нормальні зв'язки і відносини з протилежною статтю; гіперсексуальність, девіантна сексуальна поведінка, цинічні прояви сексуального характеру, в тому числі не передбачені чинним кримінальним кодексом, пов'язані з невдачами в інтимному житті або у відносинах з протилежною статтю, вчинення сексуального насильства, в тому числі явно невмотивовані дії, що включають сексуальні аспекти, сексуальний цинізм.

Релевантними можна вважати такі фактори а) поведінка та спосіб життя особи, що свідчать про високу ймовірність вчинення нею правопорушення; б) певні соціально-правові, кримінологічні та моральні характеристики особистості, які можуть свідчити про антигромадську спрямованість; в) певні психофізіологічні особливості та риси конкретного працівника, що мають криміногенетичне значення у формуванні та реалізації протиправної поведінки; г) умови, що є несприятливими для правослужняної поведінки, напр. На наш погляд, профілактичної корекції потребують особи, які зловживають алкоголем, вживають наркотичні та психотропні засоби (за відсутності медичної необхідності), вчиняють аморальні вчинки на роботі або в побуті, часто створюють конфліктні ситуації, мають психофізіологічний дисбаланс і страждають на хронічні захворювання.

Тому можна запропонувати наступні шляхи вдосконалення профілактичної діяльності: а) Розробити науково обґрунтований метод прогнозування можливої протиправної (в тому числі кримінальної) поведінки, щоб можна було чітко ідентифікувати відповідних осіб, яким необхідно вжити превентивних заходів. Негайно вжити окремих спеціальних заходів щодо запобігання правопорушенням; б) розробити чіткий перелік застосовуваних методів прогнозування та законодавчу базу для подальшого здійснення профілактичних заходів та закріпити їх відповідними законодавчими та галузевими нормативними актами, розробити типову систему, існування якої передбачає застосування спеціальних заходів – це профілактичні заходи, спрямовані на конкретних осіб, що базуються на практичних кримінологічних збалансованих засадах (поєднання юридичних та психолого-педагогічних характеристик тощо), в) Визначити процедури та механізми прийняття рішень щодо

застосування запобіжних заходів та їх реалізації; г) Визначити порядок звітування та встановити критерії відбору та узгодженості дій відповідальних за цю діяльність посадових осіб, щоб уникнути порушень універсальні стандарти прав людини та можливі інші помилки та випадки негативні наслідки д) розробити методи вивчення індивідуальних особливостей і реального мікросередовища для превентивного впливу, збору, накопичення, аналізу та реалізації наявної інформації на користь цієї особи. Визначення причин для особистих запобіжних заходів є необхідною умовою для цієї діяльності. Визначення кола осіб, яким необхідно запобігати особистим злочинам, має виходити з того, чи є реальні причини для вчинення особистих злочинів, тобто їх здійснення має бути розумним і необхідним.

Ці підстави включають: а) фактичні підстави, що виникають із вчинення антигромадського правопорушення конкретною особою, що вказують на можливість вчинення цією особою правопорушення; б) правові підстави, на рівні прийняття законодавства та відповідних галузеві нормативні акти; в) кримінологічне обґрунтування, яке може мати два значення: загальне, що складається з теоретичного опису взаємодії між докримінальним типом особи та злочинними умовами (включаючи безпосередні злочинні обставини), що впливають на його оточення; специфічне, яке вказує на набір емпірично визначених маркерів таких рис особистості, різноманітність яких пов'язана з антисоціальною поведінкою, міцно пов'язана зі злочинністю, що свідчить про високу ймовірність останньої.

Прогнозні дані можуть виявити кримінологічну основу для подальшого розвитку індивідуальних стратегій попередження злочинної поведінки. Концепція та зміст індивідуальних стратегій попередження злочинності у зазначених сферах можуть змінюватись залежно від обсягу діяльності. У широкому сенсі це профілактичні заходи, спрямовані на конкретну особу, незалежно від стадії розвитку, його виникнення, підготовки чи спроби вчинення.

Зокрема, широкий аспект індивідуального запобігання охоплює наступні етапи: виявлення осіб, поведінка яких має профілактичне значення; поглиблене дослідження та діагностика з точки зору злочинності; прогнозування можливої злочинної поведінки та після отримання прогнозних висновків, що вказують на можливість

злочину, приймати відповідні рішення щодо профілактичних та інших (управлінських, кадрових) заходів; планувати особисті профілактичні заходи щодо запобігання злочинам на основі прогнозів; фактично виконувати заплановані заходи та контролювати подальшу поведінку особи; щодо особистої поведінки, подальше продовження або припинення індивідуальної оцінки. та висновок про доцільність профілактичних заходів та ефективність вжитих профілактичних заходів. Реалізація профілактичних заходів може бути обмежена охопленням лише одного або кількох конкретних етапів, перелічених вище.

Для кожного конкретного випадку на основі типової індивідуальної кримінологічної моделі прогнозування повинна бути розроблена персоніфікована модель прогнозування, яка найбільш повно враховуватиме різні особистісні якості та властивості особи, яка об'єктивно потребує запобігання впливу, та на основі на конкретні Розробка прогнозних моделей для ситуацій. На цій основі повинні визначатися індивідуальні тактичні заходи профілактики злочинів. Аналіз сексуальних злочинів, у тому числі сексуальних, показує, що неадекватне статеve виховання майбутніх злочинців відіграє важливу роль у механізмах злочинної поведінки.

Основними напрямками профілактики сексуальних правопорушень є: виявлення осіб, які можуть вчинити правопорушення, виходячи з їхньої поведінки, способу життя та найближчого оточення. виявлення осіб, які були засуджені за вчинення правопорушенняів, пов'язаних із сексуальним насильством, і можуть вчинити правопорушенняи, пов'язані із сексуальним насильством, оскільки не розірвали стосунки з кривдником та не припинили злочинну поведінку; виявлення осіб, які мають законне право на володіння холодною чи вогнепальною зброєю, але були засуджені за вчинення правопорушенняів, пов'язаних із сексуальним насильством виявлення осіб, які пов'язані з особами, раніше засудженими за вчинення правопорушенняів, пов'язаних із сексуальним насильством, ведуть злочинний спосіб життя, вживають разом з ними алкоголь, наркотики, зберігають зброю в неналежних умовах; профілактика осіб, які не мають судимостей, але можуть бути втягнуті у злочинну діяльність через свої контакти або близьке оточення; запобігання вчиненню

повторних правопорушень на сексуальному ґрунті; запобігання збору інформації про підготовку правопорушень; отримання інформації про сексуальні домагання, які можуть мати місце у різних сферах життєдіяльності людини. Для досягнення цих цілей і виконання поставлених завдань необхідна дуже конкретна, повна і точна інформація, яка повинна бути актуальною з практичної та застережливої точки зору. При організації та здійсненні статевого виховання необхідно пам'ятати, що особистість завжди формується значно пізніше в житті. Тільки соціально і морально зріла особистість може взаємодіяти в системі статево-рольових відносин і обирати власний життєвий шлях.

Окремо необхідно виділити питання індивідуального запобігання правопорушенням осіб похилого віку, відносять 1) девіантну поведінку та спосіб життя осіб похилого віку; 2) кримінологічно значущі особистісні характеристики, що визначають трансформацію особистості осіб похилого віку; 3) кримінологічно значущі психофізіологічні особливості, психічні аномалії, девіантну сексуальну поведінку; 4) безпосередні умови небажаної життєдіяльності осіб з антигромадською спрямованістю, переважно в сімейному середовищі (переважно в побуті), у сфері дозвілля та в інших мікросоціальних групах, а також небажані умови існування особистості; 5) елементи небажаних умов життєдіяльності, що мають об'єктивно кримінологічний характер та існують тривалий час.

Зазначені цим науковцем окремі завдання індивідуального запобігання визначені щодо правопорушень, які вчиняються особами похилого віку. Водночас, зрозуміло, що мета індивідуального запобігання правопорушенням щодо осіб похилого віку повинна стосуватися не тільки осіб похилого віку. Тому слід виявляти поведінку і спосіб життя осіб похилого віку, які більш схильні до вчинення правопорушень щодо осіб похилого віку, соціальні елементи особистості, що відображають антигромадську спрямованість, соціально значущі психофізичні особливості цих осіб, несприятливі умови навколишнього середовища, що оточують цих осіб, обставини, за яких відбувається правопорушення, і вирішувати питання індивідуальної профілактики правопорушень щодо осіб похилого віку. Також слід враховувати інші довготривалі умови, що сприяють вчиненню правопорушень.

Важливість реалізації заходів індивідуального запобігання правопорушенням проти осіб похилого віку полягає в тому, що вони спрямовані на конкретних осіб та їхні унікальні характеристики. Індивідуальне запобігання правопорушенням тісно пов'язане з іншими напрямками запобігання. Ефективним засобом особистого профілактичного впливу на людей похилого віку є щира допомога і тактовна розмова, завдяки якій люди похилого віку відчують себе потрібними, а не обділеними. Профілактику правопорушень літніми людьми рекомендується включити до змісту підготовки працівників правоохоронних органів, а також розробити стратегію та методичку спеціальної профілактичної бесіди з урахуванням фізіологічних і психологічних особливостей літніх людей. Що стосується індивідуальної профілактики правопорушень для людей похилого віку, то дуже ймовірно, що ви «зіткнетесь» з людиною, яка ніколи в житті не робила нічого доброго, ніде не була, неодноразово скоювала злочини. Однак чоловік був старий, немічний і нікого не потребував, тож без сумніву йому потрібна допомога.

Допомога особам похилого віку демонструє людяність і великодушність, подає моральний приклад. Тому ми вважаємо, що вся профілактична діяльність має ґрунтуватися на повазі, доброті та співчутті до літніх людей. Як згадувалося вище, деякі психічні розлади є поширеними серед літніх людей і можуть впливати на злочинну поведінку (зокрема на насильницькі злочини). Важливими аспектами профілактики агресивної поведінки є своєчасна діагностика та лікування таких станів, попередження розвитку психотичних психічних розладів (у вузькому розумінні). Ми погоджуємося з дослідниками, які наголошують на необхідності складних кримінологічних, патопсихологічних, психологічних і психіатричних досліджень у літніх людей із прикордонною нейропсихопатологією.

Інший підхід потрібен для того, щоб запобігти повторному вчиненню правопорушень літніми людьми. Говорити про їхню реабілітацію в місцях позбавлення волі практично неможливо, або, принаймні, така можливість дуже низька. Зрозуміло, що після звільнення з місць позбавлення волі колишні ув'язнені швидко скочуються на дно суспільства і вчиняють нові злочини, щоб повернутися у звичне для них середовище. Закон не повинен використовуватися як інструмент, який

допомагає колишнім ув'язненим повернутися на дно суспільства. Вплив на колишніх ув'язнених повинен здійснюватися з урахуванням віку, стану здоров'я, наявності медичної допомоги, віку, хвороби, ступеня деградації особистості внаслідок наслідків наркоманії та алкоголізму, забезпечення спеціальними видами праці, дозвілля та організації сім'ї, характеру попередніх правопорушень, оточення, стану групи ув'язнених, типологічної та кримінологічної приналежності конкретних осіб, життєвих перспектив після звільнення, житлових проблем, пенсійного забезпечення тощо.

Ми вважаємо, що процес реінтеграції осіб похилого віку повинен починатися задовго до їх звільнення з місць позбавлення волі. Зазвичай їм не потрібно шукати роботу, але допомогти їм налагодити інші соціальні контакти, мабуть, складніше. Щоб запобігти повторному вчиненню правопорушень літніми людьми, необхідно вжити конкретних заходів для вирішення їхніх соціальних проблем та інших важливих питань, а також полегшити їхню адаптацію після звільнення з місць позбавлення волі (наприклад, відновлення втрачених документів, фінансова підтримка, направлення до будинків для осіб похилого віку, допомога з розміщенням у притулках або захисних установах). Також має бути забезпечений систематичний моніторинг їхньої поведінки після звільнення.

Безумовно, особливої уваги потребують засуджені, які втратили позитивні родинні зв'язки. З огляду на вищезазначене, нагальним завданням є озброєння персоналу установ виконання покарань необхідними знаннями, навичками та компетенціями для роботи з засудженими похилого віку. Також корисним було б вивчення відповідного зарубіжного досвіду з метою його ефективного впровадження в Україні. Не слід залишати поза увагою і осіб похилого віку, які відбувають покарання, не пов'язані з ізоляцією від суспільства.

Наступним напрямом індивідуального кримінологічного запобігання є профілактика правопорушень, яка складається з комплексу заходів, спрямованих на конкретних осіб, які мають намір вчинити правопорушення та планують його вчинити. Метою профілактики правопорушень є дискредитація злочинної поведінки та запобігання виникненню злочинних мотивів і намірів. Для цього необхідно вжити

комплекс оперативно-розшукових заходів у поєднанні з індивідуально-психологічними заходами (особливо актуальними для осіб похилого віку, у яких сформувалися злочинні мотиви та наміри). Необхідно надавати спеціальну матеріальну та психологічну допомогу. Важливу роль тут відіграє сім'я та найближче оточення. Відомо, що результатом профілактичних заходів на цьому етапі є насамперед тимчасове запобігання виникненню наміру вчинити правопорушення, але це не означає, що намір вчинити правопорушення повністю і остаточно ліквідовано.

Відповідно до вивказано, можливо зробити висновки, що профілактика злочинності, як галузь особистої профілактики правопорушень, складається з комплексу заходів (судових і процесуальних), спрямованих на тих, хто вже почав вчиняти правопорушення і має всі умови для припинення правопорушення та досягнення його наслідків. На цьому етапі не доводиться говорити про усунення причин злочинності, а лише про припинення злочинної поведінки та її негативних наслідків. Навіть на цьому етапі здається, що до осіб похилого віку слід ставитися гуманно та милосердно, а заходи профілактики – ретельно обирати, зважуючи всі «за» та «проти» рішення про порушення кримінальної справи. Особливо це стосується призначення покарання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено наукове завдання, що полягає у кримінологічному дослідженні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку, а також у розробці заходів загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання та індивідуально-профілактичного. У результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Поняття старості є багатограним і має не лише правові аспекти, а й фізіологічні, соціальні, біологічні та багато інших. Тому визначення старості є дуже складним, суперечливим і нечітко визначеним. Розглядаючи старість у контексті цього дослідження, кримінальне законодавство не дає визначення поняття "похилого віку", але чинний КК України використовує це поняття.

Таким чином, в українському суспільстві поняття "похилого віку" стійко асоціюється з пенсійним віком. Однак слід пам'ятати, що "старість" - це не лише пенсійний вік, а й період життя, коли людина може зіткнутися з різними проблемами, пов'язаними зі здоров'ям, соціальним захистом, дискримінацією тощо.

Підсумовуючи, також можна зроблено висновок, що цілком доцільним є пов'язувати настання похилого віку з досягненням особою пенсійного віку, та визначати осіб похилого віку, як осіб, що досягли пенсійного віку, встановленого відповідно до законодавства України, або особи зі стійким розладом функцій організму в наслідок старіння організму.

2. Отже, проведений історичний аналіз геронтологічної злочинності, кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості показав ускладненість та тривалість процесів їх формування.

Весь період формування досліджуваних процесів, було розподілено на:

1) Період історичного становлення (з V по XII ст.) - у цей період немає жодної згадки про вікове розмежування правопорушників, законодавство стосувалося лише того, що сьогодні називається цивільним правом, і деяких положень кримінального права, таких як вбивство і крадіжка;

2) Період польсько-литовського законодавства (з XII по XVII ст.) - даний період включав польські декрети Казимира Великого, Судебники 1468 і 1487 років, а також декрети Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 років. Ці законодавчі акти вперше включали злочини проти моралі та сім'ї, включаючи положення про такі злочини, як зґвалтування.

3) Період законодавства московської держави (з XVII - XX ст.) - законодавство починає враховувати вік правопорушника, але поширювався лише на неповнолітніх. Закони цього періоду містили окремі норми, що належать до кримінального

законодавства, і не згадували про злочини проти статевої свободи чи статевої недоторканості.

4) Період радянського законодавства (XX-XXI ст.) - вперше на території сучасної України був прийнятий Кримінальний кодекс який містив "Злочини у сфері статевих відносин".

5) Сучасний стан – кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості в Україні розглядаються як окремий вид протиправних посягань.

Також на основі вищевикладеного надано авторське поняття геронтологічної злочинності. Геронтологічна злочинність - це сукупність передбачених кримінальним законодавством суспільно небезпечних діянь, що вчиняються особами похилого віку.

3. Досліджено законодавство та досвід 29 країн. Майже всі кримінальні кодекси держав-учасниць СНД демонструють певну схожість у правовому регулюванні правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості У кримінальних кодексах держав-учасниць СНД понятійний апарат, який дозволяє законодавцю точно визначити, хто вважається особою похилого віку (пенсіонером) у кримінальному праві держав-учасниць СНД, визначено лише в декількох КК.

У країнах романо-германської правової системи існує особливий підхід до кримінального покарання осіб похилого віку. Особам похилого віку надаються певні привілеї або вони звільняються від певних кримінальних санкцій через їхній вік або можливі проблеми зі здоров'ям. Наприклад, особам похилого віку можуть бути призначені більш м'які покарання або альтернативні санкції, такі як громадські роботи або домашній арешт замість ув'язнення. Крім того, високий рівень дотримання прав людини в багатьох країнах впливає на те, як застосовуються кримінальні санкції до осіб похилого віку.

Країни з англосаксонською правовою системою кардинально відрізняються від країн, згаданих вище. Кримінальне право передбачає, що кожна людина, незалежно від віку, несе відповідальність перед законом у разі вчинення злочину. Тому правові акценти та підходи до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості та злочинів проти осіб похилого віку відрізняються.

Українська кримінально-правова доктрина повинна враховувати досвід і правозастосовну практику, враховуючи особливості адміністративного устрою, історичний розвиток досліджуваної проблеми, правосвідомість і правову культуру громадян.

4. Основними детермінантами досліджуваних кримінальних правопорушень є бідність та маргіналізація осіб похилого віку, пенсійна нерівність, проблеми з працевлаштуванням серед літніх людей, надмірне дозвілля, руйнування поваги до літніх людей, вікова дискримінація. До змісту криміногенної спрямованості входять деформовані бажання, особливо прагнення до самоствердження, поваги, алкогольна залежність, обмеженість і примітивність інтересів, неадекватність культурних стандартів, підвищена напруженість, внутрішні і зовнішні конфлікти, тривожність, агресивність, емоційна нестійкість, почуття і переживання, що проявляються в ослабленні волевих якостей, втраті заборон, механізмів контролю, здатності до самоконтролю і саморегуляції. До інших причин та умов вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості належать 1) вікові особливості, зміни поведінки та психічні захворювання; 2) розлади поведінки внаслідок вживання алкоголю та розладів особистості і поведінки внаслідок інших захворювань; 3) погіршення домашньої та сімейної обстановки; 4) умови особистого життя, які значною мірою визначаються стосунками між кривдником і жертвою.

5. Кримінологічний аналіз стану досліджуваних кримінальних правопорушень, що вчиняються особами похилого віку показав, що частка осіб похилого віку в загальній кількості зареєстрованих осіб коливається від 1,69 до 4,87%. Як видно з отриманих даних, їхня частка у правопорушеннях, що досліджуються, є невеликою, але зростаючою та нестабільною.

52,87% обвинувачених були засуджені до позбавлення волі, а 42,66% були звільнені від відбування покарання з випробуванням (іспитовим строком) на підставі ст.75 КК України. Варто зазначити, що у 4% кримінальних проваджень було затверджено угоди про примирення.

Також, можна зробити висновок, що майже в половині випадків суди беруть до уваги вік і стан здоров'я правопорушників похилого віку і звільняють їх від

відбування покарання. А більшість провипоршень було вчинено в селах (45,83%), селищах міського типу та малих містах (29,17%).

Переважна більшість правопоршень, вчинених особами похилого віку (68%), були вчинені в житлі, будівлях та їхніх прибудовах. Це явище можна пояснити, головним чином, "чутливістю" цих злочинів та особою злочинця, тобто 70% злочинців були родичами або близькими знайомими жертви. Важливо зазначити, що більшість злочинів (39%) були скоєні в період з 22 по 31 число кожного місяця. Що стосується часу доби, то найменше правопоршень було скоєно між 22:00 та 22:00 (7%), тоді як найчастіше правопоршення скоювалися між 11:00 (17%) та 14:00 (15%).

6. Узагальнюючий портрет особи злочинця похилого віку, який вчинив кримінальні правопоршення проти статевої свободи та статевої недоторканості, виглядає таким чином: чоловіки 60-65 років, неодружені або розлучені, проживають у селах або містечках, непрацюючі пенсіонери, чоловіки, які мають повну середню освіту і не мають судимостей. Вони мають позитивні або посередні характеристики за місцем проживання. Рідко або дуже рідко вживають алкоголь, тому правопоршення вчиняють у тверезому стані. Неконфліктні, доброзичливі, ввічливі та ненав'язливі. Не має нервово-психічних патологій, які не виключають осудності. Їх жертвами стають близькі та знайомі люди. Правопоршення вчиняють одноособово.

7. За соціально-демографічними та морально-психологічними рисами потерпілі схожі з особою злочинця. Серед потерпілих за статтю переважають жінки/дівчата. Найбільшу групу потерпілих (близько 70%) складають потерпілі віком від 7 до 18 років. Освітній рівень потерпілих - початкова школа. Аналіз стосунків між правопорушником та потерпілим показує, що приблизно 20% потерпілих були родичами кривдника, а більше половини - знайомими. Більшість жертв зазнавали насильства в минулому. Загалом, очевидно, що жертви та кривдники зазвичай походять з одного соціального середовища.

8. Запобігання аналізованим злочинам складається із заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуально-профілактичних заходів запобігання. До загальносоціальних заходів запобігання умисним вбивствам та тяжким тілесним ушкодженням, учиненим особами похилого віку, віднесено

правові, соціально-економічні, культурно-виховні, медичні, інформаційно-роз'яснювальні. Спеціально-кримінологічне запобігання досліджуваним злочинам складається із заходів кримінологічної профілактики, відвернення і припинення. Індивідуально-профілактичні включають переконання, допомогу та примус.

Основними напрямками профілактики сексуальних правопорушень є: виявлення осіб, які можуть вчинити правопорушення, виходячи з їхньої поведінки, способу життя та найближчого оточення; виявлення осіб, які були засуджені за вчинення правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством, і можуть вчинити правопорушення, пов'язані із сексуальним насильством; ведуть злочинний спосіб життя, вживають алкоголь, наркотики; профілактика осіб, які не мають судимостей, але можуть бути втягнуті у злочинну діяльність через свої контакти або близьке оточення; отримання інформації про сексуальні домагання, які можуть мати місце у різних сферах життєдіяльності людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александров Ю. В. Психологія розвитку: навч. посіб. Харків: ФОП Панов А.М., 2015. 336 с
2. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Кримінологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2002.
3. Альфред Сові Загальна теорія старіння. в. 1-2, 1952-54, т. 1-2. 1977

4. Андрушко А.В. Геронтологічна злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08.– К., 2010. – 192 с.
5. Андрушко А. В. Геронтологічна злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. 248 с.
6. Андрушко А. В. Деякі особливості особи злочинця похилого віку / Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. Одеса: Фенікс, 2009. Вип. 37. С. 120–127
7. Аркуша Л. І. Загальна характеристика злочинної діяльності в умовах карантину// Правове життя сучасної України : Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 201–204.
8. Балачук І. МВС: Рівень злочинності в Україні знизився. Українська правда. 1 червня 2022. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/1/7349890/>.
9. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Є. В. Юридична психологія: Підручник. – Х.: Вид-во Нац. ун-та внутр. справ, 2001. – 640 с.
10. Бандурка А.М., Давиденко Л.М. Злочинність в Україні: причини та запобігання: Монографія / МВД України. НУВД.-Х.: Основа, 2003.-367 с.
11. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Харків: НікаНова, 2012. 318 с.
12. Бандурка О. М., Трубников В. М., Яровий А. О. (2003): Проблеми соціальної адаптації неповнолітніх, звільнених з виховно-трудова колоній, с. 133-134.
13. Батиргарєєва В. С. Рецидивна злочинність в Україні : соціально-правові та кримінологічні проблеми : моногр. Харків : Право, 2009. С. 355–365.
14. Бедь В. В. Юридична психологія: Навч. посіб. – Л.: Новий світ, 2000; – К.: Каравела, 2002. – 376 с
15. Безробіття. Ринок праці та соціальної політики / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/files/macro/Unemp_m.xlsx (дата звернення: 04.09.2023).

16. Безруков В. В., Ю. К. Дупленко. Геронтологія // Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 5. URL: <https://esu.com.ua/article-29348> (дата перегляду: 14.01.2023)
17. Бібліографія (кримінологія та профілактика злочинів): Довідник / Упоряд.: В. В. Василевич, С. І. Мінченко, Т. О. Сіродан, В. Г. Сюравич, Г. І. Піщнеко, Г. С. Поліщук; За заг. ред. проф. О. М. Джужи. – К.: Атіка, 2008. – 296 с.
18. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : Золота миля, 2013. 370 с.
19. Бова А. А. Методичні проблеми прогнозування злочинності. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф., Київ, 25 берез. 2016 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 65–68.
20. Богатирьов А. І. Антикриміногенний вплив на злочинність серед засуджених у місцях несвободи України: монограф. Херсон : Вид-чий дім «Гельветика», 2019. 432 с
21. Бондарев В.В. Насильство серед військовослужбовців (поняття, характеристика, причини та профілактика): Монографія.- Київ, 2002.- 271с.
22. ВВП цього річ може зменшитись на третину – глава Нацбанку / УкрІнформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://cutt.ly/NLq4rjH> (дата звернення: 05.07.2023).
23. Велика українська юридична енциклопедія: Кримінологія. Т. 18. Право. Харків, 2019.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
25. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти т.Х.: Право, 2012: Філософія права/ редкол.: С.І Максимов (голова) та ін.; Нац.акад.пра. Наук України; Ін-т держави і права імені В.М Корецького НАН України; Нац.юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 1128 с.: іл

26. Вербенський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції: 2020 рік : монографія за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця: ТВОРИ, 2021. 144 с.
27. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.
28. Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України / А. Альохін, С. Кириченко, А. Кориневич та ін.; за заг. ред. В. Щербаченка, Г. Янової. ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». Київ, 2017. 216 с.
29. Війна, психологічні травми, бідність: в Україні починає зростати рівень злочинності. URL: <https://tsn.ua/exclusive/viyna-psihologichni-travmi-bidnist-v-ukrayini-pochinaye-zrostati-rivenzlochinnosti-2114656.html>.
30. Віктимологія / Східноюрід.нац.ун-т ім. В.Даля.- Луганськ, 2006.- 110с.
31. Всеукраїнський перепис населення: [укр.] : вебсайт. — Державний комітет статистики України, . — Дата звернення: 13 лютого 2021 року.
32. Герцен Г. І., Процик А. І., Остапчук М. П. та ін. Травматологія літнього віку. Кн. 1. Переломи шийки стегнової кістки у людей літнього і старечого віку. К., 2003
33. Голіна В.В. Запобігання злочинності в Україні.-Х.:Нац. Юрид.акад., 2007.-107с.
34. Голіна В. В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія і практика) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Х., 1994. 569 с.
35. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 274–280.
36. Горобець В. М. Соборне уложення 1649 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2012. — Т. 9 : Прил — С. — С. 688. — 944 с. : іл. — ISBN 978-966-00-1290-5

37. Гуславський В.С. Співробітництво у правоохоронній сфері: Україна та Співдружність Незалежних Держав: Монографія/ МВС України. НУВС; За ред. О.М.Бандурки.- Харків: НУВС, 2005.- 364с.
38. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти: Матеріали круглого столу (Харків, 16 квітня 2008 р.). – Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 120 с.
39. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm
40. Деревягін О.О. (Деревягін, Олексій Олександрович) Запобігання злочинам підрозділами карного розшуку в курортній місцевості АР Крим: Монографія/ МВС України. Крим. юрид. ін-т Одеського держ. ун-ту внутр. справ. Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ; За заг. наук. ред. проф. І.Р.Шинкаренка.- Сімферополь, 2012.- 190с.
41. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади та органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.: В.В. Василевич, Т.Е. Василевська, В.Ф. Нестерович, Е.В. Расюк, А.В. Савченко, В.Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред.проф. Ю.В. Ковбасюка і проф. В.Л. Федоренка. – К.: Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. – 524 с.
42. Діяльність Всеукраїнського кабінету з вивчення злочинця та злочинності / У кн.: Вивчення злочинності та пенітенціарна практика. 1923. Вип. 2. С. 163.
43. Джужа А.О. Основні напрями удосконалення віктимологічного запобігання правопорушенням в Україні: Монографія/ МВС України. НАВС.- Київ, 2016.- 301с.
44. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: Монографія. – К.: Атіка, 2009. – 240 с.
45. Джужа О. М., Василевич В. В., Колб О. Г., Наливайко В. С. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі. – Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. – 544 с.
46. Джужа О.М., Іванов Ю.Ф.Кримінологія: Навчальний посібник - К.: Вид. Паливода А.В., 2006. – 264 с.

47. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М. Проблема потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспект): Навч. посіб. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – 51 с.
48. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. Кримінологія. Альбом схем (загальна і особлива частини): Навчальний посібник / Під заг. ред. Джужи О.М.; НАВСУ. – К., 2000.
49. Дівчинка зняла все на телефон : на Київщині пенсіонер протягом двох років гвалтував дитину:вебсайт URL:<https://www.unian.ua/incidents/10182065-divchinka-znyala-vse-na-telefon-na-kijivshchini-pensioner-protyagom-dvoh-rokiv-gvaltuvav-ditinu-foto.html> (дата звернення: 04.08.2023).
50. Домаранський А. О. Знеліснення Правобережжя Середнього Подніпров'я у межах Кіровоградської області: сучасний стан і тенденції. Український ботанічний журнал, 2010. с.40-48 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UBJ_2010_67_1_7 (дата звернення: 03.08.2021).
51. Дрьомін В. Н. Злочинність як соціальна практика: інституційна теорія криміналізації суспільства/Монографія. – Одеса. – 2009. – 613 с.
52. Дрьомін В.М. Кримінологія. Навчально-методичний посібник / В.М. Дрьомін, Ж.В. Мандриченко, Т.В. Мельничук, Ю.О. Стрелковська, А.І. Марчук, А.М. Ізовіта, С.А. Ілько, Н.О. Федчун, В.Я. Цитряк. – Одеса :Національний університет «Одеська юридич юридична академія», 2015. – 144 с.
53. Дюркгейм З. Злочинність як соціальна практика: інституційна теорія криміналізації суспільства/Монографія . – М., 1966.
54. Спіфанов П. П. Військовий статут Петра Великого // Петро Великий: Зб. статей/За ред. А. І. Андрєєва. - М.-Л., 1947. - Т. 1. - С. 167-213.
55. Енциклопедичний тлумачний словник фармацевтичних термінів: українсько-латинсько-російсько-англійський / Уклад. І.М. Перцев, Є.І. Світлична, О.А. Рубан та ін. — Вінниця, 2013 URL:<https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3268/gerontologiya>
56. Женунтій В.І., Вітвіцька В.В. Кримінологічні проблеми запобігання злочинним зазіханням на моральний та фізичний розвиток неповнолітніх:

Монографія/МВС України. Донецький юридичний. ін-т МВС при Донецькому нац. ун-те. - Донецьк, 2005. - 276с.

57. Житловий кодекс Української РСР від 30 травня 1983 року № 5464-Х. Відомості Верховної Ради України. 1983. № 28. Ст. 356.

58. Забарний М. М. Кримінологічний аналіз і тенденції злочинності у період до та після пандемії в Україні та деяких зарубіжних державах. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 38. URL: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i38>;

59. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. К., 2007

60. Забруднення навколишнього середовища: ВООЗ : веб-сайт. URL: <https://www.who.int/ru/> (дата звернення: 04.08.2021).

61. Звід законів російської імперії // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 2 : Д — Й. — 744 с.

62. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за 6 тур. Звітний період 13–26 червня. Міжнародна організація з міграції (МОМ). URL: <https://cutt.ly/wLoPbhv> (дата звернення: 07.07.2023).

63. Загиней-Заболотенко З. А. Визначеність vs невизначеність кримінального законодавства України. Право України. 2020. № 2. С. 67–80.

64. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : У 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с

65. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2008. Кн. 2 : Практична кримінологія. 320 с.

66. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 книгах. – Кн. 3: Практична кримінологія / А. П. Закалюк. – К.: Видавничий дім «ІнЮре», 2008. – 320 с.

67. Закон про запобігання сексуальному насильству та захист жертв" (LawonPreventionofSexualViolenceandProtectionofVictims Парламент Грузії <https://parliament.ge/legislation/find-legislation>

68. «Злочинці-патріоти» і допомога владі. Як війна вплинула на кримінальний світ в Україні. URL: <https://suspihne.media/246353-zlocinci-patrioti-i-dopomoga-vladi-ak-vijna-vpllnula-na-kriminalnijsvit-v-ukraini/>
69. З'явився рейтинг міст з найбруднішим повітрям в Україні: веб-сайт. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/z-yavivsvya-rejting-mist-z-najbrudnishim-povitryam-v-ukraini/> (дата звернення: 03.08.2023).
70. Інтернет-портал СНД. Створено за рішенням Ради глав держав СНД - <https://e-cis.info/country/>
71. Карний кодекс Республіки Польща. Переклад. Київ, ВАІТЕ 2015. 164 с.
72. Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності: монографія. К. : КНУВС, 2007. 522 с.
73. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні : інфорграфіка : інтерактивний довідник. URL: <https://karchevskiy.org/i-dovidnyk/>.
74. Карчевський М. В., Кудінов А. С. Досвід експертної оцінки кризових явищ у сфері кримінально-правового регулювання. Вісник Асоціації кримінального права України. 2017. № 1(8). С. 163–181.
75. Карчевський М. В., Кудінов А. С. Ефективність кримінальноправового регулювання в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. № 4. С. 101–114.
76. Карчевський М.В. Інтерактивний довідник «Протидія злочинності в Україні (2013- 2021)». URL: <https://github.com/Nickolay78/Combating-Crime-in-Ukraine-2013-2021>.
77. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Про деякі обов'язки державних органів, що пов'язані із виконанням покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю щодо засуджених у сфері пенсійного та соціального законодавства України. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. Вип. 6. № 23. С. 83–92.

78. Колізія нормативних актів. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 3: К–М. Київ, 2001. С. 156.
79. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Х.: Право, 2008. — 240 с. 85
80. Корольчук О. Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасності України. Державне управління 2016 р. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2016/19.pdf.
81. Коронавірус COVID-19: стаття URL: <https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>.
82. Косенко С. С. Віктимологічні аспекти індивідуальної профілактики відносно неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2015. - Вип. 27. - С. 244-248. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_27_37.
83. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / автор. кол.: В.В. Василевич, О.М. Джу́жа, А.О. Джу́жа, О.Г. Колб, О.І. Колб, Н.В. Кулакова, Ю.О. Левченко, А.В. Микитчик, С.І. Мінченко, С.А. Мозоль, Т.В. Миронюк, Г.С. Поліщук, Е.В. Расюк, А.В. Савченко; за ред. проф. О.М. Джу́жи та доц. Е.В. Расюка. – Київ: ФОП Маслаков, 2018. – 340 с.
84. Косенко С.С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 / Світлана Сергіївна Косенко. – К., 2004. – 21 с.
85. Котвіцька А.А, Пастухова О.А Історія становлення та розвитку геронтології та геріатрії / // Соціальна фармація: стан, проблеми та перспективи: міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 17-20 берез. 2014 р. – Х.: Вид-во НФаУ, 2014. – С. 95-103.
86. Кримінологія : підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків :Право, 2018. – 416 с.

87. Кримінологія. Академічний курс / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Кондор, 2018. 588 с.
88. Кримінологія. Загальна частина: навч. посіб. / С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. Г. Кулик, О. С. Шеремет. та ін. Чернігів: Інститут права ім. В. Сташиса. Класичний приватний університет. 2015. 658 с.
89. Кримінологія: підручник / В. С. Ковальський, О. М. Костенко, Г. С. Семаков та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 344 с.
90. Кримінологія: Підручник / За ред. акад. В.М. Кудрявцева, проф. В.Є. Емінова. - перероб. та дод. - М., 2000.
91. Кримінологія: Підручник/За ред. Г.А. Аванесова. М., 2010 р.
92. Кримінологія: Підручник/За ред. С.М. Іншакова, А.В. Симаненко. М., 2010 р.
93. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 3-є вид., перероб і доп. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 464 с.
94. Кримінальний кодекс Австрії
<https://web.archive.org/web/20210608160908/https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>
95. Кримінальний кодекс Албанії(CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF ALBANIA) - <https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/238253>
96. Кримінальний кодекс Бельгії // Збори кримінального законодавства країн світу. – СПб. : Юридичний центр Пресс, 2003. – С. 148–151.
97. Кримінальний кодекс Італії. Книга 2 (Codice. Penale: Libro Secjndo) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/2507>
98. Кримінальний кодекс Іспанії (мовою оригіналу: delCódigoPenal) 10/1995, de 23 denoviembre. Textoconsolidado. URL: 165 <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> (датазвернення: 22.10.2023).
99. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія від 15 березня 1968 року // Бюллетень государства публикации № 26/02.04.1968, в силе с 05.01.1968.

100. Кримінальний кодекс Французької Республіки / [укладач В. С. Станіч ; під ред. В. Л. Менчинського ; пер. на укр. К. І. Мазуренко]. – К. : ОВК, 2017. – 348 с
101. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову – О. В. Коротюк. – К. : ОВК, 2020. – 264 с.
102. Кримінальний кодекс Швейцарії
https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en
103. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.; Х.: Юрінком Інтер; Право, 2005. 480 с.
104. Кримінальне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.; Х.: Юрінком Інтер; Право, 2002. 416 с. 203
105. Кримінальне право України: практикум: навч. посібник. 2-е вид., перероб. і допов. / П. П. Андрушко, С. Д. Шапченко та ін.; за ред. С. С. Яценка. К.: Юрінком Інтер, 2004. 592 с.
106. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
107. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Каннон, 2001. 1104 с.
108. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. І. Антипов та ін.; за ред. С. С. Яценка. К.: «А.С.К.», 2002. 968 с.
109. Кримінальний кодекс УСРР 1922 [Архівовано 5 червня 2017 у WaybackMachine.] // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К — М. — 792 с. — ISBN 966-7492-03-6.
110. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 28.12.1960 // Верховна Рада УРСР

111. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. 1104 с.

112. Щодо родового та безпосереднього об'єктів ненасильницьких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітньої особи / П.В. Хряпінський // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 4.

113. Кримінальне право Англії та США [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://ebk.net.ua/Book/KPravo/21-24/10232.htm>

114. Криміногенна ситуація у воєнний час значно покращилася. URL: <https://lexinform.com.ua/dumkaeksperta/kryminogenna-ukrayina-mizh-venesueloyu-ta-nigeriyeyu-zagalnyj-stan-zlochynnosti-taprotydiyi-yij-v-ukrayini-u-2020-rotsi-v-porivnyanni-z-vidpovidnymu-danymu-2013-2019-rokiv/>.

115. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / Моїсєєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Джужи: - К.: Атака, 2006. – 352 с.

116. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

117. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2019. 312 с

118. Кримінологія і профілактика злочинів: Курс лекцій у 2-х кн. Загальна частина. /Александров Ю.В., Гаврилишин А.П., Джужа О.М. та ін.; Під редакцією Лихолоба В.Г.; УАВС. – К., 1996.

119. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник / за ред. В. В. Голіни ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. 2 - ге вид., переробл. і доповн. – Х. : Право, 2009. – 288 с.

120. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): Навчальний посібник. / За заг. ред. О.М. Джужи О.М. – К.: Атіка, 2001. – 368 с.

121. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд; За ред. професор. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2003. – 352 с.
122. Кримінологія: Навч. - методичний посібник / НАВСУ; О.М.Джужа, Є.М.Моїсєєв, В.В.Василевич та ін.- Київ: Атіка, 2003.- 399с
123. Кримінологія: Навч. посіб. / О.М. Джужа, В.В. Василевич, Ю.Ф. Іванов, П.М. Опанасенко, В.Г. Пшеничний, В.Г. Сюравич; За заг. ред О.М. Джужі. – К.: Прецедент, 2004. – 208 с.
124. Кримінологія: Навчально-методичний посібник / В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко, Н. В. Кулакова та ін.; За заг. ред. проф. О. М. Джужі. – К.: Атіка, 2008. – 316 с.
125. Кримінологія: Навчально-методичний посібник / Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Атіка, 2003. – 400 с.
126. Кримінологія: підручник [Текст] / О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі. – Київ: ФОП Маслаков, 2020. – 612 с.
127. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.М. Джужа, Кондратьєв Я.Ю., Кулик О.Г., Михайленко П.П. та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
128. Кримінологія: Практикум / Уклад. О.М. Джужа, Г.І. Піщенко, О.Ф. Гіда, Ю.Л. Заросінський.-К.: НАВСУ, 2003.-56 с.
129. Кримінологія:навч. Посібник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Колб [та ін.]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужі. – К.: Атіка, 2010. – 312 с.
130. Кузнецов В.В, Сийплові М.В. Особливості періодизації історії кримінального законодавства України. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2013. Вип.3 Т.2. с.95-98
131. Кулик О.Г. Кримінальна ситуація в Україні: сучасні тенденції. Наука і правоохорона. 2019. № 2. С. 149–158.

132. Курс кримінології. Загальна частина: Підручник. У двох книгах. Кн.1/ Мін. освіти і науки України, НАВСУ; Відп. ред. Кондратьєв Я.Ю., заг. ред. Джужа О.М.- Київ: ЮрІнком Інтер, 2001.- 345с.

133. Курс кримінології. Особлива частина: Підручник. У двох книгах. Кн. 2/ Мін. освіти і науки України, НАВСУ; Відп. ред. Кондратьєв Я.Ю., заг. ред. Джужа О.М.- Київ: ЮрІнком Інтер, 2001.- 468с.

134. Лановенко О.Г., Остапішина О.О. Словник-довідник з екології: навч.посіб. Херсон, 2013. 226 с.

135. Ларченко М. О. Кримінологічне прогнозування як методологічна проблема. Актуальні проблеми публічного права : збірник тез Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, присвяченої 120-річчю університету, м. Київ, 24–26 квітня 2018. Київ, 2018. С. 179–190.

136. Лень В. В. Щодо визначення правопорушника геронтологічного віку в кримінологічному вимірі / В. В. Лень // Право і суспільство. - 2021. - № 3. - С. 113-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2021_3_19

137. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Про сценарний підхід і його проблемні поля у сфері кримінологічного аналізу. Архів кримінології та судових наук. 2020. № 1. С. 80–88.

138. Лукашевич В. Г. Криміналістична теорія спілкування: постановка проблеми, методика дослідження, перспективи використання: монографія. К.: Вид-во Української академії внутрішніх справ, 1993. 194 с. 55

139. Луценко Ю. В. Кримінальні та кримінальні процесуальні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, підслідні органам безпеки. Наше право. 2018. № 2. С. 96–104.

140. МВС: рівень злочинності в Україні знизився. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/1/7349890/>.

141. Наден О. В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні : монографія / О. В. Наден ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х. : Право, 2012. 266 с.

142. НБУ – про поступову активізацію економіки в тилових та звільнених регіонах України / FINBALANCE. Фінанси та економіка. URL: <https://cutt.ly/ICkguFL> (дата звернення: 07.07.2023).

143. Новоуказні статті про татєбні, розбійні та вбивчі справи від 22 січня 1669 р. // Повні збори законів Російської Імперії. Зібр. 1. Т.1. № 431.

144. Нормальна та кримінальна сексологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Чуприков, Б. М. Цуприк. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. — 252 с

145. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2016. 116 с.

146. Кубрак Р.М., Лень В.В. Засуджені з психічними відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: стан, тенденції, перспективи: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2019. 412с.

147. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – 430 с.

148. Опитування НДІ: можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України / Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://cutt.ly/6K5eDn6> (дата звернення: 04.07.2022). 10. За п'ять місяців 2022 року України отримала 3,9 тисяч тонн гуманітарної допомоги з-за кордону / Верховна Рада України. Інформаційне управління. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/224488.html> (дата звернення: 26.06.2023).

149. Орлов Ю.Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теорія і практика): моногр / Ю.Ю. Орлов. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 559 с.

150. Пархоменко О. А. «Зібрання малоросійських прав» 1807 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2005. — Т. 3 : Е — Й. — 672 с. : іл. — ISBN 966-00-0610-1.

151. Петренко І. М. Шлюбно-сімейні відносини в православній повсякденній культурі росії XVIII ст.: дис. ... доктора іст. наук : 07.00.02 — всесвітня історія. — К., 2011. — 453 с. — С. 81.

152. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 / Упорядник та автор нарису К. А. Вислобоков; за ред. Ю. С. Шемшученка. — К., 1997. — 547 с

153. Понад 600 підприємств, які взяли участь в програмі релокації, завершили переїзд з областей, де тривають бойові дії / Головне управління Держпраці у Київській області. URL: <https://cutt.ly/wLiPb6F> (дата звернення: 07.07.2022).

154. Попович В. М. Гуманізація кримінального законодавства України: проблеми, виклики та загрози. Держава і право. 2012. Вип. № 56. С. 405–410.

155. Постанова від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>.

156. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб. / НЮУ ім. Я. Мудрого. — Харків: Право, 2014. — 344 с.

157. Проблеми здоров'я людей старшого віку. Геріатрична допомога / укладачі: В. А. Сміянов, О. І. Сміянова, С. М. Півень. — Суми : Сумський державний університет, 2020. — 46 с.

158. “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій”- https://materialy.kmu.gov.ua/3c2c0c9e/docs/b5cb5da6/Proekt_Zakonu_Ukrayini.pdf

159. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49–51. Ст. 376.

160. Про основи засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні Закон України від 16.12.1993 № 3721-XII Відомості Верховної Ради України.

161. Протидія торгівлі людьми: Навч. посібник/НУВС; А.М. Бандурка, В.М. Куц (кер. авт. кільк.), Є.Б. Левченка та ін; За ред. А.М. Бандурки.-Київ-Харків: Консум, 2003.-311с.
162. Протидія економічній злочинності: Монографія/ НУВС. Чикаго-Кент коледж права Іллінойського технологіч. ін-ту; П.І.Орлов, А.Ф.Волобуєв, І.М.Осика та ін.- Харків, 2004.- 567с.-
163. Профілактика злочинів : підручник / Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
164. Профілактика злочинів: Підручник / О.М.Джужа, В.В.Василевич, О.Ф.Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М.Джужи. – К.: Атіка, 2011. – 720 с.
165. Психологічний словник / авт.-уклад.: В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с
166. Розв'язана росією війна завдала збитків інфраструктурі України на 110,4 млрд доларів / Іb.ua. новини. URL: https://Іb.ua/economics/2022/08/11/525963_rozvyazana_osiieyu_viyna_zavdala.html (дата звернення: 04.09.2023).
167. Словник-довідник сучасних екологічних та природоохоронних термінів / [укл. Гончаренко Г. Є., Совгіра С. В.]. – К.: Наук. світ, 2010. – с.
168. Соціальна робота на підприємстві : навч. посібник / Уклад.: Н. М. Коляда // Т. В. Коляда. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. – 84 с
169. «Стара скотина»: дід цілу ніч гвалтував 13-річну онуку і знімав на телефон: веб-сайт. URL: <https://t1.ua/news/30609-stara-skotyna-did-tsilu-nich-gvaltuvav-13-richnu-onuku-i-znimav-na-telefon.html> (дата звернення: 05.08.2023).
170. Світличний, О. Обставини, що визначають суспільну небезпеку розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України) [Текст] / Олексій Світличний // Публічне право. – 2017. – № 2. – С. 138-146.
171. Статути Великого князівства Литовського // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська

енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — 736 с. — ISBN 966-7492-05-2.

172. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Таджикистан (Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Тоҷикистон) URL:<https://medialaw.asia/document/-11015> (дата звернення: 26.10.2023).

173. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. - К.: ОВК, 2016. - 490 с.

174. Кримінальний кодекс Грузії / під. ред. О.В. Коротюка. - К.: ОВК, 2021. - 254 с.

175. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки (кирг. Кыргыз Республикасынын Кылмыш Жаза Кодекси) URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/112309> (дата звернення: 26.10.2023).

176. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show> (дата звернення: 26.10.2023).

177. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. - К.: ОВК, 2016. - 462 с.

178. Кримінальний кодекс Естонії (ест. Karistusseadustik): URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411> (дата звернення: 26.10.2023).

179. Кримінальний кодекс (Кримінальний закон) Латвійської Республіки від 17 червня 1998 р. (латис. Krimināllikums) URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> (дата звернення: 26.10.2023).

180. Кримінальний кодекс Литовської Республіки. URL: <http://www.lithuanialaw.com/lithuanian-criminal-code-495> (дата звернення: 26.10.2023).

181. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан, Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. - К.: ОВК, 2016. - 490 с.

182. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. - К.: ОВК, 2016. - 462 с.
183. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / під. ред. В.С. Станіча. - К.: ОВК, 2019. - 282 с.
184. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан / під. ред. В.С. Станіча, О.В. Іванова. - К.: ОВК, 2019. - 194 с.
185. Кримінальний кодекс Туркменістану [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://crimpravo.ru/codecs/turk/2.rtf>. (дата звернення: 26.10.2023).
186. Уголовное уложение 1903 года // Приложение к Собр. Узак. и расп. Правительства за 1903 год. — № 38. — Отд. 1. — Ст. 416.
187. Уложення кримінальне 1903 // Додаток до Зібр. Узак. та розп. Уряди за 1903 рік. - № 38. - Від. 1. - Ст. 416.
188. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні. 14.03.2014–31.01.2017 рр. 45 с. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_UA.pdf (дата звернення: 18.08.2023).
189. Фіалка М. Показники злочинності. Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2 (7). С. 360–367. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/12/41_Fialka.pdf
190. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник / О. Л. Христюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 192 с
191. Чотирнадцяте загальнонаціональне опитування: психологічні маркери війни (18–19 червня 2022) / Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://cutt.ly/dLeib0H> (дата звернення: 05.07.2023).
192. Шкелебей В. А. Характеристика та значення кримінологічного прогнозування злочинності. Asian Journal of Scientific and Educational Research. 2016. Vol. XI. P. 337–343.
193. Шнайдер, Ганс Йоахим. Криминология: Пер. с нем / Под общ. ред. Л.О. Иванова – М., 1994.

194. Юридична психологія: Підручник / За заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – К.: КНТ, 2007. – 360 с
195. Як війна вплинула на домашнє насильство? Громадський простір. Новини від 24.05.2022 р. URL: <https://www.prostir.ua/?news=yak-vijna-vplynula-na-domashnje-nasylstvo>. 3. Війна не скасовує потребу протидіяти домашньому насильству. Думка експерта. Юридичні новини України. Lexinform. 2022. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vijna-neskasovuye-potrebu-protydiyaty-domashnomu-nasylstvu/>.
196. Aira M, Hartikainen S, Sulkava R. Drinking alcohol for medicinal purposes by people aged over 75: a community-based interview study. *Fam Pract*. 2008; 25: 445–449. <https://doi.org/10.1093/fampra/cmn065> PMID: 18826990
197. Bisschop, P., Kastoryano, S., VanderKlaauw, B. (2015). «Зони вуличної проституції і злочинність» (№ 9038). Інститут досліджень ринку праці (IZA). <http://ftp.iza.org/dp9038.pdf>
198. Bonevski B, Randell M, Paul C, Chapman K, Twyman L, Bryant J, et al. Reaching the hard-to-reach: a systematic review of strategies for improving health and medical research with socially disadvantaged groups. *BMC Med Res Methodol*. 2014; 14: 42. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-14-42> PMID: 24669751
199. Borok J, Galier P, Dinolfo M, et al. Why do older unhealthy drinkers decide to make changes or not in their alcohol consumption? Data from the Healthy Living as You Age Study. *J Am Geriatr Soc*. 2013; 61: 1296–1302. <https://doi.org/10.1111/jgs.12394> PMID: 23889690
200. Buck, G. A., Austin, R., Cooper, G., Gagnon, D., Hodges, J., Martensen, K. & O’Neal, M. (1973). *Police crime analysis unit handbook*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Law Enforcement Assistance Administration.
201. Burruss K, Sacco P, Smith CA. Understanding older adults’ attitudes and beliefs about drinking: perspectives of residents in congregate living. *Ageing Soc*. 2015; 35: 1889–904. <https://doi.org/10.1017/S0144686X14000671>
202. Catalano A. *A Global History of Child Death: Mortality, Burial, and Parental Attitudes*. New York: Peter Lang, 2015. 186 p

203. Conflict, Crime and Justice in the Global Era. URL: <https://www.imperial.ac.uk/horizons/module-options/3rd--4th-year-undergraduates/conflict-crimeand-justice/>. 24
204. Criminal Law and Procedure : Cases and Materials. 12th Edition / Roach, Kent; Berger, Benjamin L.; Cunliffe, Emma; Kiyani, Asad G. — Emond Publishing, 2020. — 1060 p.
205. Dare J, Wilkinson C, Allsop S, Waters S, McHale S. Social engagement, setting and alcohol use among a sample of older Australians. *Health Social Care Community*. 2014; 22: 524–532. <https://doi.org/10.1111/hsc.12110> PMID: 24867129
206. Exploring Crime Analysis: Readings on Essential Skills. International Association of Crime Analysis. 2017. 390 c.
207. Fight against organised crime: Council sets out 10 priorities for the next 4 years-
Main contents URL: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vlj4fb93jrx?ctx=vh1alzift7wj&tab=1>.
208. Fosdick, R. B. (1916). The modus operandi system in the detection of criminals. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 6(4), 560–570.
209. Foundations: Data, Data, Everywhere by Google. URL: <https://www.coursera.org/learn/foundations-data/home/info>.
210. Gavens L, Goyder E, Hock ES, Harris J, Meier PS. Alcohol consumption after health deterioration in older adults: a mixed-methods study. *Public Health*. 2016; 139: 79–87. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2016.05.016> PMID: 27387049
211. Giuseppe Dalla Torre (2009). «L'Ordinamento Giudiziario». *Ottanta anni dello Stato della Città del Vaticano*. Governatorato dello Stato della Città del Vaticano. pp. 135—144.
212. Gloria Gaggioli. Sexual violence in armed conflicts: A violation of international humanitarian law and human rights law. 2014. *International Review of the Red Cross*. Vol. 96. No. 894. Pp. 503–538.

213. Godfrey M. Qualitative research in age and ageing: enhancing understanding of ageing, health and illness. *Age Ageing*. 2015; 44: 726–727. <https://doi.org/10.1093/ageing/afv096> PMID: 26209785
214. Grassie, R. P., Waymire, R. V., Burrows, J. W., Anderson, C. L. R., & Wallace, W. D. (1977). *Crime analysis executive manual*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Law Enforcement Assistance Administration.
215. Haarni I, Hautama`ki L. Life experience and alcohol: 60–75-year-olds' relationship to alcohol in theme interviews. *Nord Stud Alcohol Dr*. 2010; 27: 241–258.
216. Haighton C, Wilson G, Ling J, McCabe K, Crosland A, Kaner E. A qualitative study of service provision for alcohol related health issues in mid to later life. *PLoS ONE*. 2016; 11: e0148601. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0148601> PMID: 26848583
217. HelpAge International. URL: <https://www.helpage.org/what-we-do/rights-of-older-people/>
218. Immonen S, Valvanne J, Pitka`la` KH. Older adults' own reasoning for their alcohol consumption. *Int J Geriatr Psychiatry*. 2011; 26: 1169–1176. <https://doi.org/10.1002/gps.2657> PMID: 21192017
219. Jamieson, R. (1998). *Towards a criminology of war in Europe*. In V. Ruggiero., N. South. and I. Taylor. (eds.). *The New European Criminology: Crime and Social Order in Europe*. Oxon: Routledge. 480.
220. Jakobsson, N., Kotsadam, A.. «Правові основи та економіка міжнародного сексуального рабства: закони про проституцію та торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації». *Європейський журнал права та економіки*, 35.1 (2013): 87–107.
221. Johannessen A, Helvik AS, Engedal K, Sørlie VM. Older peoples' narratives of use and misuse of alcohol and psychotropic drugs. *Scand J Caring Sci*. 2016; 30: 586–593. <https://doi.org/10.1111/scs.12282> PMID: 26453179
222. Joseph J. Around the boundary: alcohol and older Caribbean-Canadian men. *Leisure Studies*. 2012; 31: 147–63. <https://doi.org/10.1080/02614367.2011.570776>
223. Katikireddi SV, Whitley E, Lewsey J, Gray L, Leyland AH. Socioeconomic status as an effect modifier of alcohol consumption and harm: analysis of linked cohort data.

Lancet Public Health. 2017; 2: e267– 276. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(17\)30078-6](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30078-6)
PMID: 28626829

224. Kelly S, Lafortune L, Martin S, Smailagic N, Cowan A, Brayne C. A systematic review of issues (barriers and facilitators) that prevent or limit or that help and motivate the uptake and maintenance of healthy behaviours in older people. PROSPERO 2014; CRD42014015557.

225. Kelly S, Olanrewaju O, Cowan A, Brayne C, Lafortune L (2018) Alcohol and older people: A systematic review of barriers, facilitators and context of drinking in older people and implications for intervention design. PLoS ONE 13(1): e0191189. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0191189>

226. Kelly S, Olanrewaju O, Cowan A, Brayne C, Lafortune L. Interventions to prevent and reduce excessive alcohol consumption in older people: a systematic review and meta-analysis. Age Ageing. 2017; 0: 1– 10. <https://doi.org/10.1093/ageing/afx132> PMID: 28985250

227. Kelly, J. F., Magill, M., & Stout, R. L. (2009). How do people recover from alcohol dependence? A systematic review of the research on mechanisms of behavior change in Alcoholics Anonymous. *Addiction Research & Theory*, 17(3), 236-259

228. Kim W. Drinking culture of elderly Korean immigrants in Canada: A focus group study. *J Cross Cult Gerontol*. 2009; 24: 339–353. <https://doi.org/10.1007/s10823-009-9104-z> PMID: 19823926

229. Lafortune L, Kelly S, Olanrewaju O, Cowan A, Brayne C. Changing risk behaviours and promoting cognitive health in older adults: An evidence-based resource for local authorities and commissioners. London: Public Health England; 2016. PHE Gateway 2016427.

230. Lifestyle for Older Adults <https://www.ncoa.org/older-adults>.

231. Madeline Roache. As Ukraine's Rape Epidemic Goes Largely Ignored, Survivors Plead for Help. 21.03.2018. URL: <https://www.vice.com/en/article/ywxgkg/ukraine-war-rape-epidemic-survivorsplea-for-help> (дата звернення: 18.08.2023).

232. McCambridge J, Saitz R. Rethinking brief interventions for alcohol in general practice. *BMJ*. 2017; 356: j1116. <https://doi.org/10.1136/bmj.j1116> PMID: 28108452
233. McGarry, R. and Walklate, S. (2015). Introduction: Placing war within criminology. In S. Walklate. and R. McGarry. (eds.). *Criminology and War: Transgressing the Borders*. Abingdon: Routledge.; Ross McGarry *Why a Criminology of War?* University of Sheffield – Centre for Criminological Research Seminars, 2016. URL: <https://www.liverpool.ac.uk/media/livacuk/sociologysocial-policy-and-criminology/research/Ross,Why,a,criminology,of,war,slides.pdf>.
234. Millard A, McAuley A. Alcohol and the over 65s: Service gaps seen from home care in Scotland. *J Soc Work Practice Addict*. 2008; 8: 417–20. <https://doi.org/10.1080/15332560802224675>
235. Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG. Prisma Group. Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA Statement. *PLoS Med*. 2009; 6: e1000097. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097> PMID: 19621072
236. National Institute for Health and Care Excellence (NICE). *Dementia, disability and frailty in later life: mid-life approaches to delay or prevent onset (NG16)*. London: NICE; 2015. Available from: <https://www.nice.org.uk/guidance/ng16>. Date last accessed 7/12/2022.
237. National Institute for Health and Care Excellence (NICE) Methodology checklist: qualitative studies. Available from: <https://www.nice.org.uk/process/pmg4/chapter/appendix-h-quality-appraisal-checklistqualitative-studies>. Date last accessed 7/12/2017. Alcohol and older people *PLOS ONE* | <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0191189> January 25, 2018 13 / 14
238. Nicholson D, McCormack F, Seaman P, Bell K, Duffy T, Gilhooly M. Alcohol and healthy ageing: a challenge for alcohol policy. *Public Health*. 2017; 148: 13–18. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2017.02.021> PMID: 28404528
239. Provost, F., Fawcett, T. Data Science and its Relationship to Big Data and Data-Driven Decision Making. *Big Data*. Mar 2013.51-59. URL: <http://doi.org/10.1089/big.2013.1508>.

240. Rao R, Roche A. Substance misuse in older people. *BMJ*. 2017; 358: j3885. <https://doi.org/10.1136/bmj.j3885> PMID: 28830858
241. Reasons Sex Improves Your Health- <https://www.aarp.org/relationships/love-sex/info-06-2011/sex-improves-men-health.html>
242. Reczek C, Pudrovska T, Carr D, Thomeer MB, Umberson D. Marital histories and heavy alcohol use among older adults. *J Health Soc Behav*. 2016; 57: 77–96. <https://doi.org/10.1177/0022146515628028> PMID: 26957135
243. Royal College of Psychiatrists: Alcohol and older people. London. 2012. Available from: <http://www.rcpsych.ac.uk/healthadvice/problemsdisorders/alcoholandolderpeople.aspx>. Date last accessed 7/12/ 2022.
244. Rugerri Scaturro What Impact Can The War In Ukraine Have On Organized Crime? URL: <https://www.orionpolicy.org/orionforum?>; Global impact of the war in Ukraine: Billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation. UN Global Crisis Response Group on Food, Energy and Finance. 8 june 2022. URL: https://news.un.org/pages/wp-content/uploads/2022/06/GCRG_2ndBrief_Jun8_2022_FINAL.pdf.
245. Sabungan Sibarani. SH. MH. Comparison of Criminal Law. — Jakarta, 2019.
246. Straus, S. M. J. M., Kors, J. A., De Bruin, M. L., van der Hooft, C. S., Hofman, A., Heeringa, J., ... Witteman, J. C. M. (2006). Prolonged QTc interval and risk of sudden cardiac death in a population of older adults. *Journal of the American College of Cardiology*, 47(2), 362-367.
247. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung. Strafgesetzbuch. BGBl. I S. 2146. Artikel 4 des Gesetzes vom 4. Dezember 2023. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>
248. The Penal Code of Portugal. URL: https://www.unodc.org/res/cld/document/prt/criminalcode-law-no--59-2007-of-4-september_html/CRIMINAL_CODE_Law_59_2007.pdf (дата звернення:15.07.2023).

249. Tolvanen E, Jylha M. Alcohol in life story interviews with Finnish people aged 90 or over: Stories of gendered morality. *J Aging Stud.* 2005; 19: 419–435. <https://doi.org/10.1016/j.jaging>.

250. UK Chief Medical Officers' alcohol guidelines review. London. 2016. Available from: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/545937/UK_CMOs__report.pdf.

251. UN Security Council «Resolution 1820 (2008) on women, peace and security». 19.06.2008. UN Doc. S/RES/1820. 5. UN Migration. Кількість повернень зростає, однак 6,2 млн людей залишаються внутрішньо переміщеними. 29.06.2022. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/kilkist-povernenzrostaye-odnak-62-mln-lyudey-zalyshayutsya-vnutrishno-peremishchenymu> (дата звернення: 18.08.2023).

252. Ward L, Barnes M, Gahagan B. Alcohol use in later life—older people's perspectives. *Qual Ageing Older Adults.* 2011; 12: 239–47. <https://doi.org/10.1108/14717791111191171>

253. Wilson GB, Kaner EF, Crosland A, Ling J, McCabe K, Haighton CA. A qualitative study of alcohol, health and identities among UK adults in later life. *PLoS ONE.* 2013; 8: e71792. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0071792> PMID: 23940787

254. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. 11 March 2020. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/whodirector-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2023>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Merdova, O., Striiashko, G., Marshalek, K., Terepa, S., & Karpenko, S. (2023). Interpretation of legal norms in modern jurisprudence: Interpretación de las normas jurídicas en la jurisprudencia moderna. *Cuestiones Políticas*, 41(77), 298-308. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.20>

2. Маршалек К.О (2021). Вплив екологічного забруднення на психіку осіб похилого віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Law. State. Technology*, 3, 114–118, doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-3-17> (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)

3. Маршалек К.О (2021). Геронтологічна злочинність у період карантину в Україні: окремі питання. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 158–162. doi: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.21> (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)

4. Маршалек К.О., Лен В.В., (2023). Сексуальні девіації осіб похилого віку, як об'єкт кримінологічного аналізу.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

5. Len V., Marshalek K. Gerontological age in the commission of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity: criminological and social significance. *Deliktology: monograph*. Under the general editorship of I. Kopotun, S. Petkov, P Polian. Kunovice: Akademie HUSPOL :2021, V.5. S. 329-353.

6. Маршалек К., Сексуальна експлуатація, сексуальне насильство щодо дітей в Інтернеті, які вчиняються особами похилого віку. *Деліктологія: Монографія*. Під загальною редакцією І. М. Копотуна, С. В. Петкова, Р. Polían. Куновіце: Академія ГУСПОЛ : 2022, Т. 6. С. 316-343

Додаток Б

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію обговорено і схвалено на засіданні кафедри Публічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка». Окремі положення дисертації оприлюднено на:

Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції . Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів, 2019.

Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку правової системи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції . Дніпро, 2019.

Правова система України в умовах євроінтеграції: Матеріали Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції. Дніпро: НТУ "ДП". 2020.

Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23-25 листопада 2022 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» - Дніпро: НТУ «ДП», 2022

Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Київ, 06 жовтня 2022 р.). Львів-Торунь: Liha-Press, 2022

Восьмі Таврійські юридичні наукові читання : матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Київ 16–17 червня 2023 року/Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Сухумський державний університет, Сілезький інститут політичної освіти SIPE- 2023

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03

e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua

Код ЄДРПОУ 00034051

14.07.2023 № 273-1249 ВІСХ-23

На № _____ від _____

Карині Маршалек
Ikarinatimoshenko@gmail.com

На Ваш запит щодо надання інформації про кількість осіб старше 60 років притягнутих до відповідальності за вчинення статевих злочинів у період з 2013 по червень 2023 року в розрізі роз'яснюємо, що відповідно до статті 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічною є відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Визначальним для публічної інформації є те, що вона повинна бути заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим, або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання свої обов'язків.

Закон не передбачає проведення перевірки, аналізу та виокремлення інформації за запитуваними критеріями, а відтак створення нової інформації.

Повідомляємо, що відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, узагальнюються у звітності за формою №2 «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», які формуються на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, щомісячно, наростаючим підсумком з початку звітного періоду (року) у розрізі статей та розділів Кримінального кодексу України за регіоном вчинення злочину.

Надаємо відомості про кількість осіб похилого віку (60 років і старше), які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (розділ IV КК України) упродовж 2013-2022 років та січня – червня 2023 року (за даними статистичної звітності та формою №2 «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення»).

Водночас на цей час відсутня можливість автоматичного відбору запитуваних відомостей у розрізі окремих областей.

Офіс Генерального прокурора
14.07.2023 №273-1279ВІСХ-23

Розробка відповідного функціоналу потребує значних інтелектуальних зусиль і проведення змістовного аналізу осіб, які скоїли згадані вище кримінальні правопорушення.

У разі незгоди з відповіддю Ви вправі її оскаржити відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до керівництва Офісу Генерального прокурора або до суду.

Додаток: на 1 арк.

**Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

 Андрій СЬОМІЧ

Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи

Дані про кількість осіб похилого віку (60 років і старше), які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи упродовж 2013-2022 років та січня-червня 2023

(за даними статистичної звітності за формою №2 "Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення")

	Період										
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Січень- червень 2023
Усього виявлено осіб*	9	8	9	16	10	11	19	16	18	13	7

*. За завершеними розслідуванням кримінальними провадженнями

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел.: (044) 277-76-86, факс: (044) 277-76-11,
e-mail: inbox@court.gov.ua, web: [http:// www.dsa.court.gov.ua](http://www.dsa.court.gov.ua), код ЄДРПОУ: 26255795

№ 12.07.2023 / інф/11751-23-421/23
на № _____ від _____

Карині Маршалек

1karinatimoshenko@gmail.com

Про розгляд запиту на публічну інформацію від 10.07.2023

Шановна Карино Олегівно!

За результатами розгляду Вашого запиту на публічну інформацію ДСА України в межах повноважень повідомляє.

ДСА України надсилає наявну інформацію про кількість засуджених осіб (яким на момент вчинення злочину було від 50 до 65 років та від 65 років і старше), рішення щодо яких набрали законної сили у 2013 – 2022 роках, за статтями 152 – 156¹ Кримінального кодексу України.

Надати іншу запитувану інформацію не маємо можливості, оскільки така інформація відсутня в офіційній звітності судів, що подається до ДСА України.

Звертаємо увагу, що в разі вчинення особою декількох кримінальних правопорушень (злочинів), облік ведеться за статтею Кримінального кодексу України, санкція якої передбачає більш суворе покарання.

Відповідно до наказу ДСА України від 23.06.2018 № 325 "Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами" зведена звітність по Україні формується за рік, тому надати інформацію по червень 2023 року є неможливим.

Водночас повідомляємо, що ознайомитись з наявною у звітності судів інформацією можливо на вебпорталі "Судова влада України" (www.court.gov.ua) у розділі "Судова статистика" рубрики "Інше".

Додаток: в електронному вигляді.

З повагою

Начальник
юридичного управління

Павленко Валентина (044) 277 76 55

Тетяна ОПАНАСЮК

Рік	Статті та частини Кримінального кодексу України	ВИДИ ЗЛОЧИНІВ	Вік засуджених на момент вчинення злочину (за рішеннями, які набрали законної сили)	
			від 50 до 65 років	від 65 років і старше
2013	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	19	6
	152 ч.1	Зґвалтування	4	
	152 ч.3	Зґвалтування	1	
	152 ч.4	Зґвалтування	1	
	153 ч.2	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	
	153 ч.3	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	4	1
	155 ч.1	Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості		1
156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	8	4	
2014	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	19	6
	152 ч.1	Зґвалтування	1	1
	152 ч.3	Зґвалтування	2	
	152 ч.4	Зґвалтування	1	
	153 ч.3	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	2	
	156 ч.1	Розбещення неповнолітніх	4	
156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	9	5	
2015	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	16	2
	152 ч.1	Зґвалтування	4	
	152 ч.2	Зґвалтування	1	
	152 ч.4	Зґвалтування	2	
	153 ч.1	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	
	153 ч.2	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	
	153 ч.3	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	
	156 ч.1	Розбещення неповнолітніх		1
156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	6	1	
2016	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	15	2
	152 ч.3	Зґвалтування	1	
	153 ч.1	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	2	
	153 ч.2	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	
	153 ч.3	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	3	
	155 ч.1	Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості	1	
	156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	7	2
2017	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	11	2
	152 ч.2	Зґвалтування	1	
	152 ч.3	Зґвалтування	2	
	153 ч.2	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	

	153 ч.3	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	1
	156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	6	1
2018	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	11	1
	152 ч.1	Згвалтування	2	
	152 ч.4	Згвалтування	1	
	153 ч.3	Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	1	
	156 ч.1	Розбещення неповнолітніх	1	
	156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	6	1
	2019	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	11
152 ч.1		Згвалтування	1	
152 ч.2		Згвалтування	2	
152 ч.3		Згвалтування	1	
152 ч.4		Згвалтування		1
156 ч.1		Розбещення неповнолітніх	2	
156 ч.2		Розбещення неповнолітніх	5	5
2020	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	10	2
	152 ч.1	Згвалтування	1	
	152 ч.2	Згвалтування	1	
	152 ч.4	Згвалтування	2	
	156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	6	2
2021	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	10	2
	152 ч.1	Згвалтування	2	
	152 ч.4	Згвалтування	1	
	152 ч. 6	Згвалтування	1	
	153 ч.1	Сексуальне насильство	1	
	153 ч.3	Сексуальне насильство	1	
	156 ч.1	Розбещення неповнолітніх	1	
	156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	3	2
2022	ст. 152-156	- статті 152-156 – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;	15	1
	152 ч.1	Згвалтування	2	
	152 ч.3	Згвалтування	1	
	152 ч.4	Згвалтування	2	
	153 ч. 6	Сексуальне насильство	1	
	156 ч.1	Розбещення неповнолітніх	3	
	156 ч.2	Розбещення неповнолітніх	6	1

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«НАЦІОНАЛЬНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ»

вул. Бульварно-Кудрявська, 4, м. Київ, 04053
E-mail: inbox@nais.gov.ua

тел.: (044) 206-71-38
факс: (044) 206-71-28

Міністерство юстиції України

Заступнику Міністра
Висоцькій О.В.

Маршалек К.О.

1karinatimoshenko@gmail.com

У зв'язку із направленням за належністю листом Міністерства юстиції України від 11.09.2023 № 119246/П-М-3684/27 запиту на отримання публічної інформації гр. Маршалек К.О. від 07.09.2023, державне підприємство «Національні інформаційні системи» (далі – ДП «НАІС», Підприємство), в межах компетенції, повідомляє наступне.

Відповідно до Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 26.06.2018 № 2023/5, Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи (далі – ЄРЗСН) є складовою частиною Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту (далі – Реєстр, ЄРЗО, Система) та містить відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, у тому числі осіб, судимість яких за такі кримінальні правопорушення знята або погашена в установленому законом порядку.

На сьогодні, згідно із Дорученням заступника Міністра юстиції України від 08.09.2023 № 324/1.6/48-23 (далі – Доручення), до 31.12.2023 продовжується дослідна (тестова) експлуатація програмного забезпечення ЄРЗО уповноваженими посадовими особами органів та установ, визначених відповідним Дорученням.

Оскільки ДП «НАІС», в межах реалізації повноважень адміністратора Системи, має доступ до відомостей ЄРЗО виключно з метою здійснення комплексу програмних, технологічних та організаційних заходів щодо їх захисту від несанкціонованого доступу – Підприємство не є належним володільцем чи

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД ДП «НАІС»

4195/13.1-11 від 14.09.2023

Підписувач **Бережний Олексій Анатолійович**
Сертифікат 3ED5083160DBC59B04000000BC6805006F3CA900
Дійсний з 26.10.2022 12:25:51 по 26.10.2023 12:25:51

2

розпорядником інформації, яка міститься в ЄРЗО / ЄРЗСН, та відповідно, не має повноважень щодо її передачі зацікавленим особам.

У зв'язку із чим, Підприємством було здійснено пошук відомостей Реєстру та ЄРЗСН, що містяться в Інформаційній системі Єдиних та Державних реєстрів, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України, зокрема, щодо:

- загальної кількості осіб, стосовно яких реєстраторами Реєстру було внесено відомості (рішення) про необхідність включення таких осіб до ЄРЗСН;

- кількість осіб, щодо яких в Реєстрі у полі <дата народження> вказано значення до <01.01.1962> та, стосовно яких реєстраторами Реєстру було внесено відомості (рішення) про необхідність включення таких осіб до ЄРЗСН.

Зазначена інформація скеровується на адресу Міністерства юстиції України як Держателя ЄРЗО та належного розпорядника інформації, яка міститься в Системі, для прийняття рішення в межах компетенції щодо подальшого надання запитуваної інформації заявнику (додається).

Другому адресату направляється до відома.

Додаток: на 1 арк. в 1 прим. першому адресату

З повагою

Генеральний директор

Юлія Чонка 0800-508-584

Олексій БЕРЕЖНИЙ

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД ДП «НАІС»

4195/13.1-11 від 14.09.2023

Підписувач **Бережний Олексій Анатолійович**

Сертифікат 3ED5083160DVC59B0400000BC6805006F3CA900

Дійсний з 26.10.2022 12:25:51 по 26.10.2023 12:25:51

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**

Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001

тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83

E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,themis@minjust.gov.ua,Web: <http://www.minjust.gov.ua>,

код згідно з ЄДРПОУ 00015622

Маршалек К.О.Ikarinatimoshenko@gmail.com**Щодо розгляду запиту**

Міністерство юстиції України розглянуло Ваш запит від 07.09.2023 на отримання публічної інформації щодо надання окремих відомостей пов'язаних з роботою Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту (далі – ЄРЗО) та Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи (далі – ЄРЗСН) та надаємо запитувану інформацію станом на 15.09.2023:

- 560 осіб, стосовно яких реєстраторами ЄРЗО було внесено відомості (рішення) про необхідність включення таких осіб до ЄРЗСН;

- 44 особи, щодо яких в Реєстрі у полі вказано значення до 01.01.1962 та, стосовно яких реєстраторами ЄРЗО було внесено відомості (рішення) про необхідність включення таких осіб до ЄРЗСН.

Заступник Міністра**Олена ВИСОЦЬКА**

Персональні дані, вказані у запиті, захищаються та обробляються Міністерством юстиції України відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» з метою розгляду запиту згідно із законодавством.

СЕД АСКОД

Міністерство юстиції України

№ 124180/ПІ-М-3684/27 від 21.09.2023

Підписувач Висоцька Олена ВолодимирівнаСертифікат 382367105294AF970400000B40F0600A8823A01Дійсний з 18.07.2023 9:36:29 по 18.07.2024 9:36:29